

FIRI-FIRI

Paulo Zamarripa

Iturria: *Firi-firi (ipuin ta naste)*, Paulo Zamarripa.
Gaubeka'ren irarkolan, 1935.

Klasikoen Gordailuan:
<http://klasikoak.armiarma.com/idazlanak/Z/ZamarripaFiri.htm>

Klasikoen Gordailuak egindako lanak oro dominio publikokoak dira, eta, Jabego Intelektualaren Legearen arabera jatorrizko idazlanak bestelako eskubiderik ez baleuka, nahi bezala erreproduzi daitezke.

FIRI-FIRI
(IPUIN TA NASTE)

ZAMARRIPA ABADEAK
EGIÑIKO
IRUGARREN LIBURU BARRE-ZALEA

BERMEON
GAUBEKA'REN IRARKOLAN
1935

JAUBEDUNA DA
BEAR DAN BAIMENAZ

Berbaurretxua

Ondasun andia da umore ona, Jainkoaren adizkidetasunaz baterakoa danean.

Olangoxe umore ona, Jainkoaren adizkidetasunezkoa, euki gura neunke neuk beti.

Jainkoak Berak gara izan dagiala neuk eta zeuk, irakurla maite orrek, beti beti olangoxea eukitea.

Ta itxi daigula Berak, biar zelango bidetik ibilliko direan eztakigula, gaur, geure ustez, bide okerretik dabilzan lagun urkoen gauzen alderdi barregarria ikusiaz ta erakutsiaz, barretxu bat edo beste egiten ta eragiten.

Euroi, bide okerretik, geure eritxian, dabiltzanoi, ez beste edozein bidazti bide okerrekori,... ezta Jainkoaren Beraren gauzen aurka dabiltzala euron aboz diñoela, agiri-agirian bide okerretik dabiltzanoi be... gorrotorik bape ezteutsegula.

Jainkoak Berak gura dau olantxe ta...

Barreagaz, ez barrearen atzetik ez aurretik, ez deitela sortu neugan ez zeugan eurokanako gorrotorik, irakurla maitea.

Eurok eta geu, guzti-guztiok, eroan gagizala Jainkoak Berak, bide zuzenetik erabillita, bakotxa Berak deritxon orduan, Bere ondotxura... Bere arpegi gozoa erakutsiaz,... negarrezko erbeste onetako barre guztiak baño obea ta iraunkorragoa dan gozotasun esan-eziñekoaz betetuten.

FIRI-FIRI

I

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu deigun
firi-firi.*

GAUZZEA FIRI-FIRI ZELAN JAUSTEN DAN

Badakizu, irakurla maitea, gauzea *firi-firi* zelan jausten dan.
Zarata gitxigaz, bada-ezpadako zaratatxu bategaz, edo zaratarik bapere barik, eta jarrayan.
Aolantxe jausten da edurra, *firi-firi* jausten danean.

* * *

Beste zertxu bat be eukiten dau gauzeak *firi-firi* jausten dan bakotxean: metasuna edo meaztasuna.
Edurrak berak, *firi-firi* jausten dala entzun gura badau, me edo meatz jausi bear dau.
Ba lodi edo zarratu jausten bada, berak ez beste guztiok, auxe esaten dogu euskeraz, berari begira: Ona emen edurra *fara-fara* jausten!

* * *

—Orrek guztiok egiak izango dira, baiña...
Et! Batabatek berbara urten deust urrean, ta ia zer diñoskun ikusi beur dogu.
—Zer diñozu, adizkidea?
—Orrek guztiok egiak izango direala, baiña..
—Zelango baiña?
—Euskeraz eztagoala *efe*-rik.

—Eztagoala *efe*-rik euskeraz? Aor berton berba bi bakotxa *efe* bigaz. Ta arro egon be!

—Nik, *firi-firi* barik, *piri-piri* esango neunke.

—Ez zaituez eroango orregaitik Batara. Baiña neu banintz agindu bear dodana...

—Zer?

—Batara bialdu barik, bata ulertutea gura badozu, bestea eztagizula esan aginduko neuskizu. *Piri-piri* edurrak eztau egiten, adizkidea. Txoriak eta egiten dabe *piri-piri*, orretarako umorea daukienean.

* * *

Irribarre gozo bat ezpan-ertzetan erakusten deuskula, alde egin deusku berbara urten deuskun lagun ezezaunak, neure *firi-firi* polit onen alde erakutsi neinkezan arrazoi guztiak entzun barik.

Eta olan, polito polito, nekerik bape barik, amaitu dogu geure eztabaidatxua.

* * *

Auxe da gauzea txiri-txiri egitea.

Txiri-tik *txori*-ra alde andirik egon be eztago ta, Txorierrin zarri esaten da nekerik bapere barik egiten direan gauzakaitik... *txiri-txiri* egiten direala.

* * *

Olantxe, *txiri-txiri*, egin gura neunkez neuk, neure GACETA DEL NORTE maite maiterako, gaurtik aurrera, Jainkoa lagun dodala, egingo dodazan *Firi-Firi* izeneko lantxu guztiak.

Eta baita bere gura neunke berton agertu deitezan guztiak, gaurko onen antzera, zatika, apurka, *firi-firi*, irakurleak *txiri-txiri* irakurri dagizan.

* * *

Gaurko lantxuau, berau egiten, nekatu barik egiteko, naikoa lanik euki dot eta, neure orde, neure ixillzain (secretario) txorierritar zintzoak firmauko dau.

Neure ixillzain txorierritar zintzo au badakizue nor dan, ezta? Ezpadakizue, oraintxe esango yatzue: Txitxu.

Tirok, Txitxu, Txitxu ona, *entxufe*a erderaz ez euskeraz zer dan jakin baño lenagotik, papu bietatik barre egiten ta batetik bakarrik jaten mutilla azan Txitxu maitegarria; mezede egiten doan bakotxean, biotza *pozez dantzari erabilten doan*, neure ixillzain dubariko txalogarria, egin egistak oraintxe gaurko lenengo mezede!

Botaik ementxe eure firme!

Txitxu

(1932-ko Zemendiaren 20'an argitaratu zan)

FIRI-FIRI II

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu deigun
firi-firi.*

TXITXU, ARPEGIA LUZATUTA

Ez neban esango nik, ikusi barik, Txitxuk gaur erakutsi deustan besteko arpegi luzea daukonik.

Baña ikaragarrizko luzea erakutsi deust gaur eta... badiñot... aolangoxe ikaragarrizko luzea daukola ereak aginduten deustanean.

Arpegi ain luzea eukiteko aginduten deustan era, gaur beintzat, ikarea da.

—Olangorik... ikusteko be! —diñost berak.

—Eure gaurko arpegi ori ala? —erantzuten deustat neuk, arpegira begira.

—Eztot gogoan neure arpegirik, jauna.

—Ikaratuta agoala esan leik.

—Ez naz egongo ba! Orrekaz... irarkola-langilleokaz... jazoten da gauza bakotxik! *Batara* iminteko esan geuntsan leku baten,... *batera* imiñi deuskue barrabanok... geure *Firi-firi* politean.

—Bai, *batera* imiñi bearrean, *bestera*.

* * *

Gatozan beste gauza batera.

Bizkaiko jaun andi batek esan deustie lengo baten izparringikari (periodista) batzui, ta onek esan deuskue gero, euren izparringietan, berak esan daunetik, bera bizi dan etxean gauza asko dagozala egon bear ez leukien lekuetan.

Aspalditxuon, ori gauza askogaz jatozen da España zabalean.

Ta gauzok olan ikusirik, arpegia zabalduteko baño luzatuteko egun obak daukaguzala esan giñei urrean.

* * *

Adizkidea (zu be adizkidea zaitut, langille, irarkola-langille maitea), *úrrean* esan dot, azentu ta guzti, *urreean* esan gura izan dodala uste izan eztagizun.

Gauzeak bere antza bear dau.

Orretxegaitik, urre gorriak urre-gorri-antza bear dau, antza, ta nire etxean sartutekotan, antz eta guzti sartu bear ei dau ta...

Nik daukidan urre-apurra (urre zuria gero, ez gorria)... ain da apurra ze, ezta aitatuteko be.

Ta aitatuteko ezpada, eztago zetan aitatu. Ezta egia?

Naste asko dagola
batan-bestean?

Ez urre-nasterik
gaur nire etxean,
zuria zuriaz
nastau-ezean.

Ta auxe naste-apur au
ein-eziñean
laster naz aurkitu,
neure eritxian,
gauzak bayoakuz
oraingo antzean.

(1932ko Zemendiaren 27'an argitaratu zan)

Baiña... ai, Unamuno geurea!...

Ibiltaldi batzuk egin dituz basurdeakaz, gizon-jantzidun basurdeakaz, ta... geure geurea ezpalitzean ibilli da ortik, ezkerreko aldetik, alde orretara alde artuta.

Españara *neskatotxua* ekarten lagundu deutsie; ta orain, antza daonetik, damututa dago ori ekarten lagundua.

Ta... ta, ta, ta.

Neskatotxua ekarri aurrean España ez egoala onen txarto... ta olango gauzatuak esan deutsiez, erdera garbian, lengo baten, an Madrillean, basurdeai ta basurde ez tiranai.

Basurdeak asarratu egin yakoz... ta txurupiñak izan dira.

Baiña bera ezta, orraitino, txurupiñen bildur.

Bera eztago atzera begira, esatea ondo dala deritxon gauzak esateko.

Esan ta bakea. Bakea bere barruagaz, inguruan txurupiñak sortuko badira be.

Ta berak daki esaten dituzan gauzak *zelango asmoagaz esaten dituzan*, ta aurrera bolea.

* * *

Beñola, bilbotarrai, Bilbo bertoko *Teatro Arriaga* deritxon antzokian, auxe esan eutsien, ziñuetan ibilli barik:

—*Conviene que al vascuence le demos por muerto y le demos honrosa sepultura, haciéndole funerales de primera clase.*

Ta orduan bere... txurupiñak izan zirean.

Bilbotarrik geyenak asarratu yakozan.

Ta *mal vasco* deitu eutsien geyenok.

Ta geyago mindutearren, askok *baldrasko* be deitu eutsien.

Nik, *baldrasko*-kontuan ez neban sartu gura; baiña *mal vasco* deitu eutsienai auxe esan neuntsien neure barruan:

Mal vasco dala?

Bai, zera!

Egunen baten

se vera...

Ez ete eban esan gero... esan eban guztia, ordu atan, bilbotarren artean, bere unamunokada baten bitartez, euskalzaletasuna biztutearren?

FIRI-FIRI III

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu daigun
firi-firi.*

AI, UNAMUNO GEUREA!

Ai, Unamuno geurea!

Geure geurea dogun Unamuno Migel jaun ospetsua dot gogotan, irakurla maitea.

Ta geure geurea dogun Unamuno jaun orregaitik, *geure Unamuno* esan barik, *Unamuno geurea* esan bear dodala deritxat neuk.

Ai, Unamuno geurea!, diñot barriro.

Ta, zegaitik eztogu esango barriro, beste bein beintzat, geure geurea dogula?

Egingo al deutsagu kalterik orregaz iñori?

Bizkaitarra da; Bilbon jayo ta azia.

Ta Bilbon jayo ta azia izanik, iya iya txorierritarra bere bada.

Artxandaz andiko erri baten, esate baterako, Sondikan, jayo ta azi izan balitz, Txitxu bera dan besteko txorierritarra izango zan.

Baña, zetan gagoz, adizkidea?

Bilbon jayo ta azia izanagaz beste barik, edozelan bere, txorierritarra da, txorierritar-izena bere berean ulertuten dan eran ezpada be.

Ba... bilbotarrai *txinboak* deituten yakie. Ta *txinboa*, txikia edo andia, txoria da beti, jayoten danetik gora.

Olan dala, Bilbo *Txinboerri* da.

Ta *Txinboerri* ta *Txorierr* arenbaten dabiliz, euron txori ta txoriburu ta guzti.

* * *

Alan, nai olan, ezta basurdea Unamuno geurea. Ta alde onetatik be geure geurea dala esan lei.

Beintzat, ordurik gora, artean baño berba geyago egiten da euskeraz Bilboko urian.

* * *

Madrille aldean emon dituzan unamunokadak, euron asmo ta guzti, bai ulertu ondo, neure eritxian, ango entzula guztiak!

Basurdeak batez be. Ai, onek sur onak daukiez! Mutil onak dagoz eurok *neskatoagaitik* esan dituzan gauzakaitik!

(1932-ko Abenduaren 4-an argitaratu zan)

FIRI-FIRI IV

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu daigun
firi-firi.*

TXITXU, ETIMOLOJIAK ATARATEN

Txitxu, egunokaz, bear barik egon da.

Ta zeozer egin barik bera eztagoala ondo ta, *etimolojiak* atarateari emon deutso.

Berak uste dau olantxe atarako daula burua.

Koipe andirik *etimolojiok* berari itxiko ezpadeutsie be, berak bai koipea atara edozeinbere barbari!

Etimoloji-koipea ataraten mutilla da Txitxu.

Onean edo txarrean. Onean emoten eztaun berbeari txarrean atarako deutso.

Ez euki bildurrik.

Berak eztauko.

Dan langoa dala, berak deritxon etimolojia emoten eztaun berbeari badaki zer egin.

Aldatu, aldakuntzarik txikiena berari, alegiñez, emonaz.

Prieto berbeari, esate baterako, oratuten deutso garri-garritik, eta... kenduten deutso bere *pri* polita, ta *pri* orregaz egiten dau, iñor mindu barik, berak deritxon guztia.

—*Pri-eto*... ezin lei esan *Pirri-eto* dala, jatorriz, euskera garbian? —itandu eustan atzo, oitik jagi nintzaneke.

—*Prieto*, euskera garbian, *Estu* dok, adizkidea, neure eritxian. Ta ez nagik *prietotu*, ez nagik estutu...

—Estutu barik erantzutea gura dot.

—Tirok, ba! Esaik eure eritxia.

—Neure eritxia esateko, neu berorrenaren billa etorrita? Tira, ba! Nire eritxian, esan lei *Prieto*, jatorriz, *Pirrieto* dala.

—*Defentsa* izeneko lege ospatsuak ez yok eragotziko ori esaten.

—Ez! Esan daigun, ba, jatorriz olantxe dala. Ta *etimolojiak* berez-berez urtengo dau.

—Pirri-pirriak, bai, urteten yok berez-berez. Zarritan, norberak gura yoan baño errezago.

—Eztot gogoan *pirri-piririk*. Eta bear bere ez. *Pirri* bat naikoa dala...

—Naikoa ta lar. Piririk, bat bere ezautu ez oba... A! Itxi eidak apur baten kristiñauari oitik jagikeran egitea yagokoan otoitzak egiten. Beingoan nok eugaz.

—Baña *Prieto* eztok euskerazko berbea.

—Aorretantxe dago ba, jauna, nire arrazoyaren indarra. *Prieto* ezta euskerazko berbea. Ederto esan dau berorrek. Baña euskerazkoak izan bear dau; ta *pri-gaz* asten dan berbarik euskeraz eztago ta, *Prieto* berbearen *pri* ori, jatorriz, *pirri* dala esan bearko dogu... edo eztago *lojika* edo *lukainka* edo dana dalako ori munduan.

—Askok *lojikeari* baño *lukainkeari* obeto begiratuten yeutsiek, adizkidea. Eztaukok beste etimolojirik?

—*Azaña* berbearenak, amabi; zein baño zein obagoak.

—Ikustekoak izango dozak.

—Bai, ba.

—Orduan... urrengo baten ikusiko yoaguz.

* * *

Errukia emoteko moduan egon da Txixtu, egunokaz, bear barik. Baña errukiago deritxat oraintxe, artu daun bear-modu barri orregaz.

Entxufe onari oratu deutso, arrayetan!

U.G.T. DERITXON ZEREKO ZERAK...

Orrako U.G.T. deritxon zereko zerak ikaragarrian dagoz zertuta. Erkala (errepublikea) zainduteko ardurea artu dabe.

Badaukie zeri.

Koipe geyago itxiko deutsie euroi erkala zainduteak... Txixturi etimoloji-atarateak itxiten deutson baño.

* * *

Okerrak dagoz eurok gero!
Errege-zaleai begira, argi ta garbi diñoer erkalari bakean isteko;
ze osterantzean, eurok-o...

Kontuz, errege-zaleak, kontuz! Kontuz, diñotsuet!

Ba orretariko askok bildurra emon leye.

Yaten dakien baizen polito *yoten* badakie...

(1932-ko Abenduaren 11'an argitaratu zan)

FIRI-FIRI

V

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu deigun
firi-firi.*

KANPOAMOR DIPUTADU NESKATILEA TA BOTOAK

Kanpoamor Klara diputadu neskatilleak bere gogaide (correligionario) radikalai *agur* ta *or konpon* esan deutsie.

Eurokaz ondo konponduten izan eztalako, antza.

Ia eurok alkarregaz konponduten direan beragaz egin direan baiño obeto.

* * *

Martinez Barriosek...

—*Martinez Barriootzek...* esan gurako dau berorrek. «Barrios» ori, jatorriz, «Barriootz» da, nire eritxian.

—Ago ixillik, Txitxu!

—Ezta ala? Nik bayetz uste dot. Eta nire ustea sendotuteko, orra or «Barriobero».

—Etxoat ikusten emen Barrioberorik, eu Barrioberotu ezpaaz.

—Barriobero bera ikusten ezpadau be, «Barriobero» izena ikusi edo... entzun egin dau beintzat. Eta, zer deritxo? «Barriobero» izenak berak ezta eskatuten «Barriootz» izena be egotea, olantxe, euskera garbian?

—Nik neuk auxe esan neinkek: etxaukadala orain burua «Barriootz» eta «Barriobero» izenok aztertuten berotuteko.

—Urrengo baten izango da orduan, jauna.

—Urrengoan itxi ez deuat egingo emen sartuten egun onak emon barik.

* * *

Gatozan Txitxuk etenda itxi deuskun lengo arira.

Martinez Barriosek,... edo Martinez Barriootzek,... Txitxuk gura dau lez esateko,... konpondu gura izan dau gauzea, esanik Kanpoamor Klara neskatilla orrek prisa andia daukola.

—Ezkonduteko ala?

—Txitxu! Ara gero!

—Oraindiño ez el da ezkondu ta...

—Ezkonduta balegok, eleitikek izango neskatillea.

* * *

Kanpoamor diputadu neskatilleak daukon prisea beste gauza baterako da.

Neskatillak eta neskatillak ez tiran emakume botodun guztiak botoa emoten ikusteko.

Ta orretarako prisarik ezta artu bear, Martinez Barriootzen eritxian. Lerrousen erlojuak orretarako ordua eztau markau oraindiño. Azañaren boltsan daola erloju ori diñost Txitxu barrabanak.

* * *

Doña Klara diputadu neskatilleak gura dauna egiteari ondo deritxo Martinez orrek, baña prisaka ori egitea ez yako ain atsegin.

Botoa euki dagiela emakumeak.

Orretarako emon yakie: eukiteko.

Eukiteko! Onetan badago bera be.

Ta euki dagiela urte askotan, osasun-bakeaz.

Baña,... kontxo!,... euki dagiela, berak edo Lerrousek... edo Azañak esan artean, iñori emon barik, ondo gordeta.

(1932-ko Abenduaren 18'an argiratu zan)

FIRI-FIRI VI

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu deigun
firi-firi.*

GAURKO AIZE FIRI AU TA ALOTERIA

Gaurko aize *firi* onek (olangoxe aize me otzari esaten deusie Txori-errin *aize firia*), gaurko aize *firi* onek, adizkidea, neurtitzak atarateko zera emoten deust.

Ataraten dodazan neurtitzok... paperean ezarten itxiten badeust, ez naz aserre.

Beti emongo deust orregaz, aloteriak bere suerte ganorabakoa-gaz emon deustan baño geyago.

Egunak joan eta
egunak etorri,
egunak jarraituten
deusie egunari,
ta joan doazanak
an doaz kantari,
argiro diñotsela
etzun nai daunari
ikastea ondo yaokon
zerbait jakingarri.

—Egi andia!

—Emen ago i be, Txixtu?

—Bai, jauna. Egun on asko euki dagiala, Jainkoak emonda.

—Baita euk be. Baña ez az etorri orain sasoi onean. Ezteustak itxi *txirlorea* amaituten.

—Zelango txirlorea?

—Egiten asi noana.

—Eztot ulertuten.

—Naikoa dok *txirloretan* eurotan yifioatana ulertutea.

—*Txirloratzako* zer orretan esanikoa ulertu dodalakoa daukot.

—Orregaitik esan izango dok: Egi andia!

—Bai, ba, alantxe da izan be ta!

—Ta, mira egiten deustak nik egi bat esateari? Guzurrrik entzun deustak iñoiz ba?

* * *

—Aloteriak ez yeustak urten...; baña urten baleyeustak, entzun-go endun beste egi bat be.

—Ze egi?

—Aloteriak urten yeustala.

* * *

—Neuri be ezteust urten aloteriak, jauna, ta bardin gagoz.

—Jokatu egin dok gero?

—Ez, ba.

* * *

Txixtuk neure ezpanetan irribarre bat ikusi dau.

Ta irribarre onek poztuta, zerbait geyago be esan deust.

Iñor baño *urrago* ibilli dalako edo, *Urren* abizena daukon bateri ukutu deustala premio nagusiak, eta Lerrouseri be zeozer yausi yakola, ta... olango... aloteri-kontuko kontuak.

* * *

—Itxi yayogun orreri, Txixtu... Ta entzun eidak beste egi bat. Baña lenago... esaik bene-benetan: eztok jokatu aloterian?

—Ez, jauna.

—Baña aorretxegaitik berorregaitik urtengo deualako amesik be ez enduan eukiko.

—Ez ba. Yokatu barik zelan urtengo eustan!

—Aiko or ba! Asko yaozak mundu zabalean zeruko aloteri nagusian jokatu barik... zeruko aloteri-premioak urtengo yeutsiela edo ikutuko yeutsiela uste yoenak.

—Zoroak dira orrek.

—Bai, zoroak dozak. Jainkoa aloteri orretarako txantel-opaka dubarik, eta txantel bedinkatu orretariko batxu be artuteko alegiñik egin ez...! Zer zorakeri andiagorik...! Ez adi izan eu... orren artekoa!

(1932-ko Abenduaren 25'an argitaratu zan)

FIRI-FIRI VII

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu daigun
firi-firi.*

OSTU DEUSKUE ETSEK ERDIA

Txitxu gurea gaur, beñolako arpegi luzeaz, ta *egunon* barik, *eguerdion*, *loti ona*, diñostala, arrapaladan sartu yat neure logelan.

Eta barrura ezkeru, neuk baimenik emon barik, agiraka egiten asi yat.

—Lo orain be, lotitzarra?

—Geldi-geldi, Txitxu! Ez egik esan *orain be*, ba eztakik len lo egon noan ala ez.

—Egia ori be.

—Ganera, yakin egik bart ez yoatala lorik egin, bost orduko loa gizonantzat naikoa doala Marañonek esan arren, zelan neutzat naikoa izan layetekean pentsetan. Onetan emon yoat gau guztia; ta gero, goizalderik oraiñartekoa, Marañoneri jaramonagaz konturik ete yaukodan kontuak ataraten.

—Kontua eukiko dau, beti be, zur ibilteaz, ugazaba... Kanpotik izan garean artean, ostu deuskue etserik erdia.

—Orrenbeste?

—Orrenbeste be ez,... baña bai *aputxu bet gitxiago*. Sondikako sakristau Txomin selebrearen llobatxu selebretxuak erantzungo eutsan lez. Sondikako landan egiñiko mitin baten baturiko lagunakaitik, *naye egon dozak?* itandu eutsan mutilko lagun bateri olantxe erantzun eutsan onek: *Naye ez; naye baño aputxu bet gitxia*. Ta nik, onen antzera erantzuten deusadala...

—Tirok, Txitxu, esaik gauzea zirkimirkietan ibilli barik!

—Ara ba, jauna. Baki berorrek Bilboko *Gasetan* geure etsea daukoguna; ta geure etse orrek *Firi-firi* izena daukona be badaki, iñok yakitekotan, ba berrorrek imiñi be egin eutsan ta...

—Bai, bayakiat.

—Ba iakin begi orain *Firi-firi* orretatik *Fir* bat ostu deuskuela lapur barrabanen batzuk, ezer esan barik.

—Lapurrok atrapau egin bear yoaguz.

—Obeto litzake, nire eritxi argalean, eurok osturiko gauzea atrapetea.

—Bai, egia diñok.

—Baña urruntxu daukagu, ta geurea dala erakusten gatx izango dogu, antza. Ba beste antz bat artuta dabil, antza, an Madril aldean. *Firpe* gora ta *Firpe* bera dabil an jentea.

—Orduan, argi yaok gauzea: geure *Fir* polita ostu yeuskuenok... *Firpe* izeneko ganorabako zer orreri izena zelan emon asmau eziñik ibilli dozan errepublikanuai neke gitxigaz mezedo bat egitearren, geure *Firi-firi* politera yo yeuskuen lapur euskaldunen batzuk dozak. Ezteritxak?

—Antza... alan dauko gauzeak. Eta nik orrei...

—Itxaroik apur baten. Azterrenak egiteari ekin bear yeutsaguk.

Logureak itxiten bayeuskuk.

JIMENEZ ASUA EZTA ASUKOA

Jakiñik garrantzi (inportantzi) andiko gauzea dala, gauzeari arrantzioa egiten itxi barik, bera nortzuk ostu eikien jakitea, onetara yo dabe gure lenengo azterreneak, bera ostutera lapur barrabanok euron aldian yo eben legez.

Beingorako konturatu nintzan ni, neure logura ta guzti, geure *Fir* polita Estu jaunaren gorputz motroa baizen astuna be eztala ta, lapur batek bakarrik be artu ta eroan eikeala.

Ta onetan Txixu bera be neugaz baten egoala ikusirik, atzeko-aren begira egon barik, berari begiratuta, auxe esan neuntsan berari:

—Jakin egik, Txixu, lapurra, edozelan bere, errepublikanua edo, gitxienez, sozialistea doala.

—Ta euskeraz dakiana.

—Ez ete dok Jimenez Asua?

—Ez, jauna.

—Zer doala ta diñok ezetz, geyagoko barik? Ez al dok Asukoa?

—Berori lo dago oindiño, antza. Berorrek esan gura daun Jimenez Asua ori... bada Jimenez Asua, baña ezta Asuko semea. Ta Asuen egon be ezta egin iñoiz. Beti be, *Asu*-tik baño *aza*-tik urrago ibillikoa da.

—Zelan dok ori?

—Ori be itandu? Ezta gomutetan berori zelan Madrillen ikasleri batek igordi eutsan arpegia *aza* bategaz? Barretxu batzuk egin genduzan ba.

(1933-ko Zezeillaren 12'an argitaratu zan)

FIRI-FIRI VIII

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu deigun
firi-firi.*

DON KITOTE TA GANTXO PANTZA

Don Kitote ta Gantxo Pantza, jayo ostetxuan arturiko izenez, euron izenak erdizka esatea galerazota ezpadago, *Manu* da bata ta *Lezio* bestea.

Banan-banango mutillak eurak, arrayetan!

Ta euron abizenak, apelliduak, susmau izango dozuz, e? Batarena erderazkoa izanik, euskerara biurtuta, *Estu* dala esan lei; ta bestearena, Txitxu argiaren eritxiz, euskerazkoa da, ta bere esakurea, sinifikasiñoa, auxe da, erdera gurbian: «Tantos como berzas».

—Iru berbatan, Txitxu? —urten deusat nik, baña, zer?

—Gitxiagotan ezin esan lei, jauna, bere antza kendu barik, —erantzun deust berak, eta bakean itxi bear.

Eurok, don Kitotek eta Gantxo Pantzak, eztaukie bakean egoteko asmorik, alkarregaz ta euron lagunakaz baño.

Zegaitik deituten yakon gurean don Kitoteri *don Kitote* ta Gantxo Pantzari *Gantxo Pantza...* arin esango leuke Txitxuk Bilboko frontoi baten, nai beste leku erazko baten, yan on baten ostean.

Alan nai olan, orainganik esan geinke don Kitote eztala *don Quijote* ta Gantxo Pantza eztala *Sancho Panza*.

Don Quijotek, beti edo geyenetan, bere atzetik erabilten eban Sancho Panza otzana. Don Kitotek, ostera, geyenetan edo beti, aurretik darabil berari zer egin esaten eta bidea erakusten (guztiak argi ikusten ezpadabe bere), bere Gantxo Pantza.

Au egjaz da gantxoa edo kakoa. Ta gauza bitarako: sozialistak don Kitoten esanera ekarteko ta don Kitote bera bere esanera ekarteko; al izanik, lenengo, auxe yaditxiten dala.

Don Quijotek eta Sancho Panzak bide ezkerretik, okerretik, ez eben ibilli gura izaten. Eskumatarrak zirean.

Onek, ostera, bestera jokauten dabe.

Noiz-artean?

Jainkoak daki.

Alan nai olan, Gantxo Pantzaren yokoerearen barri badakigu ta, orainganik esan geinke nok irabaziko daun, *ezkerra gora* ta *ezkerra gora* ta *gora ezkerra*, don Kitotek eta Gantxo Pantzak erriagaz darabillien jokoan... azkenerantz.

Gantxo Pantzak.

Baña azkenean,... yakiña!,... Jainkoak Berak.

Zori ona, suerte ona, bere eskuan dauko Berak, eta eztauko tranparik egin bearrik yokoa irabazteko.

MAIKOA EZTA NAIKOA

Gitxitan izaten da maikoa naikoa, bear dan baño lagun geyago maira batuten badira.

Ta aorretxegaitik edo, Madrilgo Frontoi nagusian yana ta lana don Kitotek eta Gantxo Pantzak euki dabenean, yanera baño lanera lagun geyago batu dira.

Don Kitoten ta Gantxo Pantzan lana berba egitea izan da. Ta yanera eldu eztirean lagunena, euron berbea entzutea ta... eurok zer yan daben ta eurok diñoen berbeaz zer esan gura daben yakin barik be... txa-loak yotea.

* * *

Baria bide okerretik gabiltz gu be, aurki, ordu onetan, gura ezto-gula bada bere.

MAIKOA EZTA NAIKOA or goyan esan dogunean, agirakal-ditxu bat geure irarkola-langilleai egitea izan da gure asmoa.

Ta, ia... egiten deutsegun polito polito!

Eztakizue, barrabantxuok, *maikoa* eztala *naikoa*? Ez al dakizue, *maikoa m-gaz* dala, *naikoa n-gaz* izaten dala?

Badakizuela?

Orduan, zegaitik imiñi dozue au olan?: *Ganera, yakin egik bart ez yoatala lorik egin, bost orduko loa gizonantzat naikoa doala Marañonek esan arren, zelan neutzat maikoa (!) izan leyeztekan pentsetan.*

Txixuk eta nik mayan eztogu lorik egiten, oyan baño.

Mayan... lan edo yan.

Auxe da gure *programea*, mayan gagozan artean.

(1933-ko Zezeillaren 19'an argitaratu zan)

FIRI-FIRI IX

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu deigun
firi-firi.*

SANTXEZ GERRA, SANTXEZ BAKE

Zarata onik egin eban Santxez Gerrak, Alpontsogaz ministro izanikoak, Errepublika zorioneko au ekarri arteko egunetan.

Baña orain ezta asmaten bere zaratarik, bizi bada bere.

Esan lei orain Santxez Gerra izateari itxi ta Santxez Bake dala.

Badauko zeri.

Berak ain maite daun seme Errafaelek leku ona atrapau dau Alpontsoren ministro izaniko beste jaun andi baten ondoan ta...

OTXORIO GARIARTO EZTAGO IXILLIK

Au be Alpontsogaz ministro izanikoa edo izan gurakoa da.

—Otxorio Gariarto diño, jauna? Otxorioak badagoz Mugien be.

Ez ete da onen senidea, lengusua edo?

—Etxakiat orixe, Txixu. Gauza bat, bai, bayakiat: Mugieko

Otxorioak eztoazala Otxorio ospetsu au besteko ospetsuak.

—Ori dan giñoko ganorabakoak be ez. *Yo soy monárquico sin rey* Otxorio Gariarto orrek bakarrik esan dau.

—Ganorea bayaukok, mutil, zeozetarako.

—Ez *monarkikoa* dala erakusteko. *Monarkikoa* bada, erregezaleak izan bear dau. Ba zelan izan leiteke monarkikoa erregerik gura eztaula?

—Orrek guztiok egiak dozak, Txixu. Baña izan layeitikek *yo soy monárquico sin rey* esan eban orduan auxe esan gura izatea: *yo soy monárquico, pero no tengo rey.*

—Eztaukola? Itandu dagiskula geuri non dagoan bat, yazekoa..., ta arin esango deutsagu...

—Bada-ezpadan be, itandu barik ez egiok esan..., beintzat Etxe-res Kirogak yakiteko lekuan.

* * *

Gatozan barriro Txixu barritsuak eten deuskun ari gozora.

Zer izan dogu gogoan?

A, bai, Otxorio Gariarto be Alponentsoren ministroa izanikoa edo izangurakoa dala!

Goazan aurrera, Txitxuk itxiten badeusku.

—Ni ixillik nago. Olantxe egon bear eban Marañoonek politikako gazetan beti ta leku danetan.

—Txitxu, ago ixillik eu orain, Jainkoarren!

—Ixildu naz, jauna.

—Tirok ba! Otxorio Gariartori ekin yagiyogun, eure baimenaz.

Otxorio Gariarto, ba, Santxez Bake lez *neskatoa* ekarri artean, zarataka ebillen.

Baña Santxez Bake lez ezta ixildu.

Santxez Bakek legez, onek be beronen seme maite bat dauko bere bizi-modua *neskatoaren* beste etxe andi baten ataraten dauna.

Ta eztago ixillik.

Bakotxak daki zelan yokatu.

Santxez Bakek uste dau, antza daonetik, bere semea ondoen yagoten daula ixillik egonagaz.

Ta Otxorio Gariartok, ostera, uste dau bere semea berba egiñagaz ondoen ondoen yagongo daula.

Esate baterako, Azaña beste lau urtean daon lekuan egotea ondo izango dala esanagaz.

—Orrek, bai, mutillak,

yateko opillak!

—Bertsoak botaten be asi az, Txitxu?

—Ai ugazaba, bertsoak baño beste gauzarik bota gura neunke!

ORRAKO U.G.T. ORREGAZ...

Barritsutxu dago gaur Txitxu gurea.

Baña parkatu be egin bear yako gaur beste askotan baño geitxuago.

Izen andia ta ospe ikaragarria emongo deutsan zeregin astun bat darabil esku-artean ta...

Beronek emongo deusku beronen zeregin onen barri, asko zirikatu barik.

—Ta, zetan yagok eure bear ori, Txitxu?

—A jauna, orixe berorreri esan-gurarik nago! Badaki zenbat eskura edo sinifikaziño atara leyozan U.G.T. ospetsuari euskera garbian?

—Euk esango dok, etxaukat neuk astirik orretan ibilteko ta.

—Berorren parkasiñoaz, lenengo esango deusat lenengo burutara etorri yatana; ta gero gerokoak.

—Ortik asi bear dok, lenengotik.

—Tira ba, jauna! Lenengoa auxe da: UZKARTI GAIXOTUEN TARRATADEA.

—Naikoa dok, Txitxu.

(1933-ko Zezeillaren 26'an argitaratu zan)

FIRI-FIRI

X

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu deigun
firi-firi.*

TXITXU GUREA, MADRILERA

Egunokaz ezta egon bakerik Txixugaz, Madrillera, bere katu Txurigaz, yoatalditxu bat egiteko baimena emon artean.

Ta gaur urten dau arako.

Neure baimena artu ta gero... bere katu Txuri artuta.

Ez al dau beste katurik atrapaiko bidean, arantzean ez onantzean!

Ba ori, on-antzean barik, txar-antzean ibiltea izango litzake.

TXURI, TXITXUREN KOLKORA

Eztau nekerik bape euki osteko katurik inoiz, neuk dakidala, atrapaiko eztaun Txixu zintzoak, urre-zalea baño ur-zalea geyago dan Txixu txalogarriak, bere katu Txuri atrapatzen.

Baimena berari emon deusadanaz batera, Txuri bizkorak yesarrita egon dan lekura joan ta belaun-ganera igon deutso. Ta belaun-ganetik polito polito bere eskutxuak arkondarearen paparrera botata, erpakaz kolkora-bidea billatuten asi yako; antxe, kolkoan, eroan leikela bera ondoen ondoen ulertu eragiten deusala.

Ta Txixuk antxe egin deutso lekua.

Madrilgo ateetan ariel-zaiñen batzuk (zeladoren batzuk) ia an zer daroan itandu badagioe, Gantxo Pantzarentzako pergamino lodi zabal bat daroala esango deusiela diñost Txixuk, katuari atzeko oiñak mokor bien atzetik sartuten lagunduaz.

Ta katuak, au entzunik, bere bizileku barritik burua atarata, ordurartean inoiz entzun ezteutsagun lango barre-santzo bat egin dau.

—Katuari grazia egin yeutsak, antza, eure esateak, Txixu barrabana, —diñotsat barraban oneri.

—A, bai, jaunal Onek guztia ulertuten dau.

—Guztia?

—Berbaz ez beste guztia daki onek, ugazaba. Baña, zer esan dot? Berbaz be baki, nortzukaz esan bear ze. Bere lagunakaz, katu-lagunakaz, zelanbestean egiten dau. Aorretxegaitik eroan gura dot Madrillera, an berba egin dagian Otxorio Gariartoren katuagaz, katu orren bitartez berorren ugazabaren bizi-moduaren barri yakiteko.

—Baña, Txixu, i ez ago ondo burutik. Zelan jaditxiko dok Txuri ori Otxorio Gariartoren katu ospetsuagaz berbaz imintea?

—Zelan? Otxorio Gariarto zein etxetan bizi dan yakinda. Bein au yakin ezkeru, bakigu nora yoan. Ta yakin dagigun egun berean, gaubaz, Otxorio Gariarto bera Kongresoan daoan arteko ordutxu baten, bere etxearen atzetxura pan... ta antxe, inok ikusten ez gaituzala, atarako dot kolkotik Txuri bizkor au (ta baye egiten dau beronek), eta arik gorako zeregin guztiak beronen ganera itxiko dodaz. Bai. Beronen ganera Otxorio Gariartoren etxeko teillatura igotea, ta beronen ganera beronek asmauko dituzan marramiauegokiakaz Otxorio Gariarto beraren katu ori beronen ondora ekarte... ta katu berorreri, polito polito berba eginda, yakin bear direan gauzatxuak erasotea.

—Olan izatekotan, tirok ba! Joan adi... joan zaiteze... ordu onean. Ta eutsie, neure baimenagaz, neure bedinkaziñoa. Ta eztagizuela artu, laguntxuak, ez arantzean, ez bertan, ez onantzean, Asaltoko prailleen bedinkaziñorik.

BESTE KATU BAT AITATUAZ...

Madrillera eldutea ta an gauza ain garrantzi andiko orrek egitea naikoa ezta ta, al bait ariñen euren elduerearen barri emoteko agindu deusat Txixuri, Txuriri bere bizi-leku barriko atea ixi ta, geure bizi-leku onetako atea, kanpora urteteko, zabalduten asi danean.

—Emongo deusat, jauna: E.A.J. *Zazpiterdiñen* bitartez. Eguaztenean, gaubeko amarterdian, Jainkoak gura badau, konperentzi bat emongo dot, diñost *serio serio*.

—Konperentzia diñok, Txixu?

—Bai, Jauna. Ta konperentzi ori entzun ezkeru, eztau bear bero-
rrek geyago ondo eldu gareala yakiteko.

—Itxiko deue gero konperentzi ori emoten?

—Gantxo Pantza goratuteko dala esango deutsiet.

—Geirik badaukok konperentzi orretarako?

—Bai, bat, jauna, ta ez makala be gero. Ona emen; ia zer deri-
txon: *El séptimo gato de Gantxo Pantza es oriundo de Artabakarra (Derio), de donde trajo a su abuela como recuerdo de su estancia en dicho lugar a raíz de una huelga revolucionaria.*

—Ondo yaok. Baña ezer entzuten ezpayoat...

—Ezer entzuten ezpadau,... egin lei kontu amaitu yakuzala
diruak, eta atzera etorteko lain batutearren, praille sartu nazala, ille bete-
rako, Asaltoko prailleen konbentu baten.

(1933-ko Epaillaren 12'an argiratu zan)

FIRI-FIRI XI

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu daigun
firi-firi.*

EZTIRA BIURTU, ANTZA

Txitxu gurea ta bere katu Txuri Madrillera joan ziran lengo egun
baten.

Beintzat, arako asmoz urten eben.

Ta ederto urten be.

Aizea poparean daukiela.

Txitxuk, oiñez; ta Txurik, kolkoz.

* * *

Esan neuntsun urrean, irakurla maitea, arako urten ebena, zelan
urten eben esan ezpaneuntsun bere.

Orain, zelan atzera biurtu direan yakin gura izango dozu zuk.

Baita neuk be, adizkidea.

Ba oraindiño ez yataz agertu, neure aurrera beintzat.

Eta sasoya badabe neure aurrera agertuteko, etxeratu badira.

* * *

Okerren bat ez ete yakie yazon an, Madril aldean, gure Txitxu
onari ta bere katu Txuri zintzoari?

Bildur bear, an txakur asko dago ta.

GALDU ETE DIRA BA?

Mari Motakoan olloak lez, agertu balediz, *senalleak* onak dau-
kiez.

Mari Motako au txorierritarra zan.

Ta bere olloa be bai.

Bere etxean yayoa.

Neuk ez nebazan ezautu bata ez bestea, neure amama bien amaren aldikoak zirean ta.

Baña Marik berak ondo ezaututen eban bere ollo ori, antza.

Ba aldendu ei yakon bein, alango baten, berak igarri barik, mutil errondariren batzuz eskuz alide eginda, ta aldendu ta gero, ille-bete-garrenean be, guztiz galdutzat euki barik, auxe esaten eutsien, seguru be, Mari zurrak bere auzoko andra lagunai:

Senalleak onak daukoz,
agertu baledi.

Txitxu gureak eta bere katuak be ezaugarri onak daukiez.

Txitxuk berak inok eztaukon lango oraiñen polit-polit bat dauko bere eskumako belarriaren zulo-ganean.

Ta katuak, Españaiko bandera zarraren antzeko zertxu bat, bere kolore ta guzti, kokotaren erdi-erdian.

Aorixe zertxu ori eukiteak galdu ezpadau...

Asaltoko prailleren batzuk ikusi badabe geure katu ori ta erre-parau badeutsie bere kokoteko zertxu orreri...

Ganera, lodi-samar be eroan dituz kokotaren atzeko lepoa ta inguruak eta... jun!

Jun esan dot? *Jan* bere ez ete dabe egin gero?

* * *

Dana dala, ziur esan neinke Txitxu eztala etorriko bere katu ori barik.

Alan emoten dau ulertuten, bidean doazala, Burgosetik bialdu deustan telegramatxu onegaz:

Ugazaba, emen gaur au entzun dogu: Txorierrin euskera barri bat sartu dala. Barrabana!

Onako gure katu Txitxuk, au entzun -orduan, marramiau garratz bat egin deust kolkoan, bere asarrea erakusten deustala.

Ta esan deust, entzun dogun barri au egi dala orrako gure «Gaceta» maite orrek badiño, bera eztoala geyago Txorierrira.

Ba gurago daula bizi Katu-errin (Madrillen), Etxeres Kirogagaz, Txorierrin euskera barriagaz baño.

Ta au neure katu maite au Madrillen geratuten bada, baki, ba, jauna, neu be...

EGUAZTEN-GAUBEKO KONPERENTZIA

Eguazten-gaubean, or, amarterdiak inguruan, jo ta su ibilli nintzan neure radio-tresneagaz, E.A.J. *Zazpiterdi*-ren bitartez, Txitxuk bere elduera onaren ezaugarritzat aginduriko konperentzi panparroya entzuteko asmoz.

Baña ez neban entzun bere berbarik, neuk dakitala beintzat.

Ordu orretan entzuten neban berbeak beste batena zala emoten eustan.

Izan leiteke, orraitioño, E.A.J. *Zazpiterdi* ori, beste askotan lez, moteltxu ibiltea.

Onenbesteko zoriona zarri izaten da E.A.J. *Zazpiterdi*-gaz. Ta auxe gogoratuteak emoten eustan itxaropen-apur bat.

Izan zeitekean Txitxuk andik berba egin ta bere berbea zan lez ona ez eldutea.

Kontsoletako modua daukogu, moduren baten, gogorazioño onegaz, E.A.J. *Zazpiterdi*-ri eskerrak.

(1933-ko Epaillaren 19'an argitaratu zan)

FIRI-FIRI XII

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu deigun
firi-firi.*

AGERTU YATAZ TXITXU TA TXURI

Gaur eldu dira ona, euron etxera, Madril aldetik izaniko geure Txitxu ona ta bere katu Txuri zintzoa.

Txitxu agertu yat lenengo.

Ta Txuri... gero. Txitxun kolkotik urten daunean.

Nire poza, biok neure aurrean ikusi dodazan orduan!

Areñegura ezkerro, euron barririk ainbeste egunean eztaukadala konturaturik, galdutzat euki dodaz, ta esan be egin deusat Txitxuri, katua nagiak ataraten ibili dan artean:

—Galdu azala ta egon nok ba, Txitxu.

—Ni galdu? Igarla txarra izango zan berori, jauna, galdu izan banintz. Ba bein baño geyagotan esan deust berorrek: *I ez az legorrez galduka*.

—Bai, egia dok ori. Ta i, oraingoan, ez az yoan Madrillera itxasoz.

—Ai, ugazaba, itxasoz ibilteko ez gara gauza Gantxo Pantza ta ni!

—Ik eztakik Gantxo Pantza gauza dan ala ez.

—Bai, jauna. Dakianak daki nor dan Gantxo Pantza; ta nik ondo dakit bein, Primo Riberan txakurrakandik itxasoz iges egin gura izan eban baten, zelan ibilli zan. Itxasoko zerak ez eban bera ondo artu, lodiegia dalako edo, ta bide erditik atzera etorri bear izan eban Bilbora... Ta gero legorrez egin eban iges, bapere zer barik, praille yantzita.

—Ikusteko mutilla egongo zolan bera praille yantzita, bere buru murri (kalbo) ta bera-begirako begitxu biakaz. Baña itxi yayogun orain bakean...

—Jauna, itxi dagioela berak eta bere lagunak bakean prailleai. Ezteritxo kontua daukola, berak beintzat, prailleai bakean itxitez? Prai-

leak Españatik kanpora bota ta gero, iges egin bear daunean, eztau gauza izango praille-yantzia iges egiteko.

ZELAN IBILLI DIREAN

Gantxo Pantzak urrengoan, iges egiteko, zelan yantzi bear daun yakitea Gantxo Pantzaren bururako itxita, andik, Madril aldetik, eurok zelan ibilli direan osan dagistala eskatu deusat neuk, olango baten, Txitxuri.

Ba auxe ez geunke yakingo, Gantxo Pantzari beti ekinda.

—Ibilli ondo egin gara, jauna, diñost berak, baña eztoгу ezer egin.

—Eztozuela ezer egin?

—Egin bei kontu eztoгula ezer egin; ba ez nik emon al izan dot, E.A.J. *Zazpiterdi*-ren bitartez, berorreri agindu neuntsan konperentzia, ez Txurik jadtixi al izan dau Otxorio Gariartoren katu ospetsuagaz berba egitea. Neure konperentzi panparroya emon barik geratutea, ugazaba, orreri Txuri barraban orreri zor yako. Berbaz asteko yesarri nazanaz, batera, yesarkeran, kili-kili neuk gura eztoдala egin deusadalako, edo berau, non gagozan begiratu barik, biderako eroan daun *Kili-Kili* liburua irakurten egon dalako, barre-santzo bat egin dau, ta... agur gure konperentzia. *Burlezar* nabillela uste izan dau bertako ugazabak edo dana dala-koak; eta onek barraban onek ez, baña neuk anka egin bear izan dot. Eta pozik, neure ankarik ez beste neure gauzarik galdu barik, au osorik eta estarian dodala, atea atrapau dodanean. Ta begiratu begio barrabantxu oneri. Barreka dago oraintxe be.

—Orain ez yaukok ba *Kili-kili*-rik.

—Ez; orain, *Zaparradak eta*. Egin deuskun bear txarra eragiteko liburu bietatik bata naikoa dala, biak eroan dituz barrabantxu onek.

—Eta, Otxorio Gariartoren katu ospetsuagaz orrek berba ez egitea zegaitik izan dok?

—Ezbear andi orren errurik eztauko iñok, jauna. Igon dau onek ganoraz Otxorio ganorabakoaren etxeko teillatura, ta marramiau egokiak egin be bai zelanbestean; baña, katu ospetsuaren orde, bere atezaiñaren katuak urten deutso, ta emon deutso ulertuten, katu-euskera garbian, bere ugazaba nagusi ganorabakoaren katu ospetsu ori gaixorik dagoala, gri-peagaz,... ta eztagoala iñogaz berba egiteko tayuan; ba, ugazaba nagusi ganorabakoaren antzera, burutik egiten daula...

—Osatu dala yakin dagizuenean barrero atzera yoatekoan geratu zarie?
 —Ez neu ortan ortan! Doala berau bakarrik, berbarik emon badau.
 —Yoango nintzakek neu ba, astia ta modua baneunkozak. Eta bertan geratu be...
 —Ez beite yoan, ta ara be gitxiago bertan geratu... Entzun bei or zoro batek zer diñoan kanta-soñuan.
 —Ixillik orain, katua! Entzun zuk be, Txuri, zoroak diñoana!

* * *

Ai, ene Jaungoikoa!
Zeruan banengo,
 ez nintzake geyago
mundura etorriko!

* * *

—Eztok zorakeria ori esatea, Txitxu.
 —Zorakeria bai izango litzake, ugazaba, berorren aboan, gauzak aldatu artean beintzat, auxe esatea:

Ai, ene Jaungoikoa!
Madrillen banengo,
 ez nintzake geyago
Asura etorriko!

—*Asue* aitatu deustak, Txitxu barrabana? Badakik barrabantxu orrek, neure biotzari entzunda edo, Asura geyago ez etorteko promesik egin ezin nayeikena neuk... ez Madrillen, ez Murtzien.

(1933-ko Epaillaren 26-an argitaratu zan)

FIRI-FIRI XIII

*Lana egin daigun
 txiri-txiri,
 ta agertu daigun
 firi-firi.*

MATXALEN, EZKERTARRAK ETA TRENA

Lerrousen eritxian, antza dagoanetik, Errepubliketa triste dago.
 Gauza tristeeta bada, ba, triste egotea, beti be, triste dagoanantzat... Triste dagoanantzat berantzat eta bera maite dabentantzat.
 Gauzeeta argi dagoala esan lei, tristetuteko gauzeeta bada bere.

* * *

Beste gauza bat be badakigu, Lerrou zurrari eskerrak.
 Errepublika triste onek beronen andra-izena daukola.
 Ta *Matxalen* dala beronen andra-izena.
 Ba berau triste dagoala esan ta beingoan, argi ta garbi esan dau:
La Magdalena no está para tafetanes.
 —Matxalen Oriubelgorri izango da, ugazaba.
 —Oriubelgorri? Zegaitik, Txitxu?
 —Bere yagolak ezarri deutesiezan iru koloreakaitik.
 —Pillosopo andia az, mutil; baña ibili adi arduraz ta kontuz...
 olango pillosopokeriakaz, laprast egin barik.
 —Yausi ezik...
 —Aortxe yagok untzeeta gauzeeta askotan: laprast egin eta ez yaus-tean...
 —Egi andia ori be. Alan egon leiteke bat edo bat bultz egiteko be ta...
 —Ta... ta, ta. Gayoazan orain beste gauzeeta batera, beti baten egon barik.

* * *

Txori-erriko aita on batek, beste bearrik ez eukanean, bure emaztearen eskutik artuta, eurok ain maite eben amar-amaika illebeteko semetxua, amar edo amaika illebetekoa berau zan artean, zarri be zarri iminten ei eban bere belaun ganean, ta, bera belaunagaz gora ta bera darabilela, auxe kantatxu au kantaten ei eutsan:

Nire semea, semelote!
Martien dauko urte bete.
Beste Martien, beste bete.
Ta orduen bere... semelote.

Aintat bidar kantauko eutson Lerrousek berak ain maite daun *neskatotxu* orreri, orain urte beterartean, bere belaun ganean artuta, Azañak eta itxi baleutsie. Txorierriko aita on orren kantatxu au jakiñik, kantatxu onen antzera, au beste au:

Nire neskatoa, neskato!
Aprillean dauko urte bete.
Beste Aprillean, beste bete.
Ta orduen bere... neskatoe.

Eztakigu gaur zer kantauko leuskion.
Baña... itxi dayoegun onei gauzoi, ta goazan beste gauza batera.
Trenean yoan geintekoz, gura izan ezkeru.

* * *

Orra or Norteko tren!

Aortxe egin ezpagei bijatxu bat Balladolisera, Zuzentasuna ta Azkatasuna, (erderaz, *Justicia y Libertad* izena daukien neskato panparroyak), alkarrerri eskuak emonda, zelan dabilzan uri orretako kaleetatik ikusten...

* * *

Uri orretan, domekan, ikaslari (estudiante) katoliku batzuk, eskubiderik (deretxorik) ete daukien ondo begiratu barik, jaurlariaren bai-

mena, gobernadorearen permisoa, badaukiela ta, paper batzuk zabalduten asi zirean.

Eta uri berorretako ezkertarrak asarratu egin yakiezan.

Arrazoyaz ta, ez eutsien ondo eritxi ikaslari katolikuak paperak zabalduten kalerik kale ibiltari.

Anditxua egin be egin dabe ikaslari katolikuok.

Kalerik kale ibilli bear dabela euron paperak zabalduten! Eztago *deretxorik!!*

Teillaturik teillatu, bera yausteko arrisku-apur bategaz, ibilli baliara,... tira!,... baña, kalerik kale?

* * *

Ikaragarriko zorakeriak egin dituez gero ezkertarrak, ikaslari katolikuak egiñiko sentzunbakokeria ikusiaz artu daben suagaz.

Bai, ba.

Orain, ondo izango litzake ara gutariko bat yoatea, ezkertar *arrazoizaleok* euron amurruaz egin dabezan zorakeriak ikusi ta gero, Zuzentasuna ta Azkatasuna pozik ete dagozan yakiteko.

* * *

—Yoango gozak, Txitxu?

—Bai, jauna, Norteko trenean. Norteko trenak jentea merke darabil, antza.

—Orain etxagok merkerik ezer, mutil.

—Ba neuk diñotsat berorreri, ugazaba, Norteko trenak ikaragarri izan bear daula merkeak, Gantxo Pantzaren ardurapean dagoanetik gora. Igazko Zezeillean baño... bost milloa ta laureun milla peseta batu ei ditu gitxiago aurtengoan.

(1933-ko Jorraillaren 2-an argitaratu zan)

FIRI-FIRI XIV

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu daigun
firi-firi.*

EZ GALDU UMORE ONA!

Gazteak gogoa zoro da esakunea.
Ta zoro be zoro daukie, antza, euron gogoa egunokaz Bilbon
espetxeratu (kartzeleratu) direan nazionalista gazteak.
Espetxean dagozan artean jan barik egon bear dabela erabagi
dabe.
Ori dok umorea!

* * *

Benetan erakusten dabe umore ona nazionalista gazteok.
Baña umore on ori eztaoe bide onetik, Txixuren eritxian; ta,
egia esan, neure eritxian bere ez.
Arerioai bakarrik barre eragiteko bidetik daroela uste dogu
geuk, Gantxo Pantxak ezetz badiño bere.

* * *

Umore ona daukonak ondo egingo dau, beti be, umore on ori
yagonagaz.
Jan barik luzaroan dagoanak, barriz, gatx eukiko dau bere
umore ona yagoten.
Umore txarra bai yagon lei yan barik eta edan barik be.
Egizuez, gazte umore on-zaleok, zeuron umore ona ez galdute-
ko moduak!
Zeuen arerioai kontsejurik eskatu barik.

* * *

Umore onak, gazteak, bere *entxufetxu* ona bear dau, Korderon-
tzako danak itxi barik!

Polito erakutsi eban egi andi au, Tapia olerkari arrikalariak baño
aurreratxuago, olerkari sentzun andiko batek, *entxufé*-izenik aitatu barik
baña, egi andi berau esangurako berba osasungarri onekaz:

Mens sana in corpore sano.

Mens sana. Auxe lenengo.

Aonetan dauko umore onak bere lenengo bizibide nausia.

Baña au eztau naikoa.

Bere *entxufetxua* bear dau: *in corpore sano.*

Ta *entxufetxu* au eukiteko, eztago *sano* jan bearrik; baña bai bada
bear-bearrekoa gosea kenduteko beste jatea.

* * *

Ganera, konturatu bear dozue, gazte umore on-zale euskera-
zaleok, *biziak bizi-lan egin bear daula*, euskerazko beste esakune jakitun
batek diñoan legez.

Ta ez aitzu beste esakune euskerazko batek auxe diñoala entzun
gura dabenentzat: *norberantzako eztana ezta iñontzako.*

Alan da ze... norberaren ta norberatarren barre-antzako be ez.

Gauza *serioa* da umore ona yagoteko euki bear dan ardurea.

TAPIAREN TAPEA

Madrilgo Tapia olerkari arrikalari ospetsuak, Errepubliketa bere
bertsoetan goratu gurarik, ainbeste bada-ezpadako bertson artean, iñoiz
aiztuko ez yakun bertso *panparroi* au yaurtin euskun:

*¡Qué bien, qué bien, qué bien
va el tren, va el tren, va el tren!*

Baña, antza daonetik, orain *tren* ori berak gura daun lez eztabi-
lletako, edo bera berak gura leukun lez eztabillelako, edo gauza biokaitik,
itxi dau bere bertsoak jaurtiteko artuta euki daun luebana, trintxerea.

Zati baterako, ain ondo irabazita daukon atsedena bere buruari
emoteko itxiten deusala bere bertsozko lan orreri diño berak.

Baña Txixuk ezteutso siñistuten.

Ta, bere antzera, bertsoan diño beronen eritxia.

Auxe da Tapiak gaurko
topau daun tapea
estalduteko *trenak*
topau daun topea.

(Au, zerbait geyagogaz,
1933-ko Lorailaren 7'an argitaratu zan)

FIRI-FIRI XV

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu daigun
firi-firi.*

OTXORIO TA BERE SEME POLITA

Bein baño geyagotan esan leyo Otxorio Gariartori, berak ain
polito egiten dituzan gauzak ikusirik:

—I az semea!

Baña bere semea ezta bera.

Bere semea Otxorio Polit da, *ondradamentean*, Gobernuari ta
Errepublikeari lagunduteko.

Otxorio Polit esan dot?

Bai, aurki.

Otxorio Florit ei da, baña politago dala ta, *Otxorio Polit* deituten
deutsagu Txixuk eta nik.

Ta ze polito yarraituten deutson bere aita ganorabakoari!

Edo... onek berari.

Alan nai olan, biak be... eztira txarrak Gobernuaren ta Errepu-
blikearen opillari su egiñagaz euron etxeakoari su egiten.

—Jauna, itxi beist niri bertsoan esaten berorrek orrekaz berbo-
kaz esan daun guztia edo geyena...

—Tirok ba! Baña kontuz ibilli adi, eure buruari egurrik batu
barik. Eurok etxe-kalte eztozala esaten asi ta, eu etxe-kalte biurtu barik,
kontuz ibilli, Txixu! Etxeres Kiroga ospetsua Españan yagon oindiño.

—Badakit, jauna. Jaungoikoak yagon gaizala, ugazaba! Or dau
bolea. Emeretzi egiten ezpadituz be, katxiña aparauko dau urrean.

Otxorio Gariato
ta Otxorio Polit,
etxe-kalte eztiran
aita-seme bi,

alkarren antzean
su ta gar dabiltz,
Errepublikarean
opil onari
su egiñaz, su egiten
etxeoari.

* * *

Errepublikak
baukoz lagun bi
orrekaz gaur; baña
biar edo etzi,
ikus dayenean
neskatotxu ori
fi dagola..., biok
ingo deutse *fit*.

TXITXU, KONPLOT BATEN SARTUTA

Neuri ezer esan barik konplot baten ezta sartu ba Txitxu gurea!
Oraindiño eztoguz ikusteko guztiak ikusi.

Ta, zer ikusi bear ete dogu?

Auxe yakitearren deitu deusat ointxe Txitxuri berari neure
ondora.

Ta itandu bere egin deusat.

—Esaik bene-benetan: zer darabilk egunokaz?

—Nik, jauna, soñeko jantzia ta lantzean zigarro bat edo beste.

Orain fumetan be ikasi dot eta.

—Sasoi onean, arranoetan!

—Oraingoan fumetan yakitea ondo etorriko yat.

—Zetarako?

—Geure *trunfo*-egunean txapliguak (bolanderak) botateko. Txa-
pliguari zigarroagaz emoten ei yako sua ondoen ondoen.

—Zelango *trunfoa* dok gogoan?

—Bilbon aste onetan irabaziko doguna.

—Nortzuk?

—Geure eskuz, geure buruz asmauta daukogun bear zaratatsu
bat egingo dogun euskalzaleok; eta geure bitartez, berorrek eta beste eus-
kalzale guztiok. Golpea emon bear dogu, ugazaba.

—Emon barik, artu egin ezpazengie gero...

—Ezpei euki bildurrik. Zur gabiltz. Atan be ni. Badaki berorrek
ni kaikutzat iñok ez naukana. Ba, geure *planak golpe* orretarako berbatuta
daukodazan lagunai aitatu bear deusiedazan eskutizetan, *Kaiku* iminten
dot neure firmatzat. Eta noizik-beiñean, poliziakoak igarten gatxago euki
dagien, aolantxe: K.I.Q.

—Asti gitxigaz nayagok eta, esaik arin zer egingo dozuen.

—Berba gitxitan esango deusadaz geure planak. Lenengo,
biñan-biñan, ordu bat-baten, Bilboko liburu-denda guztietan atrako-
antzeko bat egin, euskerazkoak edo latiñezkoak ez tirean liburu guztiak
liburu-denda bakotxaren aurrean eukiko dogun autoan edo kamioyan sar-
tuten doguzala. Gero, euron liburuakaz, autook edo kamioyok Artxanda-
ra eroan, liburu-dendariai... ara datozala kobretan esanda. Ta antxe, libu-
ru guztioi, pillo baten imiñita, txapligu otsean, sua emon. Ta erre guzti-
guztiok, antxe. Bilbok eta Txorierrik ikusi dagien euskereagaitik zelan geu
erreten garean.

—Pillo orretatik erderazkoren batzuk apartauko dozuez, orrai-
tiño, surik eurai emon barik.

—Batzu be ez, ugazaba!

—Euskerea bera irakastekoak be ez, Txitxu?

—Ai, olangoak, bai, jauna! Etxe-kalte ez gaitez an izan. Bear ona
egingo geunke geure GRAMATICA VASCA ta erreagaz! Parkatu bei,
ugazaba. Ta ixillean euki bei gauzea, berak geure eskuz zarata egin artean.

(1933-ko Loraillaren 14'an argitaratu zan)

FIRI-FIRI XVI

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu deigun
firi-firi.*

GANTXO PANTZA TA BERE ZORITXARA

Gantxo Pantzak diskurtso bat bota deutsie bere erritarrai Obie-
don, lengo domekan.

Dirurik ez deutsie bota.

Tira! Euki be eztauko dirurik berak olan, botaka, erabilteko.

Diruaren orde, antxiñako bere zoritxarraren gorantziak emon
deutsiez.

Gogoan daula esan deutsie berak *serio serio* zelan zoritxarrak
bultz eginda etorri zan andik ona, geure artera.

Zoritxar ori albo batera zelan bota al izan daun esatea urrengo
baterako itxi dau.

* * *

Ezin siñistu dau Txitxuk Gantxo Pantza ori ona bere zoritxarrak
bultz eginda etorri danik.

Onen eritxi argalean, Gantxo Pantza bera baño apur bat argala-
goan, ezin izan leiteken gauzea da zoritxarrak bultz egitea zoritxarrak
berak bere eskutik dakarren morroyari.

Ta Txitxurentzat argi dago zoritxarrak bere eskutik ekarri deus-
kula morroi polit ori.

* * *

Yakingo da biar-etzian zelan sartu zirean emen Gantxo Pantza
ta bere zoritxarra.

Baña, Txitxuren ustez, Gantxo Pantza emen sartu zanean bere
zoritxarra be sartu zala bertan, beragaz batera, egi andi bat da.

Ta, baita bere egia da... aspalditxuon batera eztabiltzana.

Bera ona ekarri eban zoritxarra aspalditxu onetan zabal dabil
geure artean, baño berari ukutu barik.

* * *

Ai, bera ona ekarri eban zoritxarra bera barik etorri balitz!...

Auxe esan dau Txitxuk ointxe... sispurutxu baten erdian.

* * *

Oraindiño geyago be esan lei aurki ta jarraitu daigun aurrera.

Gure eritxian, Gantxo Pantza ona ekarri euskun zoritxar *peste* ori
geutzat, bera edo beratarrak ez gareanontzat, da *zoritxarra*.

Baña berantzat beintzat, eta aspalditxuon beñik-bein, munduan
zoriona egiazkoa izan leiteken bestean, egiazko zoriona da.

* * *

Bera ona ekarri euskun zoritxar ori, askontzat *zoritxar* egiazkoa
dan berori, aitatu ta ospatu ta gero, Gantxo Pantza zorizkoak buruko
yoan baten antzeko bat izan dau.

Ta aratiñik yausten asi da.

—Ta ezta yausi? Ezta trageu bein?

—Txitxu, ez adi estutu.

Yausten asi ta gero, zutundurik, gora ikaragarri bat yaurtin dau,
seguru be.

Biba la Republika! esan ei dau gora orretan.

Aorretantxe be suertea euki dau.

Aratiñik yausten asi danean bere alboan egon direan adizkide
batzuk artu dabe euron besoetan, ta zorizko besootan artu daun otsagaz
saltu andi bat egin dau bere gorputzak, eta saltu orren indarragaz urten
dautso ain indartsu osterantzean makaltxuago urtengo eutson gora zara-
ta andiko orrek.

Eta *gorearen* indarretik neurtuten bada Errepublikaganako mai-tetasunaren indarra...

Naikoa esan dogu urrean.

—Berorrek bai, naikoa esan dau, geyago esateko gogorik ezpa-dauko; baña nik...

—Ik zer?

—Nik kontuak eskatuko neuskioz orreri morroi orreri. Lenengo lenengo, ia zegaitik eztaun esan, ondo ikasita dauko ta, arako beñola liburu baten idatzita itxi eban esakune egoki au: *Buruko miñik ez*. Buruko yoan baten osteko onaldirako, zer esakune egokiagorik ori baño?

—Txitxu, ori baño inportantzi geyagoko konturik bayaukok.

—Baña danak eskatuko neuskioz nik banan-banan.

—Orain ez yagok astirik, Txitxu.

—Astoak bai, asko, España zabalean.

(1933-ko Loraillaren 21' ean argitaratu zan)

FIRI-FIRI XVII

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu deigun
firi-firi.*

MITIÑA, MOTIÑA TA MUTIÑA

Beti be, agrario-izeneko zerak zer direan ondo dakie eurok,... agrario-izeneko zerok.

Alan nai olan, eztira eurok *zero a la izquierda*.

Zero a la izquierda eztireala... naikoa argi erakutsi eben oraintsurenngo botaziñoetan.

Ta *zero a la izquierda* eztireala naikoa argi orduan erakutsiteaz asetu ez ta, orain mitin nausi ikaragarri bat emon gura izan dabe Balladolisen.

Mitin nausi ikaragarri orregaz barriro be eurok *zero a la izquierda* eztireala erakusteko.

Beti orretan: eurok *zero a la izquierda* eztireala erakusten.

Ori da orren yokoa.

Ta sozialistak orreri yoko orreri ezteritxie ondo. Arrazoyagaz.

Ba yoko orretan eurok eztabe olgetan bape.

Apur bat geyago olgetan dabe euron entxufe-iokoa.

Ta orretxegaitik, agrario-izeneko zeroi euron yokoa galazotearen, iñon direan zemakuntzak egiten asi dira.

Mitiña agrario-izenekook egiten badabe egin, eurok-o...

Ta Etxeres Kirogak esan dau:

—Kapas kapas dira onek *motiña* egiteko. *Mutiña* agindu dagiogun Agrario-izeneko Alderdiari, *mitiña* galazo dagiogun, beste Alderdi onek *motiña* egin eztagian.

KARLISTAK DAUKIE ERRUA

Naparroako karlistai otu yakien, akordau yakien, egun zorigaiztoko baten, Estellan mitin bat egin bear dabela.

Albait lagunik gitxien batutea gura leukiela esan barik.

Eta beste egun zorigaiztoagoko baten, il onen 21-ean, egin be bai mitiña lagun-pillo ikaragarri bategaz. Lagun larregaz, kontxo!

Ta, jakiña, Joakiña!, Etxeres Kirogak egin bear zoezer, agrario izeneko burugogorreko egin eztagien bardin, aolantxe, lagun larregaz, euron mitiña.

Ta eleuke il gura Madrillera Txixugaz beste joatalditxu bat egin barik.

An, gora Erre.! (beste Erre... bat), Txixuren santzuen artean, berak al daun eran, indartsu indartsu esateko.

Esan lei Txurik burua bere lekuan daukola.

(1933-ko Loraillaren 28'an argitaratu zan)

TA ORAIN TXURI... ZER-EGIN-EZEAN

Txixuren katu ospetsua, geure Txuri, lagun gitxigaz ibiltzen zalea, Otxorio Gariartoren katu entzutetsua errepublikanotu egin zala entzunik, katurik geyenak errepublikanotu direala ta egoan.

Ta zer-egin-ezean pareu zan.

Ta olantxe, zer-egin-ezean, zer egin ezta kiala, egon zan egun batzuetan.

Olango baten, orraitino, Txixuk erpetara yaurtin eutsan arrain bat yaten egoala, konturatu zan bera zalea dala lagun gitxigaz ibiltzen, ta, bere zaletasunaren erara yokatu gura izan ezker, ondo izango daula non-dik lagunik gitxien dabilen yakitea, berak be andik yokatuteko.

Ta onetan egoala, laster entzun eban, bera billa ibilli barik, berak yakin gura izan ebana.

Alboko etxe baten, batabatek auxe esan eban berak entzuteko eran, besteren bategazko eztabaidan:

—Karlidak lau katu baño eztozak!

—Ba nigaz, bost —erantzun eban berak, eztabaidakoak entzun ezpaeutsien be—. *Nigaz, bost*, esan dot! Baña, kontuz... Askok geyago ez gaitetzala izan.

* * *

Ta orain ikusirik askok geyago direala bera ta bere lagunak, katu, gizon, andra, neskatilla, mutil ta ume, naste geyago barik, barrero pareu da zeregin ezean.

Alan nai olan, karlisten kontrario eleuke izan gura.

Obeto esateko gauzea, dan lez ta euskera garbian, eztau izan gura karlisten arerio... bizi dan artean.

FIRI-FIRI XVIII

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu deigun
firi-firi.*

MAZIARI, MAZIA

Mazia Madril aldetik dabil egunokaz.

Ta Gantxo Pantzak aparti bat emon deutso uri atako yatetxerik dotoreenatariko baten.

Eurok be dotoreak dira ta..., ezta mirari.

—Ta apartia bera be olangoxea izango zan, ugazaba: dotorea.

Dotorea baño geyago izan ezpada...

—Dotorea baño geyago, Txitxu?

—Bai, jauna. Dotore-dotorea.

—Izango zoan, bear-bada.

—*Bear-bada* barik, ugazaba.

—I ez az egon an, Txitxu.

—Ni ez naz egon; baño Gantxo Pantza bera egon da, antza, aparti orretan,... ta Gantxo Pantzak aparti orretan, Maziarentzako guztia itxi barik, lotsearren be, yango eban berari *tokaten* ekiona. Ta berari *tokaten* yakona, beti be, yateko kontuan, dotore-dotorea izan deiten moduak egiten maisua da ta...

—Orduan, ire eritxian, ez yagok iñori itandu bearrik aparti ori dotore-dotorea izan ete doan ala ez.

—Ez orixe! Beste gauzatxu bat bai itandu lei, berorrek baderitxo...

—Zer?

—Aparti dotore-dotore orretan, aparti kopau gozosen artean, Gantxo Pantzak berak Maziari berari zelango *mazia* bota deutson agora.

OTXORIO GARIARTORI, MAZUA?

Erromanonesen seule Albarok, bere aitaren izenekoak, Otxorio Gariartori, mazia barik, mazua yaurtin deutso.

Mazua edo... *ma-gaz* asten dan beste gauza bat.

Makillea edo antzekoa.

Makillakada antzeko onik yaurtin deutso.

Bat... polita be polita jaurtin deutso, «Monárquico sin Rey ta católico sin Dios» dalako zera emoten daula esanagaz.

Ta beste bat be yazekoa, auxe egiten daula arpegira boteaz: «uso constante del *vaso*, llenándolo primero en el *grifo* de un régimen y luego en el otro».

Makillakada guztiak banan-banan esateko astirik eztaukogu geuk, irakurlea, eurok artuteko astia Otxorio Gariartok berak euki badau be.

Alan nai olan, Otxorio Gariarto ori ondo *markauta* geratu dala esan lei.

Baña... *markarik* andiena berak egin dau, berak erabili daun yoko politagaz.

Olango *markarik!*

TA, SOCIALISTAI... ZER? OSTATUA?

Barikua da gaur.

Gaur zortzi lez.

Ta atzo, eguena izan dan atzoko egun zorionekoan, errepublikanuk, errepublikea ta sozialistak ondo ezaututeko zio edo motiboa daukon diputadu errepublikanu batek (orretarako da radikal-sozialistea) auxe esan ei deutse Madrillen, askok entzuteko lekuan, bertan egon direan diputadu sozialistai:

«Los republicanos debemos ser dueños de la República, y no vuestros pupillos».

Jaun orren eritxian, errepublikea *ostatu bat* da, errepublikanuk, *ostatarik*, eta sozialistak *ostatuaren yaubeak*.

—Nik zeozer geyago be esango neunke, ugazaba.

—I ago ixillik, Txitxu, kontu onetan, badaezpadan be, Etxeres Kiroga ospetsuak Españatik alde egin yoala entzun artean.

(Au, zerbait geyagogaz, baño orain geitukoak barik, Txitxuri aitzu yakon egun baten argitaratu zan).

FIRI-FIRI XIX

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu deigun
firi-firi.*

EZTA EDOZELANGOA

Azañaren Gobernu bai ilgo ez ilgo ikusi nebanean, Txitxuk ez ainbeste, baña neuk burua estu ikusi bear dodalako gogorra ikusi neban euki neban beintzat.

Ba beingoan susmau neban gobernu ori, bai ilgo ez ilgo egonik, laster *krisisean* agertuko zala.

Ta Errepublikantzako bere gobernu krisisean agertutea lantegia bada, neutzako ezta lantegi txikia krisis izeneko gauza ori aitatu bearra, erderazko izen baragarri orrek esan gura daun berba euskerazko bat erabilliaz.

Gogamen onek buruan daukodazala, aurrean euki dot zabal zabal, yesarleku baten yesarrita, Txitxu zorizkoa, Gobernu krisisean dagoala entzun dudau orduan.

Ta atzekoaren begira egon barik, beroneri itandu deustat:

—Zelan esango yoaguk *crisis* euskeraz? Esateko ordua eldu dok, Txitxu, ta ez yakiat. Au dok estualdia!

—Aorixe da *krisisa*, ugazaba, iztegi baten irakurri dodan lez bada.

—Zelango aorixe?

—Bai, jauna, aorixe: *estualdia*. Alan da ze, ezbeite larregian estutu. *Krisisa* esateko, *estualdia* esan bei, ta bakea.

—Baña, Txitxu, krisisa eztok izaten edozelango estualdia.

—Ez beite ito titera bete urean! Euki bei kontuan Errepublikaren gauzen krisisa be ezala edozelangoa.

BADA-EZPADAN BE, KONSULTATXU BAT

Oraingo krisisa edozelangoa ezala yakini, ondo izango dala zelango dan yakitea adierazo deustat Txitxuri.

Ta ondo pareu yako au, antza.

Baña ez yako ain ondo pareu... zelango dan yakiteko konsultatu bat egin bear dodala esatea.

—Olan dala, eztauko berorrek, ugazaba, nigaz bear dan konpantzarik, esan deust.

—Konpantzea, bai; baña...

—Tira! Deitu beyo berorrek gura daunari. Ta gero, baderitxo... deitu beist neuri.

—Txuriri deituko neuskiok nik orain.

—Ondo dago, jauna.

Txitxuk ondo dagoala esan deust, baña eztago ondo Txuri gurea. Elgorri ikaragarri bat dauko, ta eztago berbarik egiteko yazean, Gordon Ordagok diñoanetik. Au berau bai ondo dago, ta ondo dabil ibilli be, antza. Beroneri itandu ezpaneyo...!

ATAN-ORRETAN...

Ai, irakurla maitea! Atan-orretan, yoan yaku astea, lengo aste guztia, geure *Firi-firi* barik!

Baña... poztu gaitezau. Zoritxar orren alderako, zorian yazeko bat izan dogu.

Aste orretako *Firi-firi* gozoak urten bear eban egun berean, ain zuzen be, Txitxuk irakurri dau paperetan zelan deituten deustien askok Azañak bere gobernuaren krisisari emon deustan epayari.

Komedi bat izan ei da.

Ta Txitxuk auxe diño gero bere burutik:

—Ez ete da izan *komedia krisisa* bera be!

—Ai, Txitxu, i aiztuta ago Txorierrin komediari zelan deituten yeustien! Eztok entzun iñoiz erderazko «habrá comedias» esateko, «fañek ixengo dire»?

—Baita au be entzun dot iñoiz, ta berorrek be bai, bear-bada:

*Komediak, Mari, Mugien:
zazpi atso zortzi gurdien.*

—Zarritan yazoten dok, Txixtu, bertsoa egitearren, berba bat esateko beste bat esatea.

—Erriaren lepotik yatearren, orrako... orrek gauza bat esateko beste bat esaten daben lez... ezta?

(Au, zerbait geyagogaz,
1933-ko Bagillaren 18-an argitaratu zan)

FIRI-FIRI XX

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu daigun
firi-firi.*

EUSKALZALEA BADA, AINBAT OBETO

Bilboko «Acción Errepublicana» deritxon moltsoko morroyak batzartxu bat egin dabe oraintsu.

Ta batzartxu orretan erabagi gogor bat artu dabe.

Euron artean euki daben Aldasoro jauna euron Alderdikotzat ordutixek aurrera ez eukitea.

Zegaitik erabagi ori artu daben yakin nai yakin ez bardin izango deutsie askori; baña euron aurrean euki daben Aldasoro jaunak yakin dagian edo, erabagi ori artu baño lenagotik esan dabe erabagi ori artuten dabela, Aldasoro jaun ori... euron Alderdiko lez diputadu urten ta gero radikal-sosialista izenekoen Alderdian sartu dalako.

Aldasoro jaunak, an, esan dau zeozer bere burua garbituteko.

Baña alperrik, bere lagun zarron eritxian.

Ta geure eritxian bere bai.

Ba gure eritxian, orren artean, politika-gauzetan, burua garbituten emoten dan denporea galdua da, eurontzat irabazterik eztagonean.

Ganera, guk uste dogunez, geutzako beintzat, radikal-sosialistok eta Accion Errepublikanoak bat dira.

Ta Txixturen amama be geure eritxikoa izango zan, bizi izan balitz gaur eta ori jente ori ezautu.

Olangoakaitik, bere aldian txarkerietan edo okerrerietan bardiñak edo bardiñ-antzekoak zireanakaitik, auxe esaten eban berak, erde-raz bere eritxia esaten ebanean:

—Todos erri batekos.

* * *

Olangoanik apartau egiten dogu guk Aldasoro jauna geure eritxian.

Beti egin dogu gaur-artean, uste izanik bere politikan ez tala orrek langoa.

Ta orain Accion Errepublikanako euron artetik jaurtinda ikusten dogun egunetik gora, obeto apartauta ikusten dogu.

* * *

Ta, orain zer egingo dau berak?

Aorixe... bizi danak... ikusiko dau.

Jainkoak gura badau.

Baña nik neuk auxe aginduko neuskio, neure aginduan balego: euroi agur egin dagioela betiko edo beintzat eurok aldatu artean, bear daben aldakuntzea eurok artu artean.

Ta euroi agur eginda, datorrela, bide-erdian geratu barik, artez-arte... artez-arte jokatu zaleak direanen Alderdira.

Datorrela... Betor... Etorri beite...

Diputadu-*acteagaz*, nai *acta* barik.

Baderitxo, gure aldetik eztago eragozpenik eta, *acteagaz* etorri leiteke, zabal zabal.

Berari ta bere *acteari*, biai be, atea zabal zabal egingo yakie... ta etorri ta atea yotea baño eztauko... eskuagaz nai *acteagaz*.

Ia, Aldasoro jauna, yo arin atea!

Bear-bada, lengo lagun zarrok esango dabe orrako *acta* ori, bein zeu aldatu ezker, ez tala zeurea.

Ez yaramon!

Edo... yaramon gura badeutsezu, yaramon egiozu auxe esateko bakarrik:

—Neu aldatutea ezta arrazoya niri *acta* au kenduteko, aldatu rik, aldatuta dagozan lez, neuri *acta* berau emon eustien botodunik geyenak.

* * *

Eta euskalzalea ei da.

Txixuri nonbaiten esan deusie aorixe: Aldasoro jaun ori euskalzalea dala.

Ta ezteust poz txikia emon barri au etxera ekarri deustanean.

Aoraintxe ekarri deust: aste onetako barikuko arratsaldeko bostetan.

Bostak,
nire lepoan ondo kostak.

Auxe esaten eban, bostak entzuten zituzan astegun-arratsalde guztietan, Txixuren aitaitak.

Baña gutzako, Txixuntzako berantzako ta neutzako, onek... gaur arratsaldeko bostok ondo gozoak izan dira biotzean, lepoan ondo *kostak* izan barik.

Billa ibilli barik yakin dau... berak.

Ta... neuk bere bai.

Olango suerterik!

Euskalzalea dala Aldasoro jaun ori?

Eztago orregaz kalterik.

Kaltea ostera?

Bestera!

Asko poztuten gara Txixu ta ni ori yakiteaz.

Kontxo, kontxo! Euskalzalea dala Aldasoro jaun ori!

Tira, ba! Euskalzalea bada, ainbat obeto.

Bai, ainbat obeto.

Olan dala, betor..., etorri beite..., datorrela..., al bait ariñen, *acta* ta guzti.

Yesarri beite... Urkijo diputadu euskalzale andiaren ondoan.

Euskerearen ganean beronegaz eztabaidarik atara barik.

(1933-ko Bagillaren 25'ean argitaratu zan)

FIRI-FIRI XXI

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu deigun
firi-firi.*

PEREZ MADRIGAL...

Atzo, Kongresoan, Royo Billanobagaz batera ibilli da Perez Madrigal (*gurea* laster deituko deusaguna), Guallar diputadu abadeari *interrupiduten* ibili direan diputadu errepublikanuai euron *interruziñoetan* *interrupiduten*.

Ibilli ta ibilli, azkenean, Royo Billanobagaz edo Royo Billanoba barik, karlisten Alderdira paseuko da.

Begia lez!

Ta baye onik eragin bear deusku, bere lagun zarren lepotik, Urkijon albotxutik euroi zirika.

BAKOTXA FUSIL BIGAZ!!

Korderok, arranoetan, ez dituz txarto armau gura izan bere lagun *sosialista militanteak!* Bakotxa *fusil* bigaz!!

Frantziako «Le Rempart» deritxon izparringi (periodiku) batek diñoanetik, azkenengo ministro-krisisean, erabagita euki dau sozialista millitanteen artean berrogeta amar milla fusil zabalduetea, eurokaz kea atarateko, bere opillari sua egiteari *a* bako don Anisetok itxiten baeutsan...

Zorionean, *a* bako don Anisetok ezteutso itxi Korderoren opillari sua egiteari.

Osterantzean, Jainkoak Berak daki bakarrik España guztiko ogetabost milla sozialista militanteak zelango barrabankeriak egingo zitezuan bakotxak fusil bigaz.

—Ogetabost milla direala ta egongo da berori, ugazaba.

—Egon ez nayagok orretan, Txitxu; baña *emon* egin yoat orrenbeste izan leitikoza, bakotxari biña emotearren.

—Kontuak ondo urteteko, iruna be emon bear ko leuskiez.

—Kontau egin dozak euk, orretarako, Españan yagozan sozialista millitante guztiak?

—Bai, Bantzo edo Garbantzo diputadu radikalak Zaragozako karlistak kontau dituzan baño apur bat obeto. Eztau esan ba Kongresoan, atzo, *serio serio*, Zaragoza guztian seireun baño geyago eztireala!

ANDIA DA GERO!!

Txitxuren eritxian, *grazia* andia dauko berak aste onetan andra biri entzun deusien berbaldi polit onek, oraintxe berak kontau deustanak, eta berak kontau deustan lez kontau gura neuskizu, irakurla maitea.

Entzuizu, barreka jausi ezaitzean, zeozeri oratuta.

Neuri yazo yatana zeuri yazo barik.

Eup! Or doa!

* * *

—Bakutsu ori? Ikusten dozu ori, Pantxike?

—Nor, Kontze?

—*Nor* diñozu? Eztozu ikusten, elizpetik ointxe urtenda, onantz datorren gizon ori?

—A, bai, *Urlia!* Ikusten dot.

—Ba ointxe be elizatik dator ori. Jai ta aste dabil elizara ta etsera... Ta karlistea ei da!

—Andia da gero! Karlistea dala beti elizara ta etsera dabillen gizona!! Olangorik!!

(Au, zerbait geyagogaz,
1933-ko Garagarrillaren 2'an argitaratu zan)

FIRI-FIRI XXII

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu deigun
firi-firi.*

KASANELLAS, MORROI OSPETSUA

Kasanellas morroi ospetsua, beñola bere antzeko lagun biren laguntasunaz, Dato jauna Madrilen il ta gero Errusiara biziten yoa zana, Errepubliketa bein España imiñi ezkeron biurtu leitekeala España ta, Errepubliketa emen imiñi zan egunetik egun gitxi barru etorri yakun atzera.

Errepublikako Gobernuak, orraitio, ez eutsan itxi egote andirik egiten.

Emen sartu-zanekoxe, edo sartuteko asmotan ebillela, urrundu eban emetik, ezta kigu zegaitik.

Baña berak baekian zer egiten eban, ta atzera etorri zan barriro.

Atzera barriro etorri zanean, Errepublikako Gobernuak beste erabagi bat artu eban: espetxean (kartzelean) sartutea.

Ta orain, egunokaz, beste erabagi barri bat artu dau: espetxetik urtenik, España urten barik, España barruan nondik gura ibilten itxitea.

Ta orain emen yabilku, emen yabilku, España barruan, berak gura daun lekuetatik, zabal zabal.

Oba ez!

Zer ba?

Kasanelas au ezta *arako* Segura kardenala.

* * *

Ezta goz eurok gura leukien baizen pozik Balentziako sozialistak. Gobernadoreak ez el deusie itxiten eurok gura daben guztia egiten ta...

Gobernuari, aorretxegaitik, arrazoyaz ta, euron aserretxua erakutsi deusie.

Ta euron aserretxua erakutsi ta gero, sozialista onak izateko, zerbait eskatu barik ezin egon ta, Gobernuari berari gobernadore ori kendu ta beste bat bialdu dagiala eskatu deusie seguru be.

Ondo egiña, ze kontxo!

Baña eurok gura daben guztia egiteko, obeto egingo eben eskatu balebe gobernadore imiñi dagiala eurotariko bat.

Edo...Kasanellas bera.

Fiai - Fiai 91

KONPANIS, MAZIAREN OTSEIN NAGUSIA

Marinako ministrotasuna artu daunetik gora, bai dagoala pozik Konpanis, Maziaren otsein nagusia!

Berak esan dau pozik dagoala.

Ta siñistuten deusagu.

Berari *txoritxua* deituten deusienak ez tira, bear-bada, pozik egongo.

Ta asko ei dira, Bartzelona aldean, *txoritxua* deituten deusienak.

Baña, zegaitik deituten ete deusie olan?

Beste txoritxu batek esanda, Konpanisen beste gauza asko baki-guz, baño aorixe ezta kigu oraindiño esateko moduan.

Auxe, bai, esan geinke: beste txori batek kantauko eutsiela askori, Bartzelona aldean, txoritxu ori ezautu ezpalebe.

TXITXU, LIBURU BARRI BATEGAZ

—Jauna, liburu onen egillea errepublikanua da?

Auxe diñost Txitxuk liburu barri bat begien aurrean imiñiaz.

Ta nik ezta kit zer erantzun ta, aorretxegaitik, beste itaune bategaz erantzuten deusat.

—Zegaitik egiten deustak itaune ori?

—Liburuan berton dakazan erregiña ta erregeari *zuketan* berba egiten darabiltz beste lagun guztiak eta...

—Ori bear ori ez yok egin egilleak, euskeratzalleak baño. Euskeratzallea bera dok olango *zuzalea*. Ostean euskel idazle gozoa doala, *zuzaletxua* dok, tamalez.

—*Zuzalegia* esan bei, ugazaba.

—Ostean, zer deritxok bere euskereari?

—Lekurik geyenetan egokia deritxot. Baña *eritxi* aditzagazko berbak, ain zuzen be, eztarabiltz ondo *eritxi* orrek erderazko «parecerle a alguien» esan gura daun esakera batzutan. Ez litzakio txarto etorriko berorrek berorren *Gramatikan* 158-garren orrialdean eta urrengoan diñoana irakurtea.

—Tirok, mutil! Ekin egiok euk ori liburu euskel usain andiko ori irakurteari, ba eztok damu izango. Euskel esakera ederrik asko aurkituko dok bertan.

—Aorixe, *tirok!* ori eztot aurkitu. Ta aurkitu bear neban mutillari iketan, *tira!* esaten yakon leku baten baño geyagotan. Iketan berba egi ten yakon lagunari ez yako esan bear, *tira!* ren orde, *tirok!*, mutilla edo gizonezkoa bada, eta, *tiron!*, neskatoa edo andrazkoa izan ezkeró?

—I, akatz billa asten azanean...

—Ara, jauna: ezteusat aitatu geyago akatzik. Aitatu deutsadaz aitatu tekoak. Yakin begi, barriz, bere lenengo irakurtaldian gozo be gozo eretxinda, bigarren irakurtaldian diñardudala.

(Au, zerbait geyagogaz,
1933'ko Garagarillaren 16'an argitaratu zan)

FIRI-FIRI XXIII

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu daigun
firi-firi.*

ABADEAK ONDO BIZI DIREALA...

Bartzelonan, praille dominikuen elizako ateetan, abade bat limosna eske agertu ei da, ta bera limosna eske agertu dan lekuaren inguruan eskean yarduteko lekua artetik artuta daukien eskekoak, bestea, abadeak ez tiranak, ez ei deusie ondo eritxi.

Arrazoya euki dabe onek, abadetzako ori abadea benetan izan bada.

Ba abadeak, beti be, obeto emoten dau limosnea emoten... limosnea eskatuten baño.

* * *

Baña, izan ete da benetan abadea abadetzako ori?

Izan ete da egizko abadea?

Ai, eskean ta olan ibilteko, abadeak ondo bizi dira!

Entzun izango dozu zeuk, irakurla maitea, bein baño geyagotan, abadeak ondo bizi direala. Gorra zarealorik eztaukagu, irakurla maitea. Baña gorra bazara, gor andia ta gogorra euki bear dozu, zeure bizian, bein baño geyagotan esaten dan esate ori ez entzuteko, beintzat, bein edo beste.

Ba abadeak ondo bizi direala esaten dabenak, esate ori berarizko zeragaz (aparteko zeragaz) esaten dabe.

Ta indar geyago euron esate orreri emoteko, *ai!* ta guzti.

Aolantxe:

Ai, abadeak... ondo bizi dira!

* * *

Abadetzako ori abadea dalako gogorra euki badabe oiturazko eskekook, ondo egin dabe euron asarre gogorra erakustea.

Baña obeto egingo eben, ezetan asi baño lenago, abade egizkoa ala guzurrezkoa dan ziur yakitea.

Ta abade egizkoa dala agerturik be, obeto egingo eben, asarrea erakustea geroagorako itxita, ia euron Sindikatoan sartu gura daun ala ez berari itandutea.

Ba gaur-egunean eskean ibiltea *negosio* bat ei da.

Ta *negosioa*, beti be, *sindikatoaz* *negosio* ohea izaten da ta, eukiko dabe, urrean, eskeko oiturazko orrek euron *sindikatoa* euron *negosia* yagoteko.

ALBORNOZ GIZAJOA...

Albornoz gizajoa ezta abadea ez eskekoa ta, eztauko beste zerik, gaur, *Tribunal de Garantías* erderaz esaten deutsien zer orretako presidentetasuna baño.

Ta presidentetasun orregaz eztakigu zeinbat *garantien* kontu emon bearko daun berak; baño berari ez ei deutsie emongo, *garantien* yagola bearragaitik, urtean aloger bat baño geyago.

Urtean eun milla pesetako aloger bat baño ez.

Au entzun daunean, Txixtu gurea, txistua baño ariñago, neure idazmaira (eskritorioko maira) yoan da, papera ta arkatza (lapiza) bear dituzala ta.

—Zetarako bear dozak papera ta arkatza?

—Kontuak atarateko.

—Zelango kontuak?

—Albornoz gizajo orren alogeraren kontuak, ugazaba. Ezteritxo ondo izango dala yakitea urtean eun milla pesetaz zeinbat daukon astein, zeinbat illean eta zeinbat egun bakotxean?

—Txixtu, orren kontuakaz eztok yango, ta itxi eyoek orren kontuai. Begiratuik *jesuitak* aste onetako *chequean* zeinbat mila peseta bota yeuskuen lengo astekoan baño geyago. Ba bayakiat aste batetik bestera millaka peseta batzun aldea yagoana.

ORREK JESUITOK...!

Jesuitak aberatsak direana askok dakigu.

Badaukie orrek dirua baño eztana!

Ta dirua eztala dirua balio dauna ta dirua emoten deutsiena be ugari, sekula bada.

Ta euki bear, guri, abade bakotxari, millaka pesetak astein-asteen emoteko.

Lengo baten Txixtuk errepublikanu bateri entzun eutsan beste errepublikanu bateri auxe esaten:

—*Jesuitak* diñok, *jesuitak*? Orrek ointxe be ondo yagozak. Bakotxak irurogei milla ogerleko yaukiek.

—Ja, ja, ja! —egin eutson Txixtuk.

—Barre egiten dok, Txixtu?

—Etxoat egingo baye bai Ik eztakik zeinbat diru yaukien orrek... Eta neuk be ez. Kar, kar, kar!

* * *

Barreka-barreka, egia esan eutsan Txixtuk errepublikanu orreri. Errepublikanu orrek eztaki zeinbat diru daukien jesuitak.

Eta Txixtuk beronek be ez.

Ta ezta neuk be.

Irurogei milla ogerleko baño eztaukala jesuita bakotxak?

Apur bat geyago emoten deuskue eurok abade bakotxari urtean-urtean, euren diru ta ondasunak zelango bideetatik irabazita daukiezan esan eztzagigun.

(1933-ko Garagarrillaren 23'an argitaratu zan)

FIRI-FIRI XXIV

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu deigun
firi-firi.*

LARGO KABALLERO TA

Errepublikanuak asarre dagoz Largo Kaballerok domekako bere berbaldian esan zituzan gauza batzukaitik.

Batzukaitik; ez danakaitik.

—Euroi txarto pareu yakiezanakaitik.

—Bai igarri be ik, Txitxu!

—Ene! Ara, ba, ugazaba: iñok esan barik igarri dot, igarri badot.

—Ai, ire zurtasuna ez yaukak edonok!

—Zurtasuna aitatu daun ezkeru, gauzatxu bat itanduko neuskio.

—Zurtasunari yagokona badok gauzatxu ori..

—Bai, jauna.

—Itanduik orduan ardura barik.

—Nortzuk dira zurrago, konplota nondik dagoan igarten dabenak ala konplotik egon ez ta konplota asmau egiten dabenak?

—Konplotik egon ez ta konplota asmau egiten dabenak zurrak be zurrak dozak, eurok asmauriko konplot guzurrezko orreri antza emoten bayakiek.

—Aorretan, ba, ezta ain zurra, antza daonetik, Andres, Napa-roako gobernadore zarra.

—Seguridadeko Buru Nagusia?

—Orixen berori. Ori morroi ori ohea ete dan nago konplotak egiten konplotak asmaten baño.

—Txitxu, aoraintxe esan doanagaz... nortzuk zurragoak doazan ezteustak erakutsi..., baño eure zurtasuna bai erakutsi deustak.

—Neure zurtasunaren erakuspenik geyago bear baleu...

—Etxoat bear; baño emoik beste bat, irakurleak be ikusi yagian.

—Berba gitxitan emongo dot. Auxe bakarrik esanda: *guzur-zalea ezta zur-zalea.*

—Naikoa esan dok, mutil.

—Bai, ulertu gura daunantzat, neure eritxian. Eta ulertu gura eztaunari eztago zetan esan.

—Aorixe be egia dok, mutil! Geroago ta zurtasun geyago era-kusten dok.

—Daukadan zurtasun guztia ezteutsat erakutsi orraitño.

—Ez ba. Daukoan zurtasun guztia bein erakutsi ezkeru, ez nayeunkek esango geroago ta zurtasun geyago erakusten doala.

—Ta ganera ondo izango da kontuan eukitea beste gauza bat.

—Zer, Txitxu sur luze zur zurra?

—Norbere zurtasun guztia era batera erakustea... ezta la zurtasuna.

—Ori dok berba-yokoaren polita!

—Zer uste izan dau berorrek ba?... Ara, jauna: berbarik yaten eztaikit; baño berba-yokorik egin bear danean, berba-yokoa egiteko... euskeraz, beintzat..., ezto bear Unamono ez besterik. Berba-yokorik bear danean, agindu niri.

—Tirok, ba! Ondo yagok gauzea. Baña, *kontuz arto-bero-usaiañagz!...*

—Asmau dau, ba, irakurleak arto-bero-usaiañik?

—Ez, antza; baño, bada-ezpadan...

—Bada-ezpadan, berorrek ezpegio esan.

—Ta neuk esan barik, arto-bero-usaiaña bera... surretara bayoakok?

—Aorretxetara eztaikit neuk zer esan, ta irakurleak zer esan leiken be ez. Bear-bada auxe esango dau: ostean emoten deuskun atsegiñaren alderako izan daitela.

—Olantxe izan deitoala. Olan izan ezkeru, Gobernuak bere konplotagaz baño zori ohea izango yoaguk.

—Gobernuak, konplotagaz eta konpotagaz, biak batera dituzala, atarako dau burua, zapalduten ezteutsien artean.

—Konpotik egiten yok ba Gobernuak?

—Bai, bat, ointxe Lerrousegaz.

—Sukaldari onen bat dok, kosineru onen bat dok Lerrous ori.

—Bai, jauna; ta kosineru ona izan ta gero praille izan gura ei dau. Gobernuko konbentuko praille nagusi. Oraingo praille nagusi Azañak bere fraile-lagunakaz konbentu orretatik urten dagianean. Izan leiteke, orraitño, Azañak urten eta Lerrous ez sartutea.

— *Olan izan deitela* esango yok batek baño geyagok. Baña, bada-kik, berbaz-berbaz, gauza asko esan yoaguna geuk *Firi-firi* onetan?

— Bai, asko esan ta askori ukutu be. Baña, iñori kalterik egin deutsagu? Ez oraiñartean, aginduten be ez gagoz ta.

— Orrek guztiok be egiak dozak, baña, badakik?... iñoz egin ez yoagun lango *firi-firia* egin yoaguk.

— Ederra ta gozoa, oyez?

— Luzea, mutil, luzea.

— *Ederra, gozoa ta luzea* esan bei... geutzako. Ta alantxe bada irakurleantzako, eztogo besterik bear, arto-bero-usain barik, txalo-usaiña asmateko.

— Baña, zer esan yoaguk asikeran?

— Errepublikanuak asarre dagozala Largo Kaballerogaz.

— Ori esan yoagunetik ona adizkidetu be egingo zoazan. Baña ori baño lenago beste gauzatxu bat esan yoaguk. Eta bertsoan esan be.

— Bai ta alantxe da, jauna.

(1933-ko Garagarrillaren 30'ean argitaratu zan)

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu deigun
firi-firi.*

— Aiko or ba! Gaurko lan au, egin yoaguk txiri-txiri, baña ez yoaguk agertuten firi-firi. Ik ondo dakik geure *Firi-Firi* guztiak, bertsoak yíñoan erara izateko, zatika agertu bear yoaguzana.

— Urrengoa egingo dogu aolantxe, zatika, geu osorik bagagoz. Troski ei yatorku, ugazaba, egun gitxi barru, Española.

— Zer diñok, Txixu? Troski yatorkuala Española?

— Bai, jauna. Bere lagun trauskien enbajadore lez ei dator. Baña ez al dau ain arin ikasiko geure euskera maitea Madrillen, zoi bietako edo sobieten edo orrako trauski boltxebiki orren enbajadore lez biziko dan urian. Bere lepotik berba-yoko batzuk, berak igarri barik, egiteko modua izango al dogu. Jainkoak euki gaizala bere eskutik.

(1933-ko Garagarrillaren 30'ean argitaratu zan)

FIRI-FIRI XXV

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu deigun
firi-firi.*

GRANADAKO TXIÑEL BATZUK ABADE BIGAZ

Gobernuak oraintsurengoz asmauriko konplot barregarriari eskerrak, gauza polit bat yazo da Granada aldean.

Gobernadorearen aginduz, Dukal deritxon erriko parrokoa preso artuta, Padul izeneko errira joan dira Gobernadorean txiñel zintzokak Gobernadorearen tarrantan (automobilean), erri onetako parrokoa preso egiten.

Au mezea emoteko gertuten aurkitu dabe.

Ta itxi deutsie mezea emoten, mezea emon ta gero elizatik eurok ikusi barik urteteko modurik ez daula egingo ta.

Olangorik egin ez dagian, bada-ezpadan be, elizpean geratu dira berari itxaroten.

Baña, bera mezea emoten egon dan artean, elizatik eta elizpetik kanpora egon direan erriko lagunak, elizako ateetan Gobernadorearen tarranta ta txiñelok ikusiaz asarratuta, asarre bizian yagi dira txiñelon aurka, euron artzain ona preso eroaten ez deutsiela itxiko argi ta garbi arpegi-arpegira diñotsiela.

Ta txiñel zintzook, alan jentea ikusirik, abade biak bertan itxia, anka eragin deutsie euron tarrantari txistua baño ariñago.

Ta pozik, abade biak eta ganera euron azurrak bertan itxitea ger-tau ez yakienean.

ARAZOYA EMOTEA IZANGO ZOAN

Atzo Kongresoan, diputadu katalan batek, Royo Billanobari begira, auxe esan dau: *Biba Perogrullo!*

Ta Txitxuk, yakin egin gura izan dau, antza, zegaitik esan deuston ori diputadu katalan orrek Royo Billanobari, ta yakitearren, seguru, itandu egin deust.

Baña, leku onera etorri da ointxe sagarretan!

Nik, barriketarako (bada-ezpadan, badiñotsut, irakurlea, eztodala gogoan emen barrikarik, barriketea baño), barriketarako asti andirik eztaukot orain eta, al dodanik erantzuerarik ariñena ta errezena emon bear deustat, auxe diñotsadala:

—Zeozegaitik esango yeutsan.

—Ori... ori... banenkian, ugazaba, diñost berak,

—Diputadu katalan orrek berorrek be yakin yok Royo Billanobak esan barik Royo Billanobak berak berorren lagunai esan yeutsien au zertxu au: *O queréis y no podéis o podéis y no queréis.*

—Yakin badau, *Biba Perogrullo!* esan barik, *jeso ya lo sabíamos!* esan bear eban morroi gazbako orrek erdera garbian.

—Baña ori... Royo Billanobari berari arrazoya emotea izango zoan.

ZER YAZOTEN YAKO TXITXURI?

Txitxuk eztakit zer daukon ointxe, ordu gomutagarri onetan. Zer yazoten yako orain Txitxuri?

Esku eskoyan erabilli daun idaztortza (idazteko lumea) idazlanetik aldendu ta paperaren ganetik kendurik, mayaren ganera, edo, laburtxuago esateko, mai-ganera bota dau.

Ta gero, neuk esan neinkean baño ariñago, beso biai ta esku biai Uzkuadunek baño be yaz obeaz eraginda, esku biai alkar iru bidar yo eragiñaz iru txalo indartsu yo dituz, bere sur luzearen azpian daukon agin bako ao politari auxe esan eragiten deustala:

—Aufa! Au da poza! Ondo gabiltz gaur, oyez?

—Osasun apur bat bayaukaguk, Jainkoari eskerrak.

—Osasun ori, Jainkoari Berari eskerrak, ugazaba, *Firi-firi* lanak egin doguzan guztian euki dogu. Ta umorea be bai. Baña gaur, ganera, beste zorion bat daukagu.

—Bai, eztoz zorion txikia eutzat eta neutzat eu aspaldiko pozen egotea.

—Berori be ezta gitxi poztuko gaurko zorionaren barri yakin dagianean. Orretarako, ona, berorrek eta neuk esaniko gauzakaz neuk baltzitu dodazan lau paperotara, begiratutea baño eztauko.

—Alantxe dok. Iñoizko letrarik ederrena erakusten deustak or, Txitxu.

—Nik letrea beti daukot ederra. Ezpeyo begiratu letreari. Begiratu begioe arrayai... ta kontau beiz ia! Bat emen, lenengoan; beste bat emen, bigarreanean; beste bat emen, irugarrenean; ta beste bat emen, laugarrenean.

—Olan doala, paper baktxean *firi-firi* bat yoak gaur geure *Gaseta* maitera.

—*Quod erat demonstrandum.*

—Mutil, latin be badakik?

—Bai Albornosegaz yarduteko beste.

—Itxi egiok bakean apur baten Albornoseri. Ille betean atsedon egin beur yok, seguru be.

—Atsedon egin bear daula? *Deskantsau* egin bear daula? Emon-go neuskio nik orreri mundu onetarako *deskantsua*, bein ta betiko..., buruan zeozegaz yota. Jesus! Zer esan dot orain? *Quod erat vitandum?* Neuk yo barik, Jainkoak biotzean ikutu dagiola... bein...

(Au, zerbait geyagogaz,
1933-ko Agorrillaren 6'an argitaratu zan)

FIRI-FIRI XXVI

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu deigun
firi-firi.*

KONTU-KONTUAK

Gazteizetik asago bako uri baten, aurtengo bertako yayetan egin direan zezenketa bitan, diru asko galdu dabe zezenketok atondu dituezanak.

Bost mille ogerleko ta geyago.

«De veinticinco a treinta y cinco mil pesetas», irakurri dogu guk nonbaiten.

Ta, Txixuk diñoanetik, orregaz esakera orregaz ulertu lei eurok be eztakiela zeinbat galdu daben. Ta emoten dabe, ganera, ulertuten kontuak eztabezala ondo atara oindiño.

Kontu ohea eukiko eben, edozelan be, zezenketok emon baño lenago kontuak atara balituez... ia konturik ete daukien zezenketak emonagaz.

Apur bat obeto atara dituez euron kontuak Koruñako uriko kafe-etxeetako morroyak.

Euron kafe-etxe-jaubeai astean larogetamar peseta eskatu deutsiez.

Ta ganera, geyago be eskatu leikiela erakusteko, esan deutsie, orrezaz ganera, eskupekotxu bat,... propina kaskar bat,... gogorik onenagaz eskatuten deusiela.

Ta iñori itanduten ibilli-bearrik euron ugazabok euki eztagien, eurok esan deutsie zeinbaterañoakoak izan bear daun eskupekotxu orrek.

Egun bakotxean egiten daben saldukizunetik, euneko ogei.

Lartxu eskatuten deusiela ugazabok esan eztagien, ezteutsie eskatu geyago.

Ugazabok orraititiño ezteutsie esan bein ondo deritxiela euron eskari bikotxari.

Olangorik esan barik, ixil-ixillik, euron kafe-etxeetako atek itxi egin dituez.

Asti geyago eukiteko, antza.

Ta aolantxe, asti geyago eukirik, asti geyagogaz euron kontuak atarateko.

Auxe eztabe euki kontuan, tamalez, morroi kontulari zurrok.

MAZIAREN LAGUNAK TARRAGONAN

Tarragonan bai euki dabela mitin yazekoa Maziaren lagunak!

An izan dira Aiguade, Aragai...

—Orrek gureak dira, euron abizenez, ugazaba. Gauzea argi dago. Bata, *Ai-gi-a-de* Au de au, da ezpada, ezta ezer. Bestea, barriz, *Aragai*. Ezteutsie berorrek euskel-usaiñik asmaten?

—Euskel-usaiña baño beste usain bat asmauko dok euk, Txixu, ta irakurleak be bai, esateko yaukodana guztia esaten itxiten badeustak.

—Jarraitu bei, jauna.

An izan dira, esaten asi nazan lez, Aiguade, Aragai, Riera, Gales...

—Riera... *Erri-era*... Parkatu bei, ugazaba. Ta yarraitu bei esaten esateko daukona.

—Bai, itxiten badeustak euk, zirin orrek.

An izan dira esan dodazan lau lagunak, eta ganera, beste diputadu asko.

Ta maipuruan, Bentura Gatzol euki dabe maipuruko buru, bere buruko ule luze ta guzti.

Entzula asko euki daben ala ez yakitea ezta gure arazua ta, ezkara orretan asi: baña entzuleen artean *rabassaire* izeneko batzuk izan diren ala badakigu.

Baña... itxi dayegun onei... bakean.

Ta eldu beyo bakotxak urren daukon gauzeari, ikarearen ikareaz lurrera yausi barik.

Berbalariak *rabassaire* izeneko morroi orrei zer esan deusiela uste dozue?

Gauza garratz asko.

Eurotariko batek esan deusiela, atan be, ikaragarria izan da.

Ezteutsie esan ba igitayak gertu eukiteko!

Barrabaskeriren bat egiteko, antza.
Antza dagonetik, *rabassaire* izeneko morroyok *barrabasaide* izan
deitezan gura dau *berbalari agp zabal* orrek.

(Au, zerbait geyagogaz,
1933-ko Agorrillaren 15-ean argitaratu zan)

FIRI-FIRI XVII

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu daigun
firi-firi.*

TXITXU GAUR OKERRA DAGO

Gaurko egun au *eguna* baño besterik danik burutan eztogula asi gara, Txitxu ta ni, *Firi-firi* au egiteko paperak... eta paperok baltzitudeko txibizkeriak... lan au egiteko daukagun mai bakarrera ekarten.

Baña geure eskuz mai bakar onetara ekarteko gauza guztiak eka- rri ta gero, mayan yesarrita, zeri ekingo ete deutsagun pentsetan pareu nazanean, aurrez-aurre yesarri yatan Txitxuri ia ezer otuten ete yakon itandutea otu yat: eta orretarako, berari begiratuten noala, bera baño lena- go bere atzean, orman eskegita dagoan egutegi ederra ikusi dot, eta egu- tegian bertan, Txitxu konturatu baño lenago, illari yagokon izena ta egu- nari yagokon kopurua; aolantxe, lerro bitan: egunari berari, asteko eguna dan aldetik, yagokon EGUENA izen gozoa irugarren lerroan agertuaz:

AGORRILLA

17

EGUENA

Orduan, ikuskizun zorizko onek egin deustan zirikadeak eragin- da, auxe itaune au egin deusat neuk Txitxuri:

—Badakik, Txitxu, gaur ze egun doan?

—Bai, jauna: Santi Mami; erderaz *San Mamés* esaten deutsiena. Beti izan da, *nire goganean*, Santi Mami San Drokerik urrengo eguna.

—I ez ago aitzuta Santi Mami egunagaz.

—A ez, jauna! Benetan dot gomutagarria egun au, neure txiki- tako egun andi au. Txikitan, edo, Txorierrin esaten dan lez esateko, txike- rretan, olgeta onik egiten neban, neure anai ta lengusuakaz, gaurko egu- nez, aitaita-amamen etxean; ta, *konbidedu* eguna dala ta, arroz-ezne-plater- kada bat edo bi yan be bai... ta gozatsu yan be. A zan sasoya!

—A sasoya yoan zoan, mutil, eutzat eta neutzat.

— Bai, ugazaba; ta Gantxo Pantza ta etorri yakuz.
 — Orretxena dok gaurko eguna.
 — Ta geurea ez ala?
 — Geurea be bai; baña orrena, modu aparteko baten.
 — Izan bearko dau modu aparteko baten orrentzat, Santi Mami-rik ez beste Santurik ospatu gura ezpadabe.
 — Aurten, orrek eta lagunak *Donostiako pactoaren urteurrena* ospa-tuko yoek, igaz be egin yoen ta.
 — Datorren urtean, izan leiteke geuk, geutarrakaz, euron *urte-urrena* ospatutea. Ai, nire eskuan balego orrei urten eragitea neuk gura dodanean! Gaur bertan urten eragingo neuskioe, ta lau-oñean urten era-gin be, baña geldiunerik bako ariñeketa ikaragarrian. Ta ez neuskioe itxi-ko bakean, Endayan sartu direala ikusi artean. Ta antxe sartuta ikusi ta gero, auxe esango neuskie: ortxe egizue, gura budozue, beste *pacto* bat.
 — A, mutil, gauza garratzak opa deusiezak orrei! Apur bat gozoagoak izango zoazan amamaren etxean gaurko egunez euk yaten enduzan arroz-ezne-platerkadak.
 — Platerkadak, emongo neuskiez nik orrei.
 — Arroz-ezne barik.
 — Bai, ba. Zetan esan be ez! Eztaukot neuk arroz-eznerik orren buruetara yaurtiteko.

* * *

Okerra dago Txixu gaur, Gantxo Pantzaren ta lagunen aurka, irakurlea, zeuk ondo ikusi dozun lez.
 Baña Balbotin be ikustekoa edo entzutekoa egon da, seguru be, Kongresoan, euroi agiraka.
 Beste gauza askon artean, auxe esan ei deusie:
 — Vosotros habéis matado, en dos años, más obreros que Primo de Rivera en siete.
 Guk eztakigu erderaz... edo... orrek esan gura dauna auxe da:
 — Zuek, urte bian, Primo Riberak zazpian baño langille geyago il dozue.
 — Parkatu bei, ugazaba; baña Balbontin orrek bere esate orregaz ori ta geyago esan gura dau, neure eritxian. Ta neuk be esango neunke...
 — Zer?
 — Neure eritxia. Orren Errepubliketa eztabillela ondo...
 — Txixu!!

— Zer, ugazaba? Zerbaiten bildurra dago ala?
 — Bildurrik, ez. Baña, bada-ezpadan be, orren Errepubliketarik esaten asi azana obeto izango dok itxi esan barik Sondikatik diputadu urten artean.

* * *

Sediles kapitanak, kapitana dalako, edo kapitana ta, ganera, dipu-tadua dalako, edo... berak yakingo dau zegaitik, auxe esateko moduan ikusi dau bere burua:
 — Este Gobierno es capaz de hundir esta República y siete Repúblicas más.
 — Neure eskuan balego...
 — Txixu!!
 — Zer, ugazaba?
 — Kontuan euki bear doala... oindiño Sondika inguruetako erriak ez auela diputadu atara.
 — Orraitiño, esan geinke euskeraz morroi diputadu orrek erde-raz esan daun gauzea bera.
 — Etxakiat lekurik orretarako eukiko ete yoagun. Bakik berbea emon yeutsaguna alkarrerri... ez yoagula boskarren paperik baltzitu bear gaurtik aurrera... ta obeto izango yoaguk ementxe amaitutzat itxi *Firi-firi* au, berba geyago barik.
 — Aolantxe, amaituta, berba geyago barik, betiko mututurik geratuko al dira berorrek eta nik eta irakurleak dakiguzan pizti ta gauza batzuk!

* * *

Esan deusut, irakurla maitea, gaur Txixu okerra dagoala.

(1933-ko Agorrillaren 20'an argitaratu zan)

FIRI-FIRI XVIII

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu deigun
firi-firi.*

AUTONOMIA TA...

Kataluniako *Eskerrako* morroi andi batek barribatzalle baten auxe esan deutso, lengo baten, Bartzelonan:

—Claro que no hay arreglo. No hay dinero, y sin dinero la autonomía resulta una broma de mal género.

Antza daonetik, orrentzat autonomi guztiak eztira onak.

Eta diru bakoa beti da txarra.

Zelango gauzak yakiten direan *ponporeaz*, geure txikitako Anton Zoro Asukoak esaten eban lez!

Bartzelonan bertan, bertako poliziako otsein bik, kanpotarrak direalako, edo eurok yakingo dabe zegaitik, iru kanpotar lotu egin dituez.

Baña kanpotarrotariko batek, Olibet deritxonak, txiñelotariko bateri, beronek zelan eztakiala, ukabilkada ikaragarri bat emon deutso bera lotuten dabillega.

Ta ukabilkada ikaragarri orregaz albo-agin bat tutarrez kanpora atara ei deutso.

Albo-agiñean olango bearra egin deutsonean, agin-alboan be egingo eutsan zeozer.

Emon olangoai autonomia... ta dirua ganera!

ASTURIETAN...

Asturietan beste eliza bi erre dira... oraintsu.

Ez berez.

Batabatzuk sua emonda.

Baña berez erre balira leztxe... geratu da gauzea.

Su-emolleak nortzuk izan direan eztakie Gobernuaren otseñak eta...

Nok au *gora* au edo bestea yaurtiten daun yakiteko eukiten daun suertea eukiko baleu Gobernuak elizai sua emoten deutsienak nortzuk direan yakiteko...

—Baña, billatu dituz ba?

—Zer diñok, Txitxu? Eztok entzun iñoiz suerteak billa ibili barik etorri bear yoala?

—Orraitiño, batabatek berak galazonda daukon *gora*-ren bat yaurtin daula entzuten daunean, asten da *gora* ori nok yaurtin ete daun basterrak arakatuten.

—Ori besterik dok, Txitxu.

—Bai, ondo agiri da.

—Eliza-erretzalleak baño obeto.

—Atrapau leiz orrek orraitiño...

—Bai, *gora*-erregeka edo olan... olango su-emoteak egingo bale-yezak;... baño olango zarata barik egiten yoezak eta...

TXITXU, BILDURTUTA

«Dos meses más de Azaña, y... esto se acabó», diño Barriobero diputaduak.

—Esto ya *se hiso* —esango eban *Klinklonek*, bilbotarren euskera-erderaz.

—Ta... euk zer diñok?... Ia, Txitxu!...

—Nik... zer esango dot? Nik, neure buruz, bada-ezpadan be, Santi Etxeres nondik dabillen yakin barik, eztot esan gura ezer. Baña bai... esango deutsat esate orregaz... auxe esan gura dala euskera garbian... Baña... esango ete dot?

—Aorixe yiñoat neuk. Esango ete dok bein? Tirok, esaik zer esan gura yoan Barrioberok bere esate orregaz!... Esaik.

—Onenak egin daula.

—Noz-edo-noz esan doanean!

—Esan dot ba bein, ugazaba. Orain... bildurrez nago esan dodalako... *neureak egingo daula* ta...

—Ez euki bildurrik. Santik ezer badiñeusk, esan egiok berari... euskeraz euk zein ondo dakian ikustearren, neuk erasonda, esan doala. Ta gero orixe berori esan kartatxu baten Indaleziori. Bakik Indaleziok antxiñatxurik yakiana «buruko miñik ez» ta olango esakune euskerazkoak esaten..., ta onezkero ikaragarrian euskalzaletuta egongo dok, bide-erdian geratu ezpadok.

—Burua yazekoa badauko... bere erretratuetan beintzat.

(Au, zerbait geyagogaz,
1933-ko Agorrillaren 27'an argitaratu zan)

FIRI-FIRI XXIX

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu deigun
firi-firi.*

LAIKOAK ETA LAUKOAK

Bilborantz goaz tarranta baten
Txitxu ta ni ta... ainbat lagun.
Ta euron artean, morroi bat dator
berbaldun bere berbaldun;
ta indartsu berba egiten daula,
guztiok entzun dagigun;
ta geure aldera begira daola,
geuk ondo ulertu dayogun.
Laikoa dala bera esan deusku
olao baten, ta guk... entzun.
Eta ikusirik eztautsola iñok
ezertxu ezertxu be erantzun,
«*laikoak* izan bearra dago,
ta eztao besterik» diñosku.
—Besterik bago, adizkidea,
Txitxuk urten deutso sutsu.
—Zelan besterik edo?

—Beingoan
erakutsi egingo yatzu.
Geratu beite apurtxu baten
autoa...

—Arin dau geratu
txoferrak, ugel orreri tenka
bein ondo egiten botsazu.
—Ein deusat tenka ugelari ta...
tarrantau geratu yaku.
Eta orain tenka zeuri egin bear...

—Tenka zuk niri?

—Bai, kaiku.

Tenka neuk einda, beti be emetik
ariñao urtengo dozu.

—Nik urten?

—Bai, ba. Neuk atarata.

—Gero!

—Gero ez. Oin, barritsu.

Onei astia galazo barik,
arintxu ibilli bear dogu.

* * *

Sasoitarreko barre-santzoak
urten eztaistan bildurrez,
makurtu ein dot nik neure burua
errezu-liburuan aurrez.
Ta eztot ikusi *laikoa* urteten
autotik Txitxun indarrez.
Ta urten ta gero zer yazo yakon
yakiten be eztot euki errez.
Baña barreak bai entzun dodaz...
auto-barruan,... asko,... eurrez.
Txitxu gureak laikoan lepotik
erainda... zetan esan be ez!...

* * *

Lepoa baño apur bat berao
zeozer gomutagarri,
jenteari barre asko eragiñaz,
emon deutsalara berari...
jentean barre ta esanetatik
bakarrik ein dot igarri.
Berak esanda eztot yakingo
beingoan. Bera ezta agiri!
Txitxuk berari emona artuta,
emon ei deutso igesari.

* * *

Sartu da Txitxu atzera autoan.
Yarri da arteko lekuan.

Ta txoferrari, yarraitu! esanda,
geuri au diñosku beingoan:

—Berak gura daun guztia esaten
itxiko yakolakoan,
astakeriak diñozan *laiko*
orrek euki bei kontuan...
laikoak izan-bearra baño
besterik baola munduan...
ta ostikada bat emon deutsalara
Txitxuk *atzeko laukoan*.

* * *

Bilbora eldu ta beingo beingoan
badiñost Txitxuk:

—Ta, jauna,

Firi-firi-a noiz eingo dogu?

Gaur izan dogu ba eguna;...
baña...

—Bañarik etxagok, Txitxu.

—Bakit ezingo doguna.

Bijan gabiltz...

—Ba, ain zuzen bere,

bijan ein dok euk bat... ona,...
atze txarren bat ezpayakaskuk.

—Ezta etorriko gugana
atze txarrik, ez; baña, baletor,
bakit zer ein, ugazaba,
atzetxu orreri, *laikoanari*
egin deutsalara.

Baña, badaki *laiko* andi orrek
eztauna euki *laukorik*
atzekoa baño besterik? Eta
orretzek nauko arriturik.
Emon deutsalara ostikadeaz
ondotxu eragin deutsal nik;
baña iñondik be, neuk dakidala,
ezteutsat entzun diru-otsik.

FIRI-FIRI XXX

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu deigun
firi-firi.*

TXITXU, UGAZABA BILBOTIK DALA

Bilbo-ingurutik urruntxu, baña España-barruan, erri koskortxu baten, anditxua yazo da egunokaz edo oindiño egun asko ez tala, eskola-ispetore errepublika-zale zintzoegi bateri eskerrak.

Jaun andi au, erri orretako eskola-maisuari otoz-otoan, artetik ezer esan barik, sartu yako eskolan. Ta atrapau dau eskola-maisu gizajoa umeai eskola-gauzak irakasten, baña mai-ganean izparringi eskoatar batzuk daukazala.

Ez yako ondo pareu ispetore errepublika-zale andi orreri maisuaren mai-ganean olango paperak ikustea, ta badiñotso maisuari agiraka-soñuan.

—Pero ¿qué? ¿Es usted monárquico? ¡Hombre, parece mentira! Sepa usted que ningún maestro de España puede ser monárquico, una vez que el Magisterio español ha mostrado claramente su ferviente adhesión al nuevo Regimen.

Maisu gizajoa, agiraka garratz au entzunik, ikaratu egin da apur bat. Baña ikaratik al izan daun bestean urtenda, bildur apur bategaz be, zelan edo alan erantzun bear deusala ta, aolantxe erantzun dautso bere nagusi asto nagusi orreri:

—Permítame, señor Inspector, que le diga que yo no soy maestro de la República, como tampoco lo he sido, antes, de la Monarquía. Yo soy maestro de la Nación, maestro nacional, y no conozco ley alguna del Estado que me impida profesar estas u otras ideas. Procuero cumplir fielmente los deberes que me impone mi cargo de maestro, y creo que, como maestro, no estoy obligado a más.

Ispetore dotore orrek eztau ezer erantzuten onetara.

Umeak aztertuten (esamiñetan) asten da, maisuaren aurrean, baña maisuari berari orretarako baimenik eskatu ez olango kunplimenturik egin barik. Bere *edukasiño laikoak* galerazo egiten deutso, antza, olango kunplimentuak egitea.

—Oye, niño, diñotso umeetariko bateri: ¿cómo se llama el Presidente de la República Española?

Badaki ume orrek nor dan Lendakari ori; baña inspetore dotore berorrek bere maisu maiteari egin deusan agiraka ganorabakoagaz ikarata, berari agirakea egin ta ganera ostikadaren bat emon edo beste astakeri andiagoren bat egin leyola ta, bildur da esaten.

Zarragotxu batek, orraitño, arin urten deutso, atzeari begiratu barik, bizkor ta urduri:

—Ya sé yo, señor Inspector. Se llama don Niceto Alcalá Zamora.

Au entzunik, asarre bizian sututa, gora-goraka, geuk, asti geyago daukagunean, Jainkoak gura badau, euskerara biurtuko doguzan berba gomutagarri onek esan dituz ispetore errepublika-zale zintzo zintzoak:

—Se dice «Excelentísimo Señor don Niceto Alcalá Zamora». ¿No les enseña a ustedes el maestro a dar el tratamiento que corresponde al primer magistrado de la Nación?

Ta beste itaunerik geyago egin barik, beste ezetan eskola atako umeetariko batxu be aztertu barik, eskola bereko «libro de visitas» izeneko liburuan *serio serio* onetxek berba biok ezarri dituz: «Instrucción deficiente».

* * *

Orrekaz berba biokaz eskola orretako maisuaren lana guztia-bearrekoa edo guztia-bearrekoa baño txarragoa dala erakutsi gura dau ispetore dotore orrek.

Baña eskola berorretan berorrek egin daun lana zelangoa dan esateko eskubidea ete daukidan yakin gura neunke neuk...

Irakurla bakotxak esango dau, orraitño, bere eritxia, bakotxak bere barruan.

Ta gaxaren andiaz, barre batzuk egin bere bai, bear-bada.

Nik neuk beintzat egin dodaz batzuk.

* * *

Ugazabari itanduko neuskio ointxe ia zer deritxon onenbestegaz amaitutzat erakutsi neyon *Firi-firi* oneri.

Baña, ain zuzen be, bera etxean eztagoalako izan da dana dala-ko au neuk egitea ta...

Berak esan deust goizeon:

—Bilbora yoan-bearra yaukat gaur eta etxaukat *Firi-firi*-rik egi-teko astirik. Euk egin bearko dok. Ia zelan portaten azan, Txitxu!

—Badoa berori orduan.

—Ointxe yoan bear yoat. Badakik zortzirak ganean yoaguzana... ta zortziretan urteten yok Turubion tarranteak.

—Bai, *aberirik* eztaukonean.

—Emen ez yok euki iñoz be, neuk yakitala.

—Ez Bilbon be, neuk dakidala, gaur artean; baña bada-epadan ba esan deustat.

—Ire kontuak!...

—Ganera, egia esan, Turubiok berak ez beste iñok kalterik ez izatekotan, poztu egingo neinteke gaur bere autoak *aberia* eukiteaz, berori atzera etorri deiten, gaurko bija ori urrengo baterako itxita. Ba bildur naz *Firi-firi*-a berori barik egiten.

—Naikoa dok barriketarik, Txitxu. Ez egistak autoa galdu eragin. Banayoak. Ondo ibilli emetik!

* * *

Bakizu zeuk, irakurlea, zelan nabillen neure *Firi-firi* onegaz.

Firmeu be neuk egin bearko dot, antza.

Txitxu

(1933-ko Iraillaren 10'ean argitaratu zan)

FIRI-FIRI XXXI

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu daigun
firi-firi.*

KANTA ZARRAK KANTATEN TA

Txitxu gurea gaur ikusi gura daunak kantaten ikusiko dau.

Kanta zarrak kantaten.

Ta yaza dauko berak gero onetan!

Benetan.

Ta euron ganeko eritxiak emoten be bai.

Kantau bear daun edo kantau gura daun kantea kantau ta gero emoten dau kantau daun kantearen ganeko eritxia, alan bear dala ta.

Niri lenengo kantau deustan kantea auxe izan da:

*Asue ta Erandio,
Sondike ta Loyu,
alegiñek eñ arren,
arto gñxi koyu.*

Ta kantau ta gero, badiñost:

—Zer deritxo, ugazaba?

—Ederto kantau doala. Arranoetan, ori dok bularra!...

—Bularra ta burua... biak be eztaukadaz txarrak gaur-arte... Baña... ezteritxo au kantatxu au apur bat guzurtitxua dala?

—Orain izan leitekek guzurtia; baña eguno lenengoz kantau zoanean, bear-bada, ez zoan izango.

—Guzurtia orain dana edozeñek daki... edo beintzat edozeñek ikusi lei, bertara arto-sasoyan yoan ezkeru,... urtaro txarren bat izan ezean. Baña... eguno lenengoz kantau zanean be gaur dan langoxe guzurtia izango zan.

—Ez yoat ikusten aorixe ain argi.

—Aointxe ikusiko dau. Entzun bei.

*Sondike ta Erandio,
Leyoa ta Loyu,
alegiñek eñi arren,
arto gitxi koyu.*

—Entzun yoat kanta ori, baña ikusi ez yoat egiten euk bestea-gaitik esan deustana.

—Berorrek biak entzun dituz.

—Bai, mutil, zarritan entzun yoataz.

—Ta gaur oraintsurengo.

—Ori ezin ukatu neinkek.

—Eztau ukatuko alkarren antzekoak direana be.

—Ez, ba. Ori argi be argi ikusten yoat eta...

—Tira, ba! Ta... alkarren antzekoak direala ikusten daun ordu berean eztau ikusten bardiñak eztireala?

—Baita.

—Ba... aortxe ikusi lei berorrek... guzurtiren batek asmaurikoak direala kanta biok.

—Ez yoat aorixe, arrazoi geyago barik, ondo ikusten. Berbea aldatuta, zer diñostak Azañagaitik?

—Orrentzat be baukot kantatxu bat. Orrentzat esan dot? Tira!

Orreri, moduren baten, polito yatorkona esan gura izan dot.

—Esaik bein, bein entzuteko.

—Orra, ba.

*Din, dan!... Nor il de?
—Manu zapatarie*

—Nik *Txomin zapatarie* entzun yoat beti *din-dan-go* kanta txorie-rritarrean.

—Berorrek *Txomin zapatarie* entzun izango dau; ...baña, *Manu* ezteritxo ba Azañari?

—Bai, ori egia dok, baña...

—Bañaka bagabiltz, eztogu iñoiz amaituko, ugazaba. Ta euki bei kontuan oindiño eztodala esan esatekorik erdia.

—Esaik ba... guztia.

—Guztia esateko,... asikeratik esan bearko dot.

—Egi andia!

—Arena beste kanta buena baño andiagoa.

—Mutil, itxi egiok olango zirki-mirkietan ibilteari, ba osteran-tzean aiztu egingo yakuk zer yoagun gogoan.

—Berorreri aiztuten bayako, galduak gara. Ba neuri beintzat aiztu yat.

—Aiztu yak esaten asi azan *din-dan-go* kanta ospetsua? Ire burua! Bularra ta burua euk onak daukoazala esan dok orretarako!

—Ai, jauna! *Txomin* kenduta, *Manu* sartu dot kanta orretan, ta orretxegaitik izan da guztia. Yakin bear neban nik *Manu* ori sartuten dan lekuan gauza onik eztagoana.

—Ia, ba, esaik *Txomiñ-egaz*, dan legez!

—Olan, aurki esan al izango dot. Entzun bei ia...

*Din, dan!... Nor il de?
—Manu zapatarie*

—*Manu* ostera be?

—Parkatu bei, jauna... *Manu-gaz* aiztu-bearra daukot, kantea aiz-tuko ezpayat. *Manu* barik, *Txomin* da aitatu bear dodana... ezta? Tira, ba! Egingo dot alegintxua...

*Din, dan!... Nor il de?
—Txomin zapatarie
—Zer egin dau pekatu?
—Auzoko txakurre urketu,
ta eleizara daroela,...
kakarraldoak uxetu.*

—Ederto kantau dok. Bape utsik ein barik.

—Bildur-apur bat euki dot ba! *Kakarraldoak* esan-bearrean, *sosia-listak* esango ete dodan egon naz.

—Ori kanta ori sortu zoanean, ez zoan egon sozialistik munduan.

—Ez *Manu* ori be.

—Olan baño gazteagoa dok ori.

—Bai, alantxe. Baña zar-antza be artuta dago ta... guzurtitxua be bada ta,... iya egon naz ba esateko berak ez ete dituzan asmau arek beste kanta biak.

—Ik esateko eztok asko.
 —Ez orrek egiteko be.
 —Ori dok miña, Txitxu!
 —Miña ainbateri egin deutso orrek. Eztituz gitxi mindu batan-
 bestean.
 —Ori be egia dok, baña.
 —*Baña* diño, ugazaba? Bere alde urten gura daula esango leuke
 berorreri ori entzuten deusanak. Egitzat dauko orraitio esan dodana.
 Ai, ni ez nau atrapauko guzurrean! Ori *Manu* ori, barriz, atrapau egiteko-
 tan, guzurrean atrapau bear, beti dabil guzurragaz ta.

(1933-ko Iraillaren 17'an argitaratu zan)

FIRI-FIRI XXXII

*Lana egin daigun
 txiri-txiri,
 ta agertu daigun
 firi-firi.*

TXURI, ZARRIZERA BIDEAN

Gaur neuk, Txuri deitzen deustien katu gizajo onek, egin bear
 dot, antza, gaurko *Firi-firi* au, aste onetan; artekoan lez, *Firi-firi* barik zeu,
 irakurla maite ori, geratuko ezpazara.

Nire ugazaba Txitxuk ez ei dauko astirik, eta beronen ugazaba
 nekatuta ei dago.

Ta nik astirik eztaukodanik ez nekatuta nagoanik ezin esan nei
 ta..., egin bearko dot zeozer, adizkidea.

Ganera, neuri yagokit aste onetakoa egitea, Zarrizen zelan ibilli
 nazan esateko baño ezpada be. Ba zuk eztozu yakingo, bear-bada, baña
 Zarrizen egin dodaz egun batzuk.

Ta, bear-bada, *Zarriz* zein erri dan be eztozu yakingo, ta auxe be,
 bada-ezpadan, esan egin bearko deusut.

Auxe beartxu au daukot ganera, Txitxuri eskerrak.

—Txuri, Arabako uri nagusira yoan bearko dok gaur —esan
 eustan lengo asteko astelenean.

—Gazteizera?

—Gazteizera ez; Zarrizera. Ordua dok, mutil, uri orreri *Zarriz*
 deituteko, ba urte batzuk bayaukozak onezkero.

—Deitu beyo, Txitxu jauna, berorrek gura daun lez, baña ez
 beist agindu niri orra uri orretara yoaterik. Nik eztaukot or zer-egiñik.
 Badaki berorrek ni ogi-zalea ez nazana. Arraiña edo okelea euki ezker...
 Eskatu al deusat iñoiz ogirik berorreri, ugazaba? Ogia geyagoko barik
 eskatuten daun umeari auxe esaten deutso bere amak Txorierrin:

*Ogie?
 Araban dauko begie.*

—Ba ik eure begia edo begiak biak, ain zuzen be, aurreko zor-tzi egunean, antxe euki bear dozak: Araban; eta Araban bertan be, uri nagusi orretan: Zarrizen. Ta an eure begiak eukiteko..., bertara yoan bear-ko dok urrean.

—Bai, begiak bizirik an eukiko badodaz.

—Ba bizirik, bizkorrik eta zurrik euki ta erabilli bearko dozak an. Badakusk, ikusten dok... au pardeltxu au?

—Maletaña esaten deusie orreri batzuk, ugazaba.

—Itzat bardin izango dok *pardeltxua* deitu nai *maletaña* deitu.

Maletaña deitu arren, eztok doan baño andiagoa izango.

—Beti be, neu baño andiagoa bada.

—Alantxe dok; baño bai bear be, eu beronen barruan yoango baaz.

—Ni or yoan? Ezpeist agindu olangorik olgetan be.

—Olgetan barik, bene-benetan yoan bearko dok, Txuri. Olgeta-ko, leku gitxi geratuko yak emen, ugazabak berton sartu yozan gauzen ganean.

—Orduan, ugazabak dauko bijea Zarrizera.

—Bai, ba.

—Ba beyoa bera ordu onean. Ni ez nau bear bija orretarako.

—Baña neuk bear aut, neu andi-andirik yoan barik, ugazabaren bija orretan, eta atan be, Zarrizen yagoan bitartean, bitarte orretan an... ugazabak eta bere lagunak zer egiten yoen ikusteko. *Ejersisiotara* yoala esan yeustak, eta yakin egin gura yoat zelango *ejersisioak* dozan orrek. Bildur nok orrekaz *ejersisiookaz* ez ete yeuskun ekarriko buruko miñen bat... Lerrousek edo Azañak yakiten bayeutsiek yakin zer yarabillien... Eurok baño lenago neuk yakin yagidala, Txuri. Geure ugazaba on au an fusilla-gaz edo ezpateagaz edo makilleagaz ejersisioak egiten ikusten badok ikusi, etorri adi arin ona, neugana, neuri esaten, lau-oñean baño ezpadok be, olango ejersisioetatik sasoiz berari alde eragiten yoan nayatxakion.

—Txixu, artuik pardeltxu ori, ta ator beingoan. Urten yagigun... —deituten dau Txixun ugazabak.

—Bai, jauna: ointxe... Ia, Txuri, ator ona ixil-ixillik. (Au Txixuk belarrira diñost neuri).

Eta lepotik polito polito oratuta, pardeltxuan sartu nau txistua baño ariñago. Ta ez naz neu konturatu... pardeltxuaren giltzaren zuloatik bera, eskutik pardeltxu berau daula, ugazabaren atzetik etsetik urteten ikusi artean.

Emetixek, giltzaren zuloatik, entzun deusat Txixuri bere azke-nengo onu (kontseju) eder au:

—Ez egik egin alegiñik pardeltxu onetatik urteten, ugazabak berak beronen atea zabaldu artean. Ta orduan be, ugazabak berak igarri barik urteteko, oba itxaron ia noiz berak urteten yoan bere logelatza an bertan, kuartelean, artuko yoan gelatik. Orduantxe izango dok polito polito bere atzetik urteteko ordua, albadituta (distraiduta) bayagok; eta egongo dok, lengoa badok.

—Txixu! diñotso, onetan, Txixuri ugazabak.

—Zer, ugazaba?

—Giltzpean eukiko dok gero Txuri. Katu ederra yaok bera... apari bat beragaz egiteko, ta badaezpadan be, norbaitek edo norbaitzuk orretarako ostu ez yagien,... ez egiok itxi etxetik urteten.

—Ezpei euki bildurrik. Giltzpean dago; ondo gordeta, bedinka-turik.

Olantxe erantzun dau Txixuk *serio serio*.

Ta ni... iya egon naz, ez ain *serio* be, baño bai gura neunken baño *serioagi*, beñola Iparragirre geureak kantau eban antzera, auxe, neuk oin-txe atonduriko kantatxu au kantateko:

Giltzapean sartu naute

poliki poliki.

Ai, Otxorio Gariarton

katuak baleki!

Txuri

(1933-ko Urriaren lenegoan argitaratu zan)

FIRI-FIRI XXXIII

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu daigun
firi-firi.*

TXURI, ZARRIZEN

Miau! Marramiau!

Emen nago.

Emen, esaten da, Zarrizen.

Ta oindiño neure ugazaba Txixuren ugazaba jaun onen pardel-txu politetik urten barik.

Eta yakin ez noiz artean.

Yakin baneu yakin, Txixuk berak emen sartu nindunean, bertotik urten barik onen luzaro egon bearko nebana...

Baña sartu nintzan bein, ta orain bildur naz berton zartu egingo ez ete nazan... egonaren egonagaz.

* * *

Ointxe ta ointxe be burura etorriko balitzakio, deskuidu baten, oneri, geure ugazaba jaun oneri, pardeltxu onetatik bertone daukon labañoa atara bear daua...

Esate baterako, bizarra kenduteko...

Baña eztago antzik.

Txixuk, ondo egiteko, errezueta liburu be bertone sartu bear eutsan.

Olan, ostatura eldu ta laster zabalduko eban kartzel estua dodan pardeltxu onen atea... Baña, emen sartu bearrean, eskura emon eutsan ta...

Alan da ze, errezueta liburuagaz eztaukot neuk probetxurik, ugazabak berak eukiko dau baña.

* * *

Ixo! Badator bera. Badator, badator! Atara dau nonbaitetik giltz koskor bat. Oratu deutso pardeltxu oneri. Sartu deutso giltz koskor ori «emen nago» esaten egon yakon zulotik. Tira! Zabaldu deutso noiz-edo-noiz atea... Ni neu batu-batu egiten naz polito-polito albo batera; erdi-inguruan nagoala, bear-bada, ikusi egingo nindukela berak eta.

Olango esturarrik!

Tira! Ez nau ikusi.

Neu ikusi barik atara dituz bizarra kenduteko bear dituzan txi-bizkeri guztiak.

Eta nik, berak atzea emon dauneko, atzekoaren begira egon barik..., zapart! saltu polit bat egin eta txistua baño ariñoa atrapau dot gelatik kanporako atea.

Ta, orain zer egin? Nora joan?

Arin pentsau bearra dago, oyez?

Tira, ba!... Nora yoango gara?

Nora? Suetera noa.

Bertatik surretara yatordan usaiñaren bide gozo-gozotik.

Bidean noala, ainbat lagun ikusten dodaz, abade yantzita.

Ta eurok be ikusten nabe neu urrean; baña bake-bakean itxiten deustie... neure bidean yoaten.

Kanpotarrak dira danok, eta etsekotzat naukie eurok, antza.

Sueteke jentea, bear-bada, konturatuko da bertan sartu naiteneko. Baleiteke.

Baña ain zuzen be, bear-bada, bear izango nabe katua lez katu-bearrak egin dagiodazan.

Gertu naitean, ezpan-alboetako bizar zuriok albo bietara begira dotore-dotore imiñiaz.

Atea zabalik dago.

Tira! Sartu naitean bertotik.

* * *

Ordurik onenean sartu nazala esan lei.

Etseko katuak euron bazkaria yateko imiñita daukien orduan, antza.

Ba orretan diardue eurok, ekiñalean.

Pillo bitan ikusten dodaz.

Ta ni, neure kontuak beingoan atarata, pillorik andienaren erdian sartuten naz.

Emen jenteak neu kanpotartzat eukiten gatzago eukiko daula ta. Emen sartu naz ba.

Ta ondo artu nabe neure lagun barriok.

Atan be, eurotariko batek.

Oneri, bigarren kopaua yan dodanekoxe, begi-begiko egin natxako, ta irugarrena ahora daroadala, bayatort ondora, ta badiñeust:

—Kontxo! I be emetik? Asko poztuten nok. Botaik ona bosteko ori, Txuri!

—*Bosteko ori*, diñok? Etxakiat ointxe zeinbat atzamar yaukodazan. Gosearen goseaz, ikusi be etxoat egiten iya-iya artuteko yaukodan kopau gozoa baño besterik.

—Yan egik, orduan, orain, asetu artean, beste ezeri yaramonik egin barik. Bazkal ostean egingo yoagu berba.

Ta auxe esanda, arteko lekura yoan da, neure aurre-aurrera, ta an ekin deutso barrero bere lanari, neuri ta beste maikide miau-egille guztioi yarraipide (ejenplu) ederra emoten deuskula.

* * *

Bazkal-ostean, lagun txeratsuak, eskutik artuta, bere gelara eroan nau.

Ta araxe yoan gara biok, bakotxa iru ankan ganean, iñoizko edertoen. Txitxuk ikusi baginduz...

—Txuri az eu, antza —esan deust, bera legez aulki baten, katuentzako egiñiko berarizko aulki baten, yesarri eragin ta gero.

—Bai, bat... Baña... eu nor az olan iketan adizkide barru-barruko bateri lez neuri berba egiteko?

—Nor izango nok! Eure txikitako lagun andi bat.

—Neure txikitako laguna izateko, txorierritarra izan bearko dok.

—Bai, txorierritarra nok; eta aorretxegaitik, *Txori* deituten yeustiek emen guztiak. Eta olantxe deituko deustak euk be, jenteak beste gauzarik pentsau ez yagian.

—Ondo yagok. Baña, nor az eu? Zelan daukok izena, eure txikitako izena?

—Neure txikitako izenagaz aitzuta nayaok. Apur bat azi nintzo aneko, *Lapurtxu* asi yaatan jentea deituten ta...

—Amaika barrabankeri Derio aldeko sueteetan egiñiko mutilla az eu, mutil, *Lapurtxu* baaz.

—Bera nok ba, apur bat aldatuta baña.

—Ez ago txarra. Esan leik jenteak ondo esaten deuala emen. Baña, zelan izan dok eu ona etortea?

—Badakik zarritan yazoten doana suerte txarrari eskerrak suerte ona izatea, ta auxe berau yazo yatak neuri be. Ijito batzuk atrapau nayok, aparti baterako ederra nayaola ta. Baña euron eskuetan yaustean artu yoadan ikareaz argaldu egin nok ordu batetik bestera. Ta orduan, euron yanaririk onenak neuri emoten asi dozak, tamala doala neu lango katu bat alperrik galdutea ta. Ta olantxe, eurok euron yanaririk onenak neuri emoten ta neu orrek yanariok yaten, sentika sentika Zarrizeraño eldu gozak, eta ostatu andi onen aurreraño eldu gozanean, igaririk ordurako yanariok amaitu-aiñik yagozala, euron burditik, eurok igarri barik, urtenda, onaxe etorri nok ixil-ixillik; eta berton sarturik, miaukada batzuk euskeraz egiñaz, bertoko morroi abadegei euskalzale baten biotza irabazi yoat..., eta orain..., emen naukok...

—Suertetxua euki dok gero!...

—Bai, mutil. Ta eu zek ekarri au ona ba?

—Mutil, nire etxetik onako ipuiña luzea dok, eta etxakiat astirik eukiko ete doan euk guztia entzuteko.

—Astia... zeinbat-gura yaukat nik emen. Etxaukat beste bearrik saguak eta arratoyak uxatutea baño. Ta au bear au euk be ondo dakik anaseaz beste barik egiten yoaguna..., geuk gura izan ezkerro.

Imiñi deusadan atxakiak, antza dagoanetik, ezteust bape balio, ta besterik asmau egiteko, Txitxu gurea urrun daukot eta, kontau egin bearko deustat neure ipuiña Txoriri, bakerik eukiko badot beronegaz.

Gero, bear-bada, damu izango dot kontaua baña.

Txuri

(Au, zerbait geyagogaz,
1933-ko Urriaren 8'an argitaratu zan)

FIRI-FIRI XXXIV

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu daigun
firi-firi.*

TXURI, TXITXUREN ONDORA BIURTUTA

Nik, gizajo andi onek, alan bear dala ta, neu zorizko pardeltxuan sartu bear naula Txixuri otu yakonetik, Zarrizko ostatu nagusiko suetean neuk neure ointxuak imiñi artean, yazo yatazan yazoera guztiak kontau deustadaz neure lagun zar Txoriri.

Kontateko ta kontateko ekin deust berak eta...

Baña, zelango zerak ez deustadaz eragin berari bere esana egiñagaz?

Zorizko pardeltxuan egin neban bizikera luze ta estua gogoratueteak biotza ausi deutso.

Ta errukizko begiakaz neuri begiratuten deustala ta besoak bere papartxuaren ganean kurtzetuten dituzala, auxe esaten izan deust, txitean-pitean, samur-samurrik:

—Txuri gizajoa! Txuri gizajoa!

Baña neure bija ospetsu au, beste alde batetik, Txixuri eskerrak, barre eragiteko zirkimirkiz beterik aurkituten izan dau ta, barre onik be egiten izan dau neuri begira ta neuri atzea emonda, bietara; zelan ereak agindu ta alan.

«Txuri gizajoa!» esaten izan eztaun arte guztian barreka ibilli da, kar, kar, kar, gelea betean, ta ito-bearrean, ta... iya... neu minduteko bestean.

* * *

Atan-orretan, afal-ordua eldu yaku.

Ta gauzak euron orduan egitea ondo dala ta, afaldu egin dogu afal-ordua eldu yakunean.

Ta polito eldu be bakotxak an suetean agertu yakun yan-naizuko afariko yaki-zati bakotxari.

Afaldu ta gero, lo be egin gura izango dodala ta, logela panparroi batera eroan nau.

Ta nik orduan, auxe dala auxe esateko ordurik egokiena ta, auxe esan deustat:

—Txori, etxe onetan naikoa egin yoat lorik; eta lorik geyago egin barik, itzartu egin gura yoat. Esan egistak bein: Ostatu onetara etorri dozan lagunak, abade yantzita yabiltzanak, euron ejersisioak ezpateagaz ala fusillagaz ala makilleagaz egiten yoezak?

—Kar, kar, kar!..

—Egingo neunkek ezkerreko belarria, Txori barretia, ik orregaz barre orregaz auxe esan gura doala: orrek... emen euron ejersisioak ez yeituezala egiten olango tretxuakaz. Ondo yagok. Baña, badaezpadan be, beste itaune bat egin bear deuat. Ez yarabiliek orrek olango tretxurik?

—Ja, ja, ja! Aorixe ez yakiat ba. Bear-bada, euron errezuetao liburuetan euki leyezak... ondo tolestuta.

—Neu zorizko pardeltxuan egon noan baño zabalago, edozelan be, euki leyezak, adizkidea.

—Umora ona daukok, Txuri.

—Baita euk be, Txori... Pozik egongo nintzakek emen euk gura einkean arte guztian; baño ona ekarri nayoan egikizuna onako yazean bete yoat, eta etxaukat emen geyago zer-egiñik. Yakin yoat ointxe (zorionez, Lerrousek eta Azañak baño lenago) berton yakin bear izan yoatana, ta ointxe, beingoan, etxera yoan bear yoat ixil-ixillik, neure ugazaba Txixu yakitun iminten, bion ugazaba jauna konturatu baño lenago... Derio alde-rako ezer gura badok... Gorantziak edo...

—Gorantziak an norentzat? Nire lagun zar guztiak, angoak, il dozak. Eta euki yoadan senide bakarra, lengusua, Madrillen bizi dok orain.

—Madrijen daukok lengusua?

—Bai, gizona. Gantxo Pantzaren zazpigarren katua dok bera.

—Arranoetan! Zelan yaukok izena?

—Oba izango dok ik orren izenik ez yakitea. Ba ik, bein yakin ezkerro, Txixuri esango euskio.

—Bein baño eneuskio esango.

Auxe esan ta guzti be ezin erason izan deustat katu ospetsu orren izena neure lagun zar Txoriri.

Olangoxe buru gogorrekoa da Txori au, asten danean.

* * *

Bakotxak berea bear dau, orraitño, beti be; ta bakotxari berea emoten neu asten banaz asi, esan bearko dot, baita be, Txori ori buru gogorrekoa badala, baña biotz bigunekoa be bai, Jainkoari eskerrak.

Bere biotz bigunak eraginda, beingoan imiñi nau, neuk eskatuta, etxera-bidean.

Ta ganera, biderako zeozer emon be bai; buzkantzak ordeaz izaten direala ta, barre batzuk egin ostean beste batzuk neuri eragin ta gero.

* * *

Eldu naz Txitxuren ondora.

Auxe be, buru gogorrekoa dala, naikoa da biotz bigunekoa.

Apur bat gogorragoa izan da beronek Zarrizera eragin deustan bijatxua.

(Au, zerbait geyagogaz,
1933-ko Urriaren 13'e an argitaratu zan)

FIRI-FIRI XXXV

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu deigun
firi-firi.*

TXURIK DAUKO SUERTEA!

Zorizko bijatxua egin dau Txuri gureak Zarrizera.

Lenengo-lenengo, gerokoak gerorako direala, eskutitz bat artu dau, Txorik Zarrizetik bertatik bialduta.

Ta ezta izan, lenengo-lenengo, suerte makala berau artutea, bialdurik Txorik bialdu daun moduan, txantxetan-benetan, estalkian auxe zuzenbide au, auxe direziño au, imiñita:

Bizkayan

Txuri Katu ospetsu Jaunari

Txitxu Jaunaren etxean

Berlodion

Zarrizko Korreo-etxean, suertez, euskeraz berba egiten eta ulertuten eta igarkizunak asmaten dakian morroi bat dago.

Ta suertea izan da, ta ez txikia, eskutitza, olango estalkia ganetik daula, morroi onen eskuetan yaustea.

Morroi onek berealaxe susmau dau *Berlodion* orretan igarkizun-gei bat dagoana.

Ta igarkizun-gei ori igarri daula erakusteko, ta bide batez, bideko korreo-morroi guztiak ikusi dagien norako izan bear daun eskutitz-estalkiak bere eskutitza barruan daula, zurtasun andiko berba onek ezarri deutsoz bastertxu baten:

Ojo! — Aquí hay gato encerrado. En BERLODION, seguramente, LODI esta por ME. Hágase la prueba remitiéndolo al

pueblo vizcaíno cuyo nombre tiene ME precisamente entre su inicial BER y su final O.

Ta onenbestegaz, geyagoko barik, amazortzigarren egunean, iñon galdu barik eldu al izan da Txori olgeta-zalearen eskutitza Txuri suerte andikoaren eskuetara.

Ta onen eskuetatik etxeko guztion eskuetara eldu da, beronek poz andiaz irakurri ta gero.

Ta neuk be irakurri bear dot.

Eta zeuk be, baderitxazu, irakurla maitea, bide batez...

Nik neuk olan irakurten dot:

Zarrizetik, 1933-ko Irailaren 30-ean
Txuri katu txorierritar ospetsuari
BERLODION

Neure lagun zarra:

Baketu dozak orain apur bat baña, asarre egon dozak emengo nire katu-lagunak.

Ez eurok alkarregaz, eugaz ta neugaz baño.

Eugaz, euk euroi ezaupiderik emon ez deutsealako; ta neugaz, orretarako, euron eritxian, egin bear izan yoatazan alegiñak egin ez yoatazalako.

Esan yeutsiet ik gatx euki doala emen egin doan baño denpora geyago berton egiten, ta berton egin doan denporan, barriz, ez yoagula euki astirik egin yoaguna baño geyago egiteko.

Baña ez yeustiek siñistu gura izan.

Miau! miau! egin yeustiek, esaten yakun gauza bat siñistuten ez yoagunean, geuk, katu euskaldun guztiok, egiten yoagun soñuan miaukada biak egiten yeustiezala.

—Siñistu gura ezpadozue, zer egingo da ba? esan yeutsiet nik orduan.

—Bakit nik zer egin bear dan —urten yeustak *Betokertxu* deritxon gazteenak.

—Zer egin bear dan zeuk badakizu, zeuk esango dozu.

Emengo katu guzliok, adizkidea, alkarren adizkide andiak izan ta guzti be, alkarreri zuketan egin gayeinkio-

la ta, aolantxe, zuketan, egiten yeutsaguk berba alkarreri. Saguai ta arratoyai egiten yeutsaguk iketan, agiñetan emotearren; alan be, geure agin-artean atrapatzen yoaguzanean. Yaten emoten yeuskuen beste guztiai beroriketan egiten yeutseguk. *Yaten emoten yeuskuen beste guztiai* esan yoat eta ondo esan yoat urrean; ba saguak eta arratoyak eurok be emoten yeuskuek, bakotxak bein eta berean gogo andi barik baña...

Baña itxi yayegun orain bakean saguai ta arratoyai, ta gayatozan barriro Betokertxugaz yarabilgun berbaldira.

Betokertxuk, *berak badaki, berak esango daula* entzunik, auxe esan yeuskuk:

—Neuk esango dodala? Ondo dago. Ba nik au diñot: Txuri emen egon dan artean, Txuri zeuk bakarrik ikusi dozun ezkerro, orain beste guztiok yoan bear dogula Txuri orren exera Txuri berori ikusten.

—Ori askotxu eskatutea da —urten yeutsak albotik Erpatxu izeneko beste katu batek.

—Zelango askotxu?

—Bai, gizona. Yakin bear dozu Txuriren mairako gu danok askotxu gareana.

—Eztau barriketeak balio. Txuri ikusten yoatea ezta Txuriren lepotik yaten yoatea.

—Ez zeure asmoz. Baña, lotsearren be, ezteusku itxiko bere etxetik urteten goazan guztioi bere mayan bazkari eder bat edo afari eder bat beragaz batera yan eragin barik. Eta zeinbat eta lagun geyago yoan...

—Onena izango da guztion izenean Betokertxu berau yoatea —yiñoat neuk orduan.

—Neu, geyagoko barik? Ez orixe! Zozketea egin bear dogu. Suerteko zotza ataraten dauna bera doala.

—Ondo dago —erantzun yeutsaguk guztiak. Eta beingoan egin yoagu geure zozketea.

Saguak atrapateteo kayola antzeko zer bat zar eginda ikusi yok, suertez be, Betokertxuk beronek neure atzetik orain yaukodan eskapori andi baten.

Suerteia izan dok auxe be!

Kayola antzeko gauza berorreri kendu yeutsazak
Betokertxuk beronek zozketea egiteko bear yoaguzan
beste zotz; bat beste guztiak baño andiago ateraten yoala.

Beingoan erabagi yoagu, auxe zotz au beste guztia-
kaz neure esku eskoyan neuk sartu ta gere, neure eskutik
zotz berau ataraten yoan katua izango doala geu guztion
izenean ikusten orra yoango yakan katu zorionekoa.

Ta beingoan egin yoagu zozketea.

Ta beingoan atara be Betokertxuk berantzako gorde-
ta suerteak euki yoan zotz zorizkoa.

Olango suerterik!...

Baña eztok suerte txikia eutzako be, Txuri laztana,
suerteko zotz on Betokertxuk ataratea.

Gura-aña barre egingo dok beronegaz.

Ikaragarritzko selebrea dok.

Betokerra begi batetik dok, gaur artean.

Baleitekek biar edo etzi batetik be ez izatea.

Bietatik izatea akordaten ezpayakok.

Ba aorrenbeste be akordau leikiok oneri.

Ain dok selebrea!

Errepubliketa etorri artean, bere begi okerra, ezkerre-
koa, surrera begira euki yok; baño Errepubliketa etorri
doanetik gora, ezkerrera begira yarabilk barraban onek,
alderdi orretan ikusi layeikezan gauza barregarriak obeto
ikusteko. Berak gura yoana guztia egiten yok bere begi
okerragaz. Ta beste ainbeste egiten yok begi berorregaz
atrapaten yozan gauza barregarri guztiakaz.

Barre eragin gura yoan guztian, barre eragiteko artu-
ten yoan gauzeari bayakik nondik eta zelan eragin, berak
gura yoan beste barre aurrean yaukanari eragiteko.

Etxiñoat geyago. Or ikusi dok eure begiakaz...

Sayetsai ondo eutsi, bada-epzadan be, berba egiten
deuanean.

Agindu eure lagun zar

TXORIRI

(1933-ko Urriaren 22'an argitaratu zan)

FIRI-FIRI XXXVI

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu deigun
firi-firi.*

MAURA SUTSUA EZTABIL FIRI-FIRI

Betokertxu, Txori onak bere eskutitz gozoan aginduriko Beto-
kertxu katu barre-eragile nagusia, ez yaku etorri oindiño.

Beintzat, geure aurrean, geuk ikusteko lekuan, geuk dakigula
ezta agertu.

Domekan etorri ezpada, suertez be, geu Maura sutsuak Burgo-
sen bota eban diskurtsoa radiotik entzuten gengoza...

Izan leitekean, gure etxeko atera eldutea, suertez be, bitarte
orretan, ta berak atea yo arren, guk ez entzutea, Maura sutsu orren zara-
takaz.

Olan izatea, beti be, oba izango da gaixorik dagoala ta aonetxe-
gaitik etorri-eziñik egotea baño.

Geuk olan uste dogu, ta berak be bere eskuan dauko olantxe
uste izatea, geure eritxi argalean. Maurak berak berbea lodi bota dau.
Arranoetan, mutil ori ezta ibilli *firi-firi!*

ESAN DEUSKU TXURIK BERE ERITXIA

Tira! Bota dau Maura orrek berorren diskurtsoa, ez beingo-
beingoan baño.

Denpora gitxiago bear izan dau Txuri gureak Maura berorren
ganeko eritxia emoteko.

—Ta, Txuri, zer deritxak berbalari (oradore) orreri? —itandu
deutso Txitxuk, berbaldi zaratatsua amaitu daneko.

—Zer eritxiko deutsat! Berba asko egin daula.

—Ta ondo, oyez?

—Ondo... Tira! Batzuetan, bai. Baña ez nau ni lorindu... Ori, morroi ori, berbalari ona ta guztia izango da, baña...

—*Baña* diñok?

—*Baña* asko aurkituten dot nik morroi orregan, jauna. Baña, Betokertxu noiz ikusiko ete dodanezko zeragaz, eztaukot burua geyago-tarako euki be ta..., bat bakarrik esango dot...

—Esaik ba, esango badok.

—Ara ba... Ointxe esango dot, baña, ez gero niri agirakarik egin! Nire eritxian..., Maura ori... *katolikuentzako* baño obea da... *katu laikoen-tzaka*

EMON DAU TXITXUK BERE BERBEA

Eldu gara barikura, Jainkoari eskerrak.

Baña Txitxuri, eldu garean egunera eldu, ta bitartean, lau edo bost egun igaro ta guzti be, ez yako aitzu Txuriren arrazoi zurtasunez betekoa; ta gaur berton be, zazpi bidar gitxienez esan dau Txurik bere arrazoi orregaz Maura sutsua bere lekuan imiñi daula: berari yagokon lekuan.

Ta orain auxe diñost, Maura ta katua, biak, euron lekuetan itxi-ta:

—Ezteritxo, ugazaba, ondo izango dala orain geure gauzak gogoan izatea?

—Geure gauzak asko dozak, guztiak era batera gogoan izateko —diñotsat neuk.

—Danak era batera ez, baña banan-banan... Orain, lenengo, ardurarik geyen emon bear deuskuna.

—Ta, zein dok ori?

—Zein izango da! Orain esku artean darabilguna.

—*Firi-firia* izango dok, oyez?

—*Firi-firia*, bai, *firi-firia*. Lenengo-lenengo, badaki gaurko au zeinbakarrena dogun?

—Nik ez yaroat konturik.

—Ez ba. Berorrek *firi-firiak* egin ta egin ibiltea baño eztau berterik gogoan.

—Nik naikoa egiten yoat orregaz...

—Bai, ba. Argitara urteteko lekura bialdu egiteko ardurea neure ganera itxita dauko ta...

—Bai, ta ik ondo betetu be ardura ori.

—Al dodan lez. Baña biok be... zeozer geyago egin bear dogu.

—Euk esango dok.

—Orain egin bear doguna auxe da: kanpoan dirua atarata baño ezpada be, gaurko *Firi-firi* au arteko danakaz batu ta guztiokaz liburu bat egin, *Kili-kili* izenagaz atara gendun bestekoa.

—Euk diñoazan *Firi-firi* guztiokaz euk gura doan lango liburua egiteari ondo yeritxat, Txitxu. Baña orretarako kanpoan dirua ataratea ez yatak ain ondo paraten; atan be, kanpoan atara-bearrik ez yaukagula. Jesuitak, euron gauza ixillekoak ixillean euki yaiguzan, astean-astean bialduten yeuskuezan diruakaz eurokaz... dirurik naikoa ta lar euki bear geun-kek.

—Euki bear geunke. Baña baki ba... Nik badiñotsat: kontuak neuk ondo atarata daukodaz. Gaurko *Firi-firi* au bape luzea bada, arteko guztiak beroneri erantsita, badaukagu *Kili-kili* izenagaz atara genduna beste teko beste liburu bat egiteko lain.

—Etxakiat ba.

—Egin daigun ta aorduantxe ikusiko dogu.

—Egia diñok orregaz. Bai, mutil. Egin ta gero ikusiko yoaguk.

Baña, igarten ezpadok...

—Igarten ezpadot igarri, parkatu egingo deusadaz nik berorri berorrek zor izan lestezan neure orain arteko, oraingo ta bizi nazan arteko aloger guztiak.

—Zer diñok, Txitxu?

—Emon dot berbea.

—Ta, eure berba orregaz... zeinbat berba uste dok egongo dozala orain-arteko *Firi-firi* guztietan, gaurko au barru doala?

—Nik dakit ba? Ainbeste dira ze...! Baña utsik egiteko bildur barik esan neyo, orraitino, izango direala eurok, gitxien-gitxienez, ogeta zortzi... mile.

—Orrenbeste berbagaz zeozer egin geinkek. Gitxiagogaz egin yoek diputadu izan dozan morroi batzuk euron diputadutzea.

(Au, zerbait geyagogaz,
1933-ko Urriaren 29-an argitaratu zan)

FIRI-FIRI XXXVII

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu deigun
firi-firi.*

TXITXUK BADIÑO ZEOZER

Blasko Ibañez errepublikanu illaren azurrak, edo autsak, ataute dotoreren baten ekarri dituez errepublikanu bizi batzuk Balentziara.

Ba irurogei mille peseta kostau el da ataute ori.

Dirua da gero!

—Irurogei mile peseta amabi mille ogerleko eztira, ugazaba?

—Bai, Txitxu, ogerleko bakotxak bost peseta yaukozan artean.

—Nik eztaukot orrenbeste.

—*Orrenbeste* orregaz *ogerlekoak beste* esan gura izango dok ik, barraban orrek, bear-bada...

—*Bear-bada* barik, ugazaba. Nire praktetako boltsak eztira ausiko diru lar erabilliagaitik.

—Esku artean ainbat erabilten dok, ba.

—Erabilli bai, baiña euki ez. Zelan etorri, alan yoan.

—Ori dok garbi yokatutea.

—Errepublikanu askok eta sozialista askok gura daben lez.

—Olan yokatu gura yoek?

—Olan yokatutea gura dabe. Gauza bat da, berorrek ondo dakian lez, olan yokatu gura izatea ta beste bat olan yokatutea gura izatea. Olan yokatutea gura daunak bape neke barik gura izan lei, berak olan yokatu barik, besteak olan yokatutea.

—Euskeraz berba egiten badakiala esan leik, Txitxu. Alde andia yagok, bai, beti be, aditza *tea-gaz* erabilterik *tea*-barik erabiltera. Baña euskel idazle batzuk etxakiek, antza.

—Euskeraz ondo eztakielako.

—Zeozegaitik izango dok.

—Baña, zegaitik itxiten deusie euskeraz ondo eztakien idazleai euskerazko lanak egiten? Eztago multarik orrentzako?

—Ezaututen dok euk olango idazlerik ala?

—Ez al da naikoa ta lar euron lanak ezaututea? Onako papertxu onetan dagoana be olangoren batek egiña izango da. Suertez be, aorain-txe irakurri dot neuk, eta neuk irakurri ta gero berorrek be irakurri dagian gura neunke. Berorrek... berorren pekatuen parkaziñorako irakurri gura badau, beutso. Ostean, obeto izango dau yaramonik egin ez. Baña gaur berton aurki egin dituz pekatutxu bi, neuri zer andi barik, katua dala katu, egin deustazan agirakaldi biakaz; ta artu bei, ta irakurri bei, alde orretatik ona baño obea izango dau ta... Bakit berorren eroapenari bear eragiteko beste atsekabe emongo deusana.

—Luzea dok?

—Olangorik! Luzea ete dan itanduten deust eskuan daukon gauzeagaitik?

—Eskuan artu baño ez yoat egin, Txitxu. Ez yeusat oindiño begiratu. Albadiberea (distradua) banok, baña ez orrenbestean.

—Neu baño geyago ez beintzat. Andia yazo yat neuri, gaur goizeon ain zuzen be, ugazaba. Baki Patxo Baketxu neure lagun andia il dana.

—Bai, ta bayakiat *Baketxu* ezizena zegaitik imiñi yeutsien be... Beñola...

—Itxi bei, mesedez, gerorako ipuin ori; ba ostean, neu albadituko naz, bere arimearen aldeko elizkarian bertan egin nazan lez. Yoan naz elizara, ta lutu-aulkiaren atzeko aulkira yoan be, trapa-trapa. Ta lutu-aulkian ainbeste lagun ikusirik, asi naz ia euron artean Patxo Baketxu bera ete dagoan begiratuten; ta eztagoala ikusi dodanean, «au beste illen baten elizkaria dok, antza» esanda, geyagoko barik, atzera etorri naz etxera trapa-trapa, elizkaria bertan bera itxita.

—Ik egiteko eztok asko.

—Ez, jauna. Irakurri bei, orain, eskuan daukon orritxu ori.

—Lenengo-lenengo, eskuan ete yaukodan begiratu bear yoat... Emen yagok.

* * *

—Ta, zer deritxo, ugazaba?

—Zer yeritxodan? Penitentzi makala ez deustaala euk emon neuri ipuin au yagoan eran irakurri eragiñaz. Ai! Olango penitentzi barik

irakurri nayoan neuk ipuin berau antxiña baten, erderaz, orain aitzuta yaukoden leku baten, Txixu maitea.

—Orduan, ori euskeraz olan imiñi dauna biurtzalea da edo izan da lan orretan.

—Bai, antza.

—Eztauko biurtzale onaren antzik. Antza daonetik, biurtzale biurra da. Biurra edo okerra edo oker biurtuten dauna.

—Okerra be okerra az eu, Txixu, eure eritxi zuzenak emoten.

—Geyago be emongo neuskie nik olango euskel idazleai. Esate baterako, geyagotan euskeraz ez idazteko baimena.

(1933-ko Zemendiaren 5-ean argitaratu zan)

FIRI-FIRI XXXVIII

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu deigun
firi-firi.*

AZAÑAREN LEPOTIK

Azaña andia, bere loba neskatila bat ezkonduen dala ta, Zaragozara yoan da... gizajoa.

Ta bere loba neskatila ori, ezkondueneko, elizara yoan da, ta bera be ara.

Baña, berantzako, ez ordu onean, antza.

Antza daonetik, bere arpegiko garauak agirian dituzala agertu da elizan, ta bere loba neskatillea ezagututen izan eztaben batzuk ondo eza-gutu dabe bera; ta, berak entzuteko eran, marra-marra asi yakoz, ta olan onek asirik, jentea parra-parra asi yako olantxe marra-marra.

—Jentea marra-marra asitea ezta izan bakarrik, ugazaba.

—Zer izan dok geyago ba, Txixu zurra?

—Ekitea. Luzaroan ekin deutso jentean olan.

—Ta bera ixillik, eztok?

—Auxe esan dau agin artean, euron artean atrapau baleu, birrin-du egingo eban jente maramarralariari begira:

*Ai, or zabiltze marra-marra,
ta orain nik ezin amarra!*

—Baña ori bertso ori ez yeutsak entzun jentean.

—Ez, ba. Ez deusat esan agin artean esan daula?

—Ondo yagok.

—Bertsoa ala? Bayetz nago. Eztau egin Azaña orrek bertso obagorik bere bizi guztian.

—Eu be ez az txarra bertsoak egiten.

—Botako neuskioz nik ointxe berari, berorrek itxi-ezkero, iru edo lau.

—Tirok, bat bota egiozak. Baña berari atsegin izan leikion soñuan botako deutzak gero.

—Baki berorrek arako

*España, España,
la Monarquía...*

—Entzun yoat iñoiz.

—Ba kanta eder orren soñu *panparroyan* kantauko deutzadak gizon *andi* orreri berantzat ointxe egingo dodazan bertso txu onek. Beyo-az, bidean galdu barik, neure burutik neure ezpanetara, ta neure ezpanetatik berak ain bero daukozan bere belarri bietara!

*Azaña, Azaña,
gizajo andia!
Ai! Zure aldia
birrindu da!
Garbitu egizu
zeure arpegia,
beste bat ia
dirudian.*

—Naikoa dok, mutil.

—Naikoa ta lar.

—*Lar* diñok, Txixxu? Nik ez yoat esan lar danik.

—Baña neuk diñot, neure eritxian, lar dala Azaña ori gaur dan lango gizon batentzako.

—Berari marra-marra Zaragozan, an, elizan, egin yeutsienak ez yeutsiek eritxi lar ez naikoa alan marra-marra berari ekiteari.

—Ez, antza.

—Gero, elizatik urten ta gero, beste soñu bat be entzun bear izan yok gizajo andiak. Txistu-soñuan artu ei yok kaleko jenteak.

—Bai, txistuak yo ei deutzak. Baña bera eztabe yo orraitio.

—Aorixe bai lar izango zoala!

—Zer izango zan lar?

—Bera yo egitea.

—Bego ixillik, ugazaba. Bera *yo*-ka ibilli da nagusi izan dogun arte guztian. «Aquí *yo* mando, *yo* dispongo» ta olantxe *yo* egiten ekin dau. Ta orain bera *yo* egitea eskatuten dau bardintasunaren legeak.

—Ezteritxak naikoa ekin yeutsagula gaur Azaña gizajo orreri?

—Bai, bein. Ta eztiñot lar ekin deutzagunik... baki zegaitik?

—Ez euk esan barik.

—Urrengo baten be ekiteko eskubidea euki dagidan. Au da *juri-disidadea!*

—Ori dok burua, Txixxu! Ori berba ori be ikasi dok?

—Bai, jauna. Zeozetarako aitatu deusku Otxorio Gariartok ain beste bidar.

—Ta orain ik, bide batez baño ezpadok be, Otxorio Gariarto bera aitatu gura izan deustak.

—Bai, ba. Beste iñok ez daula aitatuten ikusita...

—Itxi yayogun gaur bakean Otxori Gariartori; ba orregaz asten bagozak asi, Jainkoak berak yakik bakarrik noiz itxiko yeutsagun.

(1934-ko Urterrilla-ren 7-an argitaratu zan)

FIRI-FIRI XXXIX

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu daigun
firi-firi.*

PORTUGALETE TA PORTUGALETEKO GAUZAK

Portugaleteren entzuterik badaukazu, irakurla maitea?

Berak badauko bat, eta ez txikia.

Beti euki dau Portugaletek entzute andia.

Batez be, Txorierrin.

Erria da bera be.

Erria edo uria.

Baña, uria izanda bere, erria da, seguru be; ta guzurrik esan barik esan geinke *Portugalete* gogoan dogunean izen ori daukon erri bat dogula gogoan.

—Ugazaba, ezaututen dot nik emen morroi bat *Portugalete* deituten deutsiena.

—Portugaletetarra izango dok morroi ori, Txixtu.

—Bai, jauna; angotarra da.

—Ba egik kontu *Portugalete* deituten yeutsiela, ain zuzen be, aorretxegaitik: portugaletetarra doalako. Baña emen ez yoaguk gogoan portugaletetarrik, Portugalete bera baño. Ta Portugalete bera erria dok.

—Edo uria.

—Txixtu, zer yan dok gaur, olan ibilteko?

—Parkatu bei... Ondo esan dau berorrek. Uria izanda be, erria izan bear. Ta nik ixillik egon bear, oyez? Tira! Azaña Albiñanaren aurrean baño be ixillago egongo naz neu berorren aurrean, berorrek berba egiteko baimena emoten ezteustan artean.

—Euk uste izan einkean baño lenago emon bearko deuat, zer izan yoagun gogoan esan dagistan. Ba aiztu yatak garbi-garbian eure zero-kaz.

—Portugalete entzute andiko erria dala esan dau berorrek.

—Atan be, Txorierrin, eztok? Ez yoat esan au be?

—Bai, jauna. Ta eztau esan orregaz be guzurrik. Txorierrin txorierritar garbi guztiak ete dakien nago onako kantatxu au:

*Portugalete,
vino clarete,
edango neunke
basutxu bete.*

—Portugaletek, kantatxu orregaz, entzute andia artu yok txorie-rritar kantarien aboen bitartez. Baña erri orrek, bere entzutea zabalduteko, bayaukok gauza geyago be geure Txori-erri Barre-erri maitean.

—Neu ez naz gomutetan...

—Aiztuta egongo az ta.

—Orixe izango da, ugazaba.

—Entzun egingo enduan ik iñoiz zeozer an, Sondikan ta inguruetan, Portugaleteko atsoakaitik.

—A, bai, jauna!... Eguraldi onean negar egiten dabela, onaren atzetik txarra etorriko dalako bildurragaz, ta eguraldi txarrean dantzan egiten dabela, urrengoa ona izango dalako pozagaz.

—Ta orrezaz ganera ipuiñak be bayabiltzazak txorierritar jatorren aboetan Portugaleten bertan yazorikotzat esaten dozanak. Arako arratiar gaztai-yalearena ta.

—Entzun dot iñoiz nik ipuin ori, ta barre onik egin be bai berori entzunik. Esan bei beste bein berorrek, irakurleak be entzun edo irakurri dagian.

—Itxaron beyegik apur baten...

* * *

Portugaleten zapatari-bizikeran bizi zan arratiar batek, goiz baten, ainbeste urtean ikusi barik eukan bere erritar bat aurkitu eban Portugaleten bertan, bertara bere erritar ori txarriak salduten etorrita.

Txikitako mutilko-laguna eban bere erritar ori, ta olan ainbeste urtetan ikusi bako lagun zarrari egiten yakoan txerak eta zerak egin ta

gero, bere txarriak salduten lagundu ta azkenengo txarria saldu ostean, etxera eroan eban konbidedu.

Arratsalde-erdia eldu yakien atan-orretan, ta bazkalduteko belu zala ta, azkaritxu bat jatea otu yakon zapatariari.

Emaztea ez egoan ordu atan etxean, ta gertuen egozan yakiai bota bear eskua.

Gertu egozan gauza bi: Balmasedan egiñiko tremes bat eta Bur-gosekotzat erositako gaztai eder bat.

Ogia be ez zan txarra baña, gaztaya bene-benetan egoan jan-naizuko.

Eder-ederra egoan.

Eta oso-osorik.

Asteko, zatitxu bat kendu eutsan zapatariak berak.

Eta berak besteko zatia kenduko eutsalako amesagaz emon eutsan eskura txarri-saltzaleari, berak kenduriko zatia ebagi eban aiztoa-gaz batera.

Txarri-saltzaleak gogotik eldu eutsan esku bategaz aiztoari ta besteagaz gaztayari, ta beingoan, neuk esan neinkean baño ariñago, kendu eutsan oneri beronen yaubeak kendu eutsan lango biko edo iruko zati bat.

Ta au zati au berealaxe yan, ta beingoan beste zati andi bat kendu ta au be artekoa eroan eban lekura... bota eban... ziñu gitxigaz.

Ta bada-ezpadan be,... ogi gitxigaz.

Zapataria ikaratuten asi zan.

Baña txarri-saltzalea bera ez zan ikaratu.

Geroago ta zati andiagoak kenduten eutsazan bere lagun zar zapatari gizajoaren gaztai gozoari.

Olango baten, gaztayaren apurrik be ez eutsala itxiko ostean ta, zeozer esaten azartu zan zapatari gizajo ori.

Baña bai erantzun be bere lagun txarri-saltzale gaztai-yale azarriak.

—Esan leik aspaldion eztoala yan olango gaztairik —diñotso zapatariak txarri-saltzaleari.

—Aspaldion diñok? Iñoiz be ez onen gozorik —erantzuten deutso zabal-zabal txarri-saltzajeak zapatariari, yateari itxi barik.

—Bakik gero orregaitik zeinbat diru emon yoan nire emazteak?

—Nik yakiat ba? Zeuek yakingo dozue.

—Amar erreal, mutil.

—Olango gaztai on batek orrenbeste ta geyago balio yok.

—Baña... bakik gero?: berori baño ez yaukaguk.

—Bear be ez yoat nik geyago. Naikoa yaukat beronegaz.

* * *

Txitxuk, irakurleak barrerik egin ete daun begiratu barik, berak barre batzuk egin ta gero badiñost *serio-serio*:

—Portugaleteko gauzak guztiak azaldu barik emon bearko dogu amaitutzat *Firi-firi* au, antza; ba baltzitu dogu azkenengo paperik geyena.

—Zer egingo yakok ba?

—Nik eztakit zer egin leyon paper oneri. Baña luzatu al baneu, luzatuko neunke.

—Zetarako?

—Portugaleteko bertoko diputaduakaitik zeozer esateko.

—I *kapas kapas* izango az orrei *omenaje* bat egin dagioela portugaletetarrai eskatuteko.

—*Omenajea* diño? *Omenaje* yazekoa egingo neuskie nik orrei; baña, bear-bada, ez litzake izango euron gogokoa.

—Yazekoa izan-ezkerero...

—Yazekoa, bai; elizako kanpatorretik eskegita... Jesus! zer esan dot?

(1934-ko Urterillaren 14'an argitaratu zan)

FIRI-FIRI XL

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu daigun
firi-firi.*

PORTUGALETE AITATUAZ, ZERBAIT GEYAGO

Portugaleteko gizon batek Txitxuri eskatu deutso, arren, erderara biurtu dagoia lengo domekako *Firi-firi* gozoa.

Ba gozoa be gozoa dala, antza dagoanetik, Portugalete berak legez maite-maite daun edozeinbere portugaletarrentzako, ta bere gozotasuna dan bestean artu gura daula bera guzti-guztia ulertuta.

Tamalez berak, Txitxuri mezede ori eskatuten deutzan gizonak berak, eztaki euskeraz, ta eztau besterik ulertu *Firi-firi* guztitik auxe baño:

*Portugalete,
vino daretete.*

Txitxuk eztauko orain astirik erantzuteko; baño erantzun dagio-
nean, urrean esango deutso ezin leikeala berak astirik atrapau a *Firi-Firi*
guztia erderara biurtuteko, esku-artean darabiltzan ainbeste bear esku-
artetik kendu artean.

Alan da ze, Portugaleteko gizon orrek berak bear daun bear ori
egiten Txitxu gurea beingoan imiñi gura badau, *atrakadoretxu* bat edo
batzuk bialdu bearko deutsoz oneri esku-artean darabiltzan bearrok esku-
artetik kenduten.

* * *

—Txitxu, bayakiguk i igarlari ona azana.

—Izan be banaz ta. Baña berorrek eztiño orain geyagoko barik
badakiala ni igarlari ona nazana. Igarkizunen bat gertuta dauko ointxe
nitzat, begia lez.

—Igarri dok igarkizun bat eutzat gertuta yaukotana.

—Ta ori igarteaz... yazean erakutsi deutzat igarlari ona nazana,
ezta, ugazaba?

—Bai. Baña, igarriko ete dok eutzat gertuta yaukodan igarkizu-
na bera?

—Esan bei, ta ikusiko dogu ia antzik artuten deutzadan.

—Ona emen ba... Plasentzia deritxon erriko alkateak bere erri
orretako eliza baten bonba bat imiñi yok. Ezetz igarri alkate ori anarkis-
tea ala zer doan!

—Karlitea.

—Ez, mutil. Sozialitea dok, sozialitea. Eztok igarri.

—Ez, ba. *Ezetz igarri* esan dau berorrek eta, ori esanda, nok iga-
rriko eutsan?

* * *

Gresia aldean ba ei dagoz ezkertarrak, emen lez. Baña, emen
leztze, an be bizi dira eskumatarrak, seguru.

Ta eurotariko asko, esku eskuma onagaz, antza dagoanetik.

Lengo baten, eskumatarrok eskatu barik, mitin bat emon dau
ezkertar batek.

Eta bere mitin ezkertarrean iñon direan zantarkeriak esaten asi
da eskumatarrak maiteen dituezan gauzen aurka, guzur ta naste.

Baña eskumatarrak ezteutsie luzaro itxi berantzako ain gozoa
izan dan lan orretan yaduten.

Beingoan yoan yakoz ganera ta goitik bera emon deutzie,... lepo
bete... ukabilkada ta ostikada ta naste... emoten deutzie.

Txitxuk diñoana egia bada, orreri morroi orreri ondo irakatsi
yako, il barik, zelan bizi bear daun bere alderdikoak ez tiranakaz.

—Ta geyago be badiñot, jauna.

—Zer geyago?

—Danon artean... morroi orrek ikusi gura izan eztaun kurtze
bat egin dabela.

—Zelan?

—Berak lenago ezkerretik eskumara ekiñik, gero besteok, esku-
matarrok, goirik bera ekiñagaz.

(Au, zerbait geyagogaz,
1934-ko Urterillaren 21'ean argitaratu zan)

FIRI-FIRI XLI

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu deigun
firi-firi.*

IPUIN ZAR BAT ETA GAUZA BARRI BATZUK

Gaubon-aurreko aloteriko yokaldiko egunean, amaikak inguruan, *E.A.J. Zazpiterdi*-ri entzuteko baño amaiketako on bat artuteko obea zan orduan, Radio-estasiño orretatik aloteriko numerutxuak entzungo dodazala ta, poz-pozik zabaldu neban neuk neure radio-tresna polita.

Poz-pozik zabaldu nebala esan dot, eta eztot esan guzurrik orregaz be, baño guzurak urten eustan.

Ez neban entzun neure numerurik.

Eta... au zori txarra!... beste iñonik be ez. Neuk dakidala beintzat.

Ordu betegarrenean, gogait eginda, neuk diñodana entzuteko belarrietakorik eztodala bear ta, belarrietakoak neure belarri biotatik kendu ta gero..., entzun ezpaeustien be, argi-argi esan neuntsien... an, Diru-etxean edo, eurok ataraten zituezan numeruak eta sariak kantaten iarduen mutilkotxuak:

—Ia, aingerutxuok! Ataraizuez bein, alkarren atzean, bat orrek *E.A.J. Zazpiterdi* beronek yokatuten dituzan numeruetarik bat, eta beste orrek amabost milloiko lopea... Ia, olantxe, datorren urtekoak obeto entzuten doguzan!...

* * *

—Zer imiñi deustak or, Txitxu?

—*E.A.J. Zazpiterdi*-gaz berorreri yazoniko ipuin bat.

—Ipuin zarra dok ori.

—Zarra, baño polita.

—Ipuña, zarra izan arren, izan leitekek polita. Baña ire ipuin ori, berorren geyak yaukon baliorako, zarregia ete doan nayagok. Olango balio gitxiko ipuiñak yazon ta beingotxuan kontau bear dozak.

—Kontau eban berorrek izparringi beronetan, oraintxe dala iru urte inguru.

—Ta, neuk bein bere aldian yazon ta beingotxuan kontauta yaukotsadan ipuiña kontau deusak euk beste bein irakurleari? Zer esango yok?

—Zer esango dau? Zeozegaitik kontauko neuntsala neuk ointxe, berorrek lenago kontaurik euki ta gero.

—Beste bein ez egik olango bearrik egin; berari baimena eskatu barik, beintzat.

—Beste bein, ez...; baño beintxu ba...

* * *

Au da bat!

Bakit, beronek zer egin daun yakin dagianean, irakurleak, *ori dok bat!* esango dauna, ta orregaitik esan dot neuk, *au da bat!* lenengo-lenengotik.

Eztakigu ziur laiko utsa ala laikoa ta maikoa izan dan, bizi izan dan artean.

Laikoa izan ezker, alan nai olan, beti be, ni baño urrago egongo zan sozialistea izatetik. Eta izan be urrean izan da sozialistea.

Orain... il da, ta batek baki zer dan ordu onetan.

Jainkoak errukia izango al eban beragaz... bere eriotzako ordu estua eldu yakonean..., eriotzearen eskuetan guztiz yausi baño lenago!...

Baña, moduren baten, barreak eragiteko besteko gauza negargarri bat, bai, egin dau gizajo andiak.

Ilteko ordua eldu yakola ikusi daunean, *konfesiño eder* bat egin bear daula ta, ezteutso deitu ba juezari!

Jakiteko gagoz oindiño... jueza yoan yakon ala ez.

Baña, yoan bayako ta bere *konfesiño ederra* entzuten pareu bayako, biokaitik be esan lei zeozer.

A ze bi!

—Naikoa dok, Txitxu.

—*A ze bi!* esan dot.

—Bai, mutil. *A ze bi!* esan dok, eta ez *aza bi!*

* * *

Boskarren paperaren erdia be baltzitu dogu, irakurlea.

Paperaren erdia ta paperik erdia.

Ta Txitxuk eztau esan esateko daukanik laurena. Ez, ba. Ain-
beste sozialisten ipuiñak daukoz esateko ta...

—Orrena be eztot esan guztia, ugazaba.

—Zer itxi dok esan barik ba?

—Aragoiko erri baten yazo dala.

—Tirok, ba! Esan dok orain... eta bardin dok.

—Baña orain beste gauza bat yatort burura.

—Zer, Txitxu?

—Gauza ikaragarria izango dala *Ara... goitik ara... bera* yaustea.

—Yaustea beti dok txarra, edonondik be, *ara... bera...* Baña, bear-
bada, ori ez zoan yausiko. Sasoiz adizkidetu badok Jaungoikoagaz... Jau-
nak euki gayazala bere eskutik!

(1934-ko Zezeillaren 2-an argitaratu zan)

FIRI-FIRI XLII

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu deigun
firi-firi.*

SOSIALISTA-KONTUAK ETA KARLISTA-KONTUAK

Toledoko probintziko erri batek Torrijos dauko izena ta sosia-
lista bat alkate.

Ta alkate sozialisteak, guzurra dala esan lei baña, bere neskamea
dauko.

Ta bere neskame orreri, bera zeozetarako dala erriko alkate era-
kusteko, erriaren lepotik erregalu polit bat egin gura izan deutso.

Ezta milegro.

Tira! Egon be eztago ezetariko milegorik sozialistentzako.

Sosialista alkate onentzako, beste sozialista askontzako lez, nai-
koa da gauzea non dagoan ikusi ta gero, gauzeari eskua yaurtiteko modua
eukitea..., bai norberaganduteko, bai norberak gura daunari emoteko.

Ta alkate sozialista onek, ikusirik, olango baten, bere erriko nes-
kato-eskola bat maistra barik dagoala, arin konturatu da an daukola *entxu-
fe* yazeko bat bere neskameantzako ta... jakiña, ba, Joakiña!... bere neska-
meari emon deutso *entxufe* ori, bera bertako *maistra* egiten daula.

Tamalez, bere maistretzearen alogera kobrateko, onetarako
egiñiko papertxuan bere firmea botateko esan bear izan deutso au esan
leyon bat edo batek, eta orduan yakin da maistra barri orrek eztakiala fir-
metan.

Ostean, orra or neskatoa beingo baten *maistra* eginda.

Beingoan egiten dabe sozialistak euron *karrerea*.

* * *

—Ai, ugazaba! Sozialistak arin egiten dabe euron *karrerea*, atze-koaren begira egon barik; baña ariñago egiten dabe beste gauza bat.

—Zer, Txitxu?

—*Karraderea*.

—Bakutsu?

—Ikustekoa izango da Portugaleteko diputadu lodiak Frantzi aldera edo Portugal aldera egingo daun *karraderea* ariña, bere erreboluziño barriaren erre-egosiak txarto urteten badeutso.

—Guk ez yoagu ikusiko ori karraderarik egiten.

—Izan leiteke orrek oraingo karraderea geuk ikusi barik egitea. Orain artekoak be geuk ikusi barik egin dituz ta.

* * *

Granadako probintziko «Puebla de don Fadrique» deritxon erri baten, gora-bera bat izan dabe Hoyos Jose Mari ta Martinez Felis socialista amurrutuak.

Martinezek, amurru andiaz, bere aurrean belauniko pareu ta berari parkeskatu dagiola esan deutso, olango baten, Hoyoseri.

Ta ariñago belaunikotu deiten edo, belarri ondoan belarri-ondo-ko eder bat ezarri deutso.

Baña Hoyosek Martinezeri, txistua baño ariñago, berak baño amurru geyagogaz erantzun deutso, belaunikotu barik, zutun-zutunik dagoala, berari tiro bat yaurtin eta tiro berorregaz bera illagaz.

Orra or orren *iguldadea!*

Jainkoari sasoz parkeskatuko al eutson illak, il baño lenago; baña... zeinbat bidar parkeskatu ete deutso berak iñori, parkeskatu eragin gura izateko bere lagunari?

Ta, belauniko, atan be!

Ikusi ete dau bera iñoiz iñok belaunikotuta olantxe, belauniko, egon bear izan daun lekuan?

Ta beste orrek be bardintasun ona erakutsi dau, arranoetan, belarri-ondokoari tiroaz erantzunagaz!

* * *

Txitxuk esan deuskun guztia entzun ta gero, lekurik badago, beste gizon baten ipuin bat kontau bear dot.

Au gizon au ezta orrekaz bat.

Izena be beste bat dauko ta...

Margarit Benito deritxo: Margarit abizenez, ta Benito bateo-ize-
nez.

Onek, Margarit Benito jaun onek, Kataluniako erri baten, bera bizi dan errian, lantola bat dauko.

Ta bere lantola orretako langile guztiai, aurtan, bateri be bere aurrean belaunikotu deitela agindu barik, alogeren ganera, igaz lantoleak itxiriko irabazteen zati bat dala ta, bakotxari brein mille erreal emon deusie.

Itanduko neuskio nik ointxe Txitxuri ia au gizon au zer dan: sozialistea ala...

—Ugazaba, itandu barik be esango deusat, berorrek gura badau. Bakit karlistea dana.

—Nok esan deusk?

—Yakin nik! Orain artean be olango bearrak egin bakoa ezta ta...Urtean-urtean egiten dituz, Largo Kaballerori baimenik eskatu barik.

—Kontxo!

—Ganera, badakit kontzejala dana be.

—Kontzejal karlistea dok, oyez?

—Bai, jauna. Ta esango deusat nongoa be, ugazaba. Olesakoa.

—Bere erria dok, izan be, Olesa.

—Egin leyo oyes Olesa orrek olango seme onari.

(Au, zerbait geyagogaz,
1934-ko Zezeillaren 11-n argitaratu zan)

FIRI-FIRI XLIII

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu daigun
firi-firi.*

SOSIALISTAK AITATUAZ, ZERBAIT GEYAGO

Orrako Errepublikea etorri ta gero be *Ciudad Real* deituten yakon, Ciudad Realgo probintziko uri nagusiko guardia zibillak kajatxu batzuk atrapau dituez; eta kajatxuotan, ogetazortzi pistola.

Probintzi bereko erri baten alkate dan Maestre Jose izeneko morroyantzat bat edo batek bialduta.

Maestre trastek bera alkate dan erri berorretako txiñelentzako (aguazilentzako) direala ogetazortzi pistolok esan deutsie guardia zibillai, onek zeozer itandu deutsiengan.

Baña ezteutsie siñistu.

Bada-ezpadan be, ondo da alkate sozialista siñiste bakoari, olango gauzetan, ez siñistutea.

Atan be, bere izenean datozen pistolak berak aitaturiko txiñelak baño geyago direanean.

* * *

Austriako zirri-parra ikaragarrian yokoak txarto urten deutsie bertako sozialistai.

Esan lei, emekoak euroi lagunduten ez yoakiezan bitartean, irabazita daukotsiela yokoa Gobernuak eta Gobernuko buru dan Dollfuss biotz andiko gizon txikiak.

Olango jenteari irabazten gatx badago egon baño, tira!... tiro ortik, tiro emetik...

Sosialistotariko askok txiñel jantzita ekin deutsie tiro-otsean Gobernuko gudariak..., ta olantxe egin al izan dabe zeozer denpora apur baten.

Gobernuko gudariak konturatu barik egon direan artean.

* * *

Denpora gitxitarako balio izan deutsie txiñel jantziriko sozialistoi txiñel jantzita ibilteak.

Laster igarri deutsie gudariak sozialista zurroi sozialistak direana.

—Usaiñetik igarriko eutsien, ugazaba.

—Zelango usaiñetik, Txixxu?

—Ardao-usaiñetik.

* * *

Arin esaten daki gauzea Txixxu gureak.

Eta oraingoan be arin esan dau Austriako Gobernuaren gudariak euroi tiro-otsean ekin deutsien sozialistoi ardao-usaiñetik igarriko eutsiela sozialistak direana.

—Arin esan bakarrik? Diñodana on egiten be bakit gero... Sozialistak ondo ezaututen dituzan morroya da Zozaya Antonio, idazle ezker-tarra. Bera be erdi-sozialistea da ta. Ta baki zer esan eban bein sozialistakaitik? Ba... denpora lartxu egiten dabela ardaotegietan.

—Españako sozialistakaitik esango yoan ori.

—Bai, ba. Baña sozialistak, Españakoak eta Españakoak eztrinak, danak dira erri batekoak. Euskal-erriko erderaz esaten dan lez, *todos erri batekos*.

(Au, zerbait geyagogaz,
1934-ko Zezeillaren 18'an argitaratu zan)

FIRI-FIRI XLIV

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu deigun
firi-firi.*

ELDU YAKU RADIO MOSKU

Emen ebillen bart, or amarrak inguruan, Txixtu gurea, neure radio-tresnearen eragiteko tretxu guztiai eragin ta eragin, nondik Radio Bartzelona entzungo.

Ta olango baten, entzun gendun, ba, entzutekoa. Ta birritan entzun be.

Habla Moskú! Habla Moskú!

Aolantxe, birritan; eta indartsu.

Nik beingoan esan neuntsan Txixturi:

—*Radio Moskú* yaukoguk berbaz ortxe, Txixtu.

—Bai, antza..., *Donostia* ezpada... —erantzuten deust Txixtuxk.

—Zelango *Donostia*?

—Nik dakit ba? *Habla Moskú* baño lenago *atean zion* entzun dot eta...

—Ondo ulertu deusak gero?

—Ez neutsan ulertuko ba! Birritan esan be egin dau ba ta!

—Ire belarriak! Ez ete yok esan, gero, *atean zion* barik, *atención* edo olangoren bat...

—Aorrenbeste be izan zeitekean, ugazaba. Baña baki, gero, *Donostiak* be budakiala esaten beste orrenbeste.

—Ori be egia dok. Baña, bakik euk orain tresna ori ixildu yakuana?

—Bai, ba, neuk ixildu eragin deusat eta. Baki, ba..., berorrek diñostana obeto entzuteko...

—Ondo yagok. Begiratu izango dok, orraitioño, non urten yuan Moskutokozat yaukodan estazioño orrek.

—Bai, jauna. Ona emen. Begiratu bei berorrek be. Ta apunteu bei papertxu baten estazioño panparroi orrek urten daun lekutxu au. Ondo

izango dogu berau apuntetea, beroneri ikututeko arrisku gitxiago izan dagigun.

—Oneri zataitxu oneri be...

—Bai; orreri palankatxu orreri be ondo izango da begiratutea.

—Berengo mallan ikusten yoat orain.

—Ba euki bei kontuan, aortxe, berengo mallan ori daola, urten leikeala gu berengo mallan baño berago sartu gura gaituezen boltxebikien estazioño orrek.

—Orduan, Txixtu, bada-ezpadan be, ondo izango yoaguk berengo mallan iñoiz be ez eukitea ori zataitxu ori bein gaubeko amarretara ezkerroan.

—Ni neu, bada-ezpadan be, gaurtik gora, gaubeko amarretara ezkerroan, zataitxu ori, berengo mallan badago, berengo mallatik kenduta, oira yoango naz, berorren deskuiduren bategatik *Habla Moskú* entzunda, *Habla Moskú* ori neure erruz sartu dala etsean pentsau ez dagidan. Ba gu, biok be, albadiberak gara, ugazaba; Radio Mosku bera baño geitxuago.

—Gaur ez az yoango orren arin.

—Ez, ba. Amarterdiak badira ta... Baña amaikak entzun baño lenago yoan gura neunke, orraitioño, gaur berton be. Gaubon, ugazaba.

—Gaubon, Txixtu. Ta lo ondo egin.

—Baita berorrek be. Baña, zer? Papera ta lumea artuta, bertsoak egiten asi da? Eztauko logura andirik.

—Asi, egin nok bertsoak egiten, baña etxakiat ba...

—Ezpadaki, neuri itandu. Nik neuk egin dot neurea, txarto edo ondo. Entzun bei, ia zer deritxon...

Iñongo Radiok ez al deusku
esango iñoiz be *Habla Moskú!*

—Ta *Donostiak* bayiñoskuk?

—*Gaubon* egingo deutso Txixtuxk.

* * *

Artu dau, trapa-trapa, Txixtu gureak oirako bidea.

Baña, bidean doala, logurez ganera, beste gauza bat etorri yako burura, ta beste gauza ori, loak aitzu eraginda, esan barik geratu eztauten bildur da ta, beingoan yatort atzera.

Ta badiñeust, «parkatu bei» esan ta gero:

—Ugazaba, eztaukagu zetan entzun Radio Moskuri, boltxebi-kiak euron agindupeko Errusia errukarrian, amar urteren barruan, aone-
txek guztiok il dituezala yakiteko: 6.575 irakasla, 8.800 mediku, 54.850
gudari-agintari, 260.000 gudari, 1.243 jaupari (saserdote), 105.000 txiñel
(aguazil), 48.000 jendarme, 12.850 enpleadu, 355.250 idazle, 192.000
beargin ta 815.000 lurlangille. Eztaukagu, ez, olango gauzak yakiteko,
zetan entzun Radio Moskuri ez Radio Muskiri. Ze arrano!

Ta berak, ze arrano! esan dau orduan, eztakit ze arrano egin
deutsan berberak, konturatu barik, antza, neure radio-tresneari, barriro
entzun dogu lengo *espikerraren* berbea.

Ahora viene la sección de preguntas y respuestas edo olango zeozer
esan dau, ta gu, zer entzun bear ete dogun, arrituta, ixillik gelditu gara ber-
ton, bertsoak egin-gurea ta logurea albo batera edo bitara yaurtinda.

Lagun bien berbea entzun dogu gero: *espikerrana* berana, ta onek
beargiña dala esan deuskun beste morroi batena.

Eztabaida antzeko itaune-erantzuketa polita egin dabe bion
artean.

Guk, arpegirik ezteutsegu ikusi ta, ezin esan gei barrerik egiten
izan daben ala ez entzuleen lepotik.

Baña Txitxuk euron eztabaideari usain txarra, bai, artu deutso,
antza.

—Zer eritxi deutsak, Txitxu, orren eztabaideari? Polita izan dok,
oyez?

—Politegia. Orren eztabaida ori yoko bat baño ezta izan, nire
eritxian. Prietoskiren belarri bat egingo neunke, neurerik ezetan loitu
barik, alkarrerri orrek ondo erakutsita eukiko eutsiezala, batak bere itaunak
eta besteak bere erantzunkizunak, egin daben barriketa ori egiten asi baño
lenagotik. Itaunegilea erantzuntzalea bera izan ezpada. Ba orrenbeste be
yazo zeitekean.

—Tripatik berba egiten yoanen bat ezpadok *espiker* ori...

—Ara gero! Tripa zitalak asko eragiten dau ta!...

(1934-ko Zezeillaren 25-ean argitaratu zan)

FIRI-FIRI XLV

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu daigun
firi-firi.*

LARGORI TA GAUBEKARI ITXAROTEN

Gaur-artean ixillean euki dogun erabagi garratz bat artu gendun
Txitxu gureak eta biok, umorerik onena euki gendun arratsalde bada-
ezpadako baten, Txuri testigu dogula, katu ospetsu au testigutzat suton-
doan yesarrita egoan lekuan bertan artuta: *Firi-Firi*-rik geyago ez egitea.

Geroago, Txitxuri damutu egin yakon erabagi ori artua, erabagi
orretara bere burua lotuta ikusiaz. Ta erabagi berorretatik bere buru *Firi-
firi*-zalea azkatuteko erabagi berori austea izango dala onena ta, ia auxe
egin ezipagengi ba esan eustan umore onean aurkitu nindun urrengo egu-
nean.

—Ez! erantzun neuntsan neuk.

—Ezetz diño? diñost berak arpegia luze luze eginda.

—Bai, bein.

—Ba ezepeist birritan esan, bein esanagaz naikoa emon deust
atsekaberik eta.

—Zer egingo yeutsaguk ba?

—Biribiltasuna kendu.

—Zeri?

—Zeri diño? Berorren ezezko biribil orreri, nire biotzarentzat
ezpata zorrotza izan deiten gura ezpadau.

—Biribilla badok, zelan izan leitekek zorrotza?

—Ai, berorrek eztaki, antza, nire biotzaren barri! Ta yakin bear
leuke, ba berorrek egin nau onen *Firi-firi*-zale.

—Ta neu enok ala?

—Baita. Aorretxegaitik berorregaitik eskatuten deutsat, ain
uzen be, kendu dagiola ezezko biribil orreri daukon biribiltasuna.

—Baña... zelan kenduko yeutsaguk ba?

—Luzetuta.

—Ta... zelan luzetu?

—Kondiziño batzuk ezarrita.

—Kondiziñoook gatzak izan bearko yoek, geyagoko barik yaten yoagula emoniko berbea inok esan ez yagian. Tirok! Esaik bat.

—Iru esango deusadaz, baderitxo. Lenengoa, Largo Kaballerok berak geuri aginduriko errebolusiñoa egitea; bigarrena, Gaubekak berorrek berari aginduriko liburua irarritea (inprimidutea); irugarrena...

—Naikoa dozak aitatu dozan biok.

—Ta naikoa dira gatzak, oyez?

—Zein baño zein gatzagoak. Ai, ire burua!

Asmau be egin dozak, gero, kondiziño bi!...

—Tira, ba! Luzetu dagigun berorren ezezko biribilla, kondiziño panparroi biokaz, aonetara: «Eztogu ausiko *Firi-firi*-rik geyago ez egiteko artuta daukagun erabagia Largo Kaballerok berak geuri aginduriko errebolusiñoa eginda edo Gaubekak berorrek berari agindu eutsan liburua irarrita ikusi artean».

—Ondo yagok.

—Ondo dagola diño? Ondo dago. Baña... neu ez nago ain ondo.

—Zer daukok ba?

—Neure kondiziñoook neuk eskeiñi deusadazan leztze berorrek ontzat artuaz artu dodan poza besteko andia dala eurotariko bat beteta ikusi artean ointxeganik igaro bear dodan egarria. Ta egarri onek ito ezpangengi... Beintzat, eztot bakerik eukiko kondiziño bata edo bestea beteta ikusi artean.

—Zelango bata! Biak, Txitxu!

—Ai, ez, jauna! *Edo*-gaz batuta eskeiñi deusadaz neuk kondiziño biok, ugazaba.

—Ik egiteko eztok asko.

—Geyago be egingo neunke nik, ointxeganik *Firi-firi* bat egiten asi al izatearren. Beste egiune bat (beste tratu bat) egin ezpangengi, ugazaba...

—Ez, mutil.

—Orduan, Gaubekagaz egin bearko dot laster bat, berari yagokondiziñoa len-bai-len berak betetu dagian.

—Egik bija on bat, Txitxu.

—Barre egiten dau, barre?

—Bai, ba; berak egingo deuan irribarreak pentsetan.

—Burlletia al da gizon ori?

—Ez, ba... Yoadi bildur barik. Ondo artuko au.

—Neu ondo artutea ta neuk eskatuko deusadana arin egitea gura neunke.

—Orrek gauza bi dozak.

—Gauza bi... ta *edo* barik, ugazaba.

* * *

Yoan da Txitxu gurea Gaubeka gureagana. Ta zuk, irakurla gurea, eukiko dozu, urrean, zetan geratu direan yakin-gurea.

* * *

—Ta, Txitxu, ezetan geratu az Gaubekagaz ba?

—Ondo artu nau, ugazaba.

—Neu be ondo artuten nayok, Txitxu.

—Ta, ganera, berorrek berari aginduriko liburua laster irarriko daula esan deust.

—Laster egingo yoala neuri be esaten yeustak; baña beti yagok egiten asteko, ta asi barik ez yakiat zelan aingeru egingo yoan.

—Aorixe yakin baneu yakin!... Banoa barriro beraganal... Ze arrano!

—Zer esaten?

—Laster egingo daula esan deustala baña,... nik lasterrago gura dodala.

(1934-ko Agorrilla'ren 26-an argitaratu zan)

FIRI-FIRI XLVI

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu deigun
firi-firi.*

MAURA GARRANDI TA AZAÑA GIBELTXIKI

Maura Garrandi, Konbentuerretako Markesa, Txekoeslobakiara edo olango leku urrun batera joateko asmotan dago, seguru be.

Guk, geu seguruago egoteko, asmotan geratu barik, len-bai-len yoan deiten gura geunke.

Ta gauza txarrik ezteutsagu opa ta, bija on bat egin dagiala.

—Ta atzera ez daitela etorri, esan bei, ugazaba.

—Ik esateko eztok asko.

—Nik esateko ezta izango asko, baña Maura Garrandik berak egiteko bai. Ori ezin bizi leiteke, berorren gogoz beintzat, Españatik kanpora luzaro... Drogan ibilteko, emen dago ondoen.

—Ez yakiguk oraindiño bakarrik ala lagunagaz yoango doan.

—Euki ez el dauko lagunik. Baña nik neuk imingu neuskio bat, yazekoa.

—Nor?

—Azaña Gibeltxiki.

—Itxi egiok bakean Azaña gizajoari.

—Ai, ugazaba, itxi bearko, berorrek agindu ezkerok! Baña, nor lagun yazekoagorik Azaña Gibeltxiki berau baño Maura Garrandintzako? Lenago alkarren lagun izanda, ta bata eta besteak lagun asko eukita, biok dagoz orain lagun batik. Ba, lagun barik biok dagozan ezkerok, biok izan deitezela alkarren lagun.

—Iri akordauko ez yakanik!...

—Txorierriko kanta zar bategaz akordau gura neunke ointxe. Miñaren puntan daukot ba... Nok leukon orain nik txikitán Txorierriko kantakaz akordetako neunkan burua! A, bai ointxe akordetan naz! Or doa.

*Nok leukon gurdi zar bat
txirrinke zar bigez,
botateko Pantxi Baltz
Martin Eperdigez!*

—Txitxu, ik burutara ekarri gura izan doan kanta zar orretako Baltza ez zoan Pantxi, Mari baño, nire eritxian.

—Mari beintzat ez zan izango. Katalunian ei dabiltz orain batzuk *Mori* gora ta *Mori* bera.

—Ai, Txitxu! Kataluniako berbeitean, *mori* bera, *bera!* dok.

—*Bera!* bada, ezta izango, *gara!* Baña guk, ori gora bera, egin geinke aldakuntza bat geure kanta txorierriar politean, Azaña orrek eta Maura orrek España ederrean egin daben aldakuntzeaz besteko kalterik iñori egin barik.

—Zelan, Txitxu?

—Aolan, ugazaba: *Mari*-ren lekuan *Azaña*, *Martiñ*-en lekuan *Maura*, ta *Eperdi*-ren lekuan *Garrandi* imiñita. Begiratu ia aldakuntza one-gaz gatzik galtzen ete daun...

*Nok leukon gurdi zar bat
txirrinke zar bigez,
botateko Azaña Baltz
Maura Garrandigez!*

—Ik urrun botako eunkez.

—Bai, ugazaba, neure eskuan euki ezkerok; ta ostikopean euki ezkerok, ainbat obeto.

*Al izanik, betiko
urrunduko neunkez,
España urundu ezta yen
nekearen nekez.*

—Bertsolari ago eu gaur, Txitxu.

—Ai, ugazaba! Nik orrekaz bertsolaria ta ostikalaria izan gura neunke.

* * *

Azaña gizajoari andiak yazon yakoz, ostikada billa bera ibilli barik, bere gibela osatutearren yoanda, laikoa dala, uste barik Katalunia-ko San Ilario izeneko errian, ur-etxe baten urak artuten dagoala.

Bera sartu dan *hotel* izeneko ostatu anditik, bera sartuaz batera, ainbeste andikik beste ostatu batera yoatea erabagi dabe.

Alkateak, onek andikiok egin deutsien bearrak emoniko atseka-bea kenduteko, yai eder bat egitea gura izan dau erriko zelai nagusian, bertara erriko jente guztia batuta, gazteai an sardana-yantzea egiteko dei egiñagaz; Azaña udal-etxeke bakoitik eurai begira dagoala, Azañaren ondratzako euron sardana-yantzea izan zeitean.

Baña jentek ez entzun egin deutso alkate biotz onekoari.

Alperrik yo zan tanborra, bere aginduz, jente dantzaria ta oste-koa ara batuteko.

Domeka bat, etzi-amabost igaro zan domekea, egon zan orretarako imiñita. Ta arratsalde guztian egon zirean Azaña ta alkatea dantzarien begira, ta aorixe suerte ori euki eben: dantzarien begira egoteko suer-tea; baña dantzariai begira egoteko suerterik ez eben euki.

Ondo begiratu ezker, arin ikusi be egin lei, Txitxun eritxian, ezin euki eikiela bigarren suerte eder au.

Txitxun ustez, sardana-yantzea,... *serio serio* egiteko yantzea da.

Ta, nor da kapas, diño Txitxuk berak, Azañaren aurrean, sardana-yantzan ez beste edozein yantzatan, bere arpegiko garauai begira yantzan *serio serio* ez erdi-*serio* yarduteko?

Alkate kaiku orrek, iñor orretan iminten asi barik, berak egin bear leuke pruebea.

Ia bera kapas bada!...

(1934-ko Iraillaren 2'an argitaratu zan)

FIRI-FIRI XLVII

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu daigun
firi-firi.*

EZTIRA GUZTIAK LOTIAK

Egun bakoitzeko egutegi-orriari urrengo egunerartean bakean itxiteko oiturea daukot nik neuk, etxean nagoan artean.

Eta Txitxuk be bai, urrean; neu kanpotik ez nagan artean, beintzat.

Eguna bera norberaren aurrean dagoan artean atzea emon barik dagoala ta, uste dot eztala ondo, egunak berak atzea emon artean, berari yagokon orriari atzea ikustea.

Ta aorretxegaitik, eztot ikusi Agorrillaren 7-an nire egutegi biak ekarri daben ikusteko gauzea urrengo egunerartean: 8-rartean.

Baña urrengo egun onetan euron lekuetatik kendu ta biak imiñi dodaz (suertez be, biak batera), neure begien aurrean.

Eta, neuk uste eztodala, Txitxuren begien aurrean be bai.

Txitxu, neuk igarri barik, neure atzean egon da, antza, orriok euron atzean zer dakarren ikusteko neuk besteko egarriaz.

—Olangorik... ikusteko be! Batau euskerazkoa ta besteau erde-razkoa direala, gauza bardiña dakaskue biok eta, suertez be, egun bat-baten.

—Izkirimiria da gauza ori,... oyez?, diñost Txitxuk.

—Bai, antza.

—Bayetz esan lei, ba barretxu bat edo beste be eragin deutso.

—Bai, ba.

—Baña berorrek eztau irakurri ondo ez bata ez bestea.

—Zer diñok, Txitxu?

—Ondo irakurri balituz, ez ebalu berorrek barre egingo geyagoko barik.

—Zelango geyagoko barik?

—Ez eبالا egingo barre, izkirimiri-egille bion uts andi bat aita-tu barik.

—Utsen bat egin yoek izkirimiri-egilleok?

—Bat ez txikia. Begiratu begio lenago euskerazkoari ondo... ia zer diñoan.

—Auxe irakurten yoat nik emen:

—Ulergatxa benetan guri yazoten yakuna. Gaixo bardiña daukagu, ta osagille bardiña, ta... niri ardaoa edatea galerazo egin deust eta zuri ez. Zelan izan leike au?
—Nik Patxikonetik edaten dodalako eta zuk barriz osagillearen aitagiñarrabanetik.

Baña..., itxaroik apur baten..., emen zeozer oker yagok.

—Ikusi dau zeozer oker dagoana. Aointxe len baño obeto irakurri dau la esan lei orduan. Baña, ikusi dau non dagoan okerra? Ez al dago osagillea ardaoa edatea bere aitagiñarrabanetik ardaoa gastaten dau-nari galerazoten agertutean?

—Bai, alantxe dok.

—Ba irakurri bei barrero erderazko orria be... Beutso.

—Tirok, bai!

—No me explico lo que pasa. Tenemos la misma enfermedad y el mismo médico, y a usted no le prohíbe beber vino y a mí sí.

—Pero es que usted compra el vino en casa del suegro del doctor.

—A, mutil, emen be oker bardiña yagok. Emen be osagilea ardaoa edatea bere aitagiñarrabanetik ardaoa gastaten yoanari galerazoten agertuten dok.

—Aointxe egin bei baye, esanik: izkirimiri bardiña dakarre orri biok, eta biok uts bardiñagaz.

—Uts andia dok, izan be, egille batentzat... eta bientzat be... zur-antza emon gurarik egille berak edo eurak asmauriko ipuiñeko lagunari, orretan asi ta gero, loak artuta, zoro-antza emotea.

—Ez eban loak artuten, botaziño-egunetan, guk Txorierrin eza-gutu gendun taberneru zar bat, erriko gizonak diputadu-geyen edo kon-

tzejal-geyen lepotiko gastua egiten bere etsera joan deitezan alegiñak egi-teko kontuan.

* * *

—Gero, bakizu, e?.. Bazkalduten, neure tabernara —esaten eutsien, kolejiotik urteten ebeneko, polito polito lepoan yota.

—Ondo dago —erantzuten eutsien baltzen alderdira botoa emonda urteten ebenak.

Eta bora pozik, ori entzuten ebanean.

Ba bera baltza zan, ikaragarritzko baltza; bere tabernako ardaoa baño baltzagoa.

Ta berari *ondo dago* erantzutea, baltzai botoa emon yakielako senallea zan berantzat.

Baña danak ez eutsien erantzuten *ondo dago*.

—*Nik karlistai emon deusiet botoa*, batek baño geyagok erantzuten eutson.

Berak gura eikean baño geyagok.

Baña ez zan orregaitik ikaratuten.

Baekian onekaz be zelan yokatu.

—Zer esan dozu, adizkidea? esaten eutsien.

—Nik karlistai emon deusiedala botoa. Eztot iñor engañeu gure; eta orregaitik, yakin dagizun diñotsut... karlistai emon deusiedala botoa, ze arrano!

—Karlistai emon deutsezula zeure botoa? Tira! Ezkara orregaitik asarratuko, adizkidea. Ni neu baltza naz; baña neure suiña, bakizu, karlista andia da, munduan iñor bada. Alan da ze, karlistai botoa emon badeutsezu, zoaz neure suiñaren tabernara, suin ori dogu senitarteko karlista andia ta. Eztaukazu zetan yoan beste taberneru karlisten tabernatariko batera be. Bakizu: nire suiña karlista andia da. Zoaz bere tabernara.

(1934-ko Irailaren 9-an argitaratu zan)

FIRI-FIRI XLVIII

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu deigun
firi-firi.*

TXURIK TXITXU ALKATE IZATEA GURA DAU

Txitxuren katuak, Txuri ospetsuak, zeozer emongo leuke bere ugazaba ona, Txitxu bera, alkate izatearren.

Ta esan be egin deutso berari, gaur goizeon, neu eleizatik izan nazan artean:

—Ugazaba, zeozer emongo neunke nik neuk berori alkate izatearren.

—Alkate izatea baño gauza obagorik bayagok munduan, Txuri, —erantzun deutso Txitxuk beingoan, neu noiz etorriko ete nazan begira egon barik.

—Obagorik egongo da. Baña nik, larregi eskatu barik, aorixe eskatuko neunke, neure eskuan balego: berori alkate izatea.

—Ta... neure eskuan bayagok alkate ez izatea?

—Berorren eskuan alkatearen zartea (barea) egongo litzake ondo. Surteko autsa batuteko ta neu lepoan yoteko bartzuna egoten dan baño obeto.

—Baña... nok egingo nayok ni alkate, neuk gura ez yoatala?

—Ez al dau izan gura alkate berorrek?

—Ez, ez yoat izan gura.

—Eztaula izan gura? Ezta izango!

—Ez, enok izango.

—Esan gura dot... eztaula izango egia berorrek alkate izan gura eztauna.

—Bai, egia dok.

—Ba, orduan, atrapauta daukot berori; berorren atzean ziñuka ointxe dabillen sagua baño apur bat obeto. Alkaterik bear bada, berorrek izan bear dau alkate, aorretxegaitik berorregaitik: alkate izan gura eztaulako.

—Txorierriko gizon selebre batek auxe esaten yoan kontzejal-botaziñoetako egunetan *serio serio*: Gizonak, entzuizue ondo: alkate izan bear leuke... alkate izan gura eztaunak. Ta begiratu ondo nik neugaitik zer diñodan: nik eztoz izan gura alkate!

—Berorrek eztauko zetan esan orrenbeste; baño alkatetasuna opetsi egiten badeutsie, artu barik geratu be ez geyagoko batik.

—Opetsi nok egingo yeustak niri ba?

—Emon leikeanak.

—Botaziño barik?

—*Botaziño* barik, *nonbraziiño*z egin lei berori kontzejal orretarako eskubidea daukonak; eta nonbraziiño orren ostean egin leye berori alkate berorren kontzejal-lagunak, botaziñoz, txistua baño ariñago.

—Nitzako eztok egongo kontzejal-nonbraziiñorik orain, Txuri. Katu gizajo orrek, ez eik egin txakur-amesik. Eztakik ni karlistea noala?

—Ezpeist barrerik eragin, ugazaba. Kar, kar, kar!

—Negar eragingo deuat eskuan yaukodan bartzunagaz..., enoala karlistea erakutsi gurarik barreka yarraituten badok yarraitu apur baten be.

—Badakit ondo berori karlistea dana, berorrek egin nau karlista neu ain zuzen be ta. Barre egiteaz eztot esan gura izan berori eztaukadala karlistatzako. Esan gura izan dodana auxe izan da: karlista izatea eztaula gaur eragozpena. Eragozpena barik, karlista izatea, gaur, artu-erapena ei da, ugazaba. Agiri da, berorrek kalerik kale ibilita baño, nik, tellaturik tellatu ibillita, gauza geyago yakiten dodala. Berorrek entzungo balituz etxe askotan euron tellatuetatik eta balkoyetatik entzuten dodazan gauza asko! Baña kaleetera eurotara be elduten da, urrean, kontzejal-nonbraziiño orain monarkikuentzako, karlistentzako ta radikalentzako direalako zurrumurrua. Ta orain begiratu bei ondo: zurrumuru orren arrazoiz, berorreri iru aldeetatik yagoko, emoten bayako, kontzejal-nonbraziiñoa artutea. Ba berorrek iru gauzok daukoz: monarkikutasuna, karlistetasuna ta radikaltasuna, izanik, dan legez, monarkikua, baño ez edozein modutakoa, karlistea baño; ta karlistea be (neu leztxe), onenatarikoa, radikala.

—Barrabantxu orrek, ibilli ta ibilli, urrean imingo nok kontzejal-nonbraziiño ori artuten.

—Ibilli gaitzean geldiro geldiro. Oindiño ezteutsie emon ta...

—Ez yeustiek emon. Baña, emoten bayeustiek emon ta artuten bayoat artu, ez yoat neuk itxiko kontzejaltasun ori geyagoko barik.

—Eta alkate egiten badabe egin, asti geyago artuko dau alkate-tasuna itxiteko.

—Bai orixe! Lenago beintzat argi ta garbi erakutsiko yoat neure alkatetasunean neuk zuzen yokatu yoatala ta erria be zuzen erabilteko alegin zintzoak egin yoatazala. Ba egi andia esan yoan, erdi-euskeraz, erdi-erde-raz, txantxetan-benetan (benetan erdia baño geyago), auxe esan yoanak:

Alkate es kalte,

si no es zuzen como burduntzi.

—Jauna, zuzentasuna erakusteko, burduntzia baño beste gauzarik eztauko? Burduntzia ezpeist erakutsi; beintzat, lukainka-zati bat, txoriso-zati bat, okela-zati bat edo urdai-zati bat bere punta zorrotzari biritzatzat ezarri barik.

—Ik olango biribilgarria laster kenduko euskio.

—Bai, berorrek itxi ezker. Baña berorrek ezpei itxi alkate izateko erea aprobetxeu barik, eskura bayatoroko etorri.

—Euk gura gura dok, orduan, ni alkate izan neitoan.

—Bai, ba; ondra andia izango litzake nitzat berori alkatea izatea ta. Ezta edozein katu alkate baten katu. Ta, ganera, probetxua be eukiko neunke, ugazaba. Bake geyago bai, beintzat. Erriari aginduten deusartean, ezteust neuri aginduko... Ene, ezpei eskua bartzunera eroan! Esku orretan gurago dot ikusi surteko bartzun motz ori baño erriko alkate-bara polita.

* * *

Txitxu biotz biguna, esku eskoyan bartzuna daula, surtera begira pareu da. Ta esku eskoiko bartzun orregaz suari eragiñaz batera, esku ezkerregaz bere buruari eragiten asi da, bere katu ospetsuari gustua emotearren, zer asmauko.

Ta, ibilli ta ibilli, auxe asmau dau.

Ia ezin ete leikean berak, katu bateri gustua emotearren, alkate-tasuna artu, Maura Garrandik, lau katuri gustua emotearren ainbeste barrabaskeri berak egin eta egiten itxi eban besteko *juridisidategaz*.

Otxorio Gariartori itandu deutso, aointxe, ia zer deritxon. Ariñago erantzun dagion, bere katu nagusiarentzako gorantziak bialdu ei deutsoz.

(1934-ko Iraillaren 16'an argitaratu zan)

FIRI-FIRI XLIX

*Lana egin daigun
txiri-txiri,
ta agertu daigun
firi-firi.*

Atean da batabat ointxe.

Bai, ba barriro be yo dau atea.

Ondo kontuz yo be gero!

Txitxuk, daukon gorragaz, ez gor andirik daukolako baña, ez eutsan entzungo.

Baña entzun deusat neuk, eta, Txurik entzun ete daun ala ez begira egon barik, banoa neu atera... ia nor dan.

—Nor da? diñot neuk, nor dan yakin gurarik.

—Esan barik be igarri bear eban berorrek, ugazaba; ba yakin bear leuke berorrek, aiztu ezpayako, nik zelan yoten dodan atea; baña esan bear badeusat, esango deusat.

—Eu az, Txitxu?

—Bai, jauna. Zabaldu bei arin atea, ugazaba, neu estutu baño lenago.

—Ator, ba, gizajo andi ori. Zabaldu yak atea. Baña ik zabalago bear dok, urrean, oraingoan. Zelango zorroak dakazak besapeetan? Mutil, ez yakiat estutuko ete azan eu naikoa eurok eta guzti barruan sartuteko. Ondo zabal ator eurokaz!

—Itxi beist bakean barrura sartu artean.

—Kostauko yak olan, aurrez, sartutea. Errezago sartuko einteko alboz.

—Bai, surra okertuta!...

—Ba okertuik, barruan sartu arterako.

—Ona daukot euki be ointxe berau, beronegaz ziñuetan ibilteko ta!...

—Gorrituta daukok.

—Bai, ba; atea yoten ainbeste bidar erabilli ezkerro...

—Orduan ik, Txitxu, kanpotik izanda ona etsera atorreanean, atea Txurik edo nik irigi yagigun, surragaz yoten dok emen atea?

—Bai, ugazaba. Ez giñean geratu orretan ba? Ai, berorren burua!

—Orain eu ez adi geratu or. Ai, ire surra! Izerditan daukok. Ekarri egik arin barrura, otzitu barik.

—Itxi beist zorrook, barrura sartu al izateko, erarik onenean edo errezenean iminten.

—Polito imiñi be egin dozak gero, bata zilborraren ganean ta bestea mokor bien goitik. Ze polito!... Sartu dozak, eta eu be sartu az eurokaz, mutil. Ai, ire burua! Surra erabilteko baño geyagotarako doala esan leik.

—Barko da burua, ugazaba, Txurigazkoa ta norbere barruagazkoa (kontzentiagazkoa), bata bestearen kalte barik, zabal zabal egiteko. Zorioneko kontzejaltasun orrek ardurak emoten deustaz.

—Txitxu, kontzejala ez azala, nondik nora emon leisk ardurarik kontzejaltasunak?

—Ai, jauna! Kontzejala ez naz; baña izateko arrisku andian ikusten dot neure burua. Ta aorretxegaitik, kontzejaltasuna artu ta urrengo egunean damutu egin leikidala kontzejaltasuna artua ta, ordurako, bada-
ezpadan be, kontzejaltasuna bear dan eskubideaz zelan itxi neinkean pentsetan asi naz.

—I, pentsetan asi baaz, ez az geratuko pentsau barik.

—Eta, badaki zer pentsau dodan?

—Ez euk esan barik.

—Neuk esango deusat ba. Ara zer pentsau dodan: neu kontzejal atarateko *kandidaturak* edo zerak egiteko ardurea Txurirentzat berantzat itxita, aolangoxe *itxidaturak* edo direanak egitea. Beutso bat. Irakurri bei.

—Eure gauzea dok eta, euk irakurri egik.

—Ondo dago. Baña euki bei berorrek eskuan, ia ondo irakurten dodan ondo begiratuten daula. Beutso!

—Tirok, ba! Asi adi irakurten.

—Ta berori... begiratuten.

TXITXUK
BERE KONTZEJALTASUNA
ITXI EGIN GURA DAU

ITXI DAGIALA
EZTAGIALA ITXI (1)

(1) *Itxi dagala* gura daun botanteak, bergantea ezpada, borrau beziz EZTAGIALA ITXI diñoen berbak. Eta *eztagala itxi* gara daun botanteak, kokoa ezpada, borrau beziz ITXI DAGIALA diñoenak.

—Zer deritxo, ugazaba?

—Ondo irakurri doala, urrean. Beintzat, euk irakurri doan lez-txe irakurri yoat neuk be.

—Neuk neure begi txiki biokaz irakurri dodan leztxe berorrek berorren lau begi andiokaz irakurri badau..., esan lei biok be ondo irakurri dogula. Baña orain beste eritxi bat eskatuten deusat. Zer deritxo *itxi-datureari* berari? Ondo eginda dago?

—Bayetz esan leik. Gaubekak egin yok, eztok?

—Bai, jauna. Tira! Egin..., egin..., esan lei neuk egin dodala lenago, ta Gaubekak gero imiñi ementxe papertxu onetan eta beronen antzeko beste amairu milletan. Amairu milleok orrako zorro biotan imiñi ei deustaz.

—Amairu millegiño agindu deusak? Bayagok erri onetan ba, urretan be, orrenbeste botodun?

—Gaur, ez; baña nik neure kontzejaltasuna, oindiño artu barik daukodana, itxiteko asmoa artu dagidanean, izan leiteke orrenbeste aren-baten egotea, bularreko umeetarañoko guztiak botoa daukiela.

—I az mutilla gauzak aurretizik pentsetan!

—Nik orain gura gura neunke pentsau dagien kontzejaltasuna arturiko gizon guztiak, bein artua damututa egon ezkerok, itxiteko..., neuk pentsauta daukodan botaziño ori eskatu bear dabela. Jenteak pentsau eztagian kontzejal-bearrak eurok uste eben besteko alogera eztaula emoten ikusi dabelako itxiten dabela eurok euron kontzejaltasuna. Yarrantuko al deustie guztiak!

—Yarrantuko deue, bai, batzuk, akordaten bayakiek, arrika edo olan.

(1934-ko Irailaren 23-an argitaratu zan)

Ondo ibili, irakurlea!

Liburu onek, gogo onez,
berba onen aurretiko orietan daukazan

49

FIRI-FIRI

gozotxuak,

Txitxuk eta neuk

gozo-gozotzat daukaguzanak,

Txitxu oraindiño kontzejal ezta

egiñak dira.

Iñoizkoren baten Txitxu berau
kontzejal izatera elduten bada eldu,
jazo leiteke,

Jainkoak alan gura izanik,
beste FIRI-FIRI gozo batzukaz

FIRI-FIRI

izen beronegatzko

beste liburu bat

geuk argitaratutea.

Alan nai olan, ez geu ez zeu,
bada-ezpadan,
zer jazoko be,
ez gaitezan ibilli illunetan!

AZKENENGO ORDUAN OKERRIK ANDIENA

Liburuari azalean saneurritzat (preziotzat) zer imiñi bear yakon yakin gura daula Gaubekak aoraintxe ta, ia zer esango deutson itanduten etorri yat aoraintxe, arrapaladan, gure Txitxu bizkorra.

* * *

—Esayok imiñi yagiola *14 erreal*.

—Amalau erreal diño? Zegaitik ez *ogetalau*, irabazte-apurtxu bat atarateko?

—Esan yoat: *amalau erreal*.

—Tira, ba! Baña yakin bei orretxegaz egin daula berorrek, *azkenengo orduan, okerrik andiena*.